

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

І. Л. Бородін
В. А. Бортник

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Навчальний посібник

МАУП

Київ 2011

ББК 67.9(4УКР)301я73
Б 83

Рецензенти: *В. В. Коваленко*, д-р юрид. наук, проф. (Академія правових наук України)
С. Т. Гончарук, канд. юрид. наук, проф. (Національний авіаційний університет, Інститут повітряного і космічного права та масових комунікацій)
М. Н. Курко, д-р. юрид. наук, проф.,
Засл. юрист України (Міжрегіональної Академії управління персоналом)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 1 від 27 січня 2010 р.)

Бородін І. Л.

Б 83 Адміністративна відповідальність : навч. посіб. / І. Л. Бородін, В. А. Бортник. — К.: ДП “Вид. дім “Персонал”, 2011. — 136 с. Бібліогр. : с. 128–135.

ISBN 978-617-02-0070-9

У навчальному посібнику висвітлено питання дисципліни адміністративної відповідальності як виду юридичної відповідальності. Спираючись на чинне законодавство, розкривається поняття адміністративного правопорушення, наведено приклади відповідальності за конкретні види правопорушень.

Для викладачів та студентів вищих юридичних закладів, а також для широкого кола читачів.

**ББК 67.9(4УКР)301я73
+67.301я73**

ISBN 978-617-02-0070-9

© І. Д. Бородін, В. А. Бортник, 2011
© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2011
© ДП “Видавничий дім “Персонал», 2011

ЗМІСТ

Передмова	6
Тематичний план дисципліни “Адміністративна відповідальність”	8
Змістовий модуль I. Загальні вимоги щодо адміністративної відповідальності	9
<i>Тема 1. Адміністративно-правові методи реалізації виконавчої влади</i>	9
1.1. Поняття адміністративно-правових методів державного управління.....	10
1.2. Переконавання, як метод державного управління	13
1.3. Поняття та особливості правового примусу.....	14
1.4. Співвідношення економічних і адміністративних методів державного управління	16
<i>Тема 2. Адміністративний примус у діяльності органів виконавчої влади</i>	17
2.1. Державний примус та його види	18
2.2. Адміністративно-попереджувальні заходи	20
2.3. Заходи адміністративного припинення	21
2.4. Особистий огляд і огляд речей та документів	24
2.5. Вилучення речей і документів.....	24
2.6. Відновлювальні заходи	25
<i>Тема 3. Поняття та основні ознаки адміністративної відповідальності</i>	25
3.1. Поняття та ознаки адміністративної відповідальності.....	26
3.2. Підстави настання адміністративної відповідальності.....	28
3.3. Відмежування адміністративних правопорушень від кримінальних, дисциплінарних і цивільно-правових.....	30
3.4. Загальна характеристика законодавства про адміністративну відповідальність.....	31
Змістовий модуль II. Адміністративні правопорушення та адміністративні стягнення, їх види та сутність	34
<i>Тема 4. Адміністративне правопорушення: поняття та юридичний склад</i>	34

4.1. Поняття і структура складу адміністративного проступку.....	35
4.2. Об'єктивні ознаки адміністративного проступку.....	38
4.3. Суб'єктивні ознаки адміністративного проступку.....	41
<i>Тема 5. Система адміністративних стягнень.....</i>	<i>43</i>
5.1. Система адміністративних стягнень, поняття ознаки, класифікація.....	44
5.2. Загальна характеристика адміністративних стягнень.....	48
<i>Тема 6. Загальні правила накладення адміністративних стягнень.....</i>	<i>51</i>
6.1. Обставини, що пом'якшують або обтяжують відповідальність за правопорушення.....	52
6.2. Строки накладення адміністративних стягнень.....	55
<i>Тема 7. Адміністративні правопорушення на транспорті, в галузі шляхового господарства та зв'язку.....</i>	<i>57</i>
<i>Тема 8. Адміністративні правопорушення, що посягають на громадський порядок.....</i>	<i>57</i>
<i>Тема 9. Адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління.....</i>	<i>58</i>
<i>Тема 10. Адміністративні правопорушення у галузі торгівлі, фінансів і підприємницької діяльності.....</i>	<i>58</i>
10.1. Правова характеристика порушень правил торгівлі, незаконної торговельної діяльності.....	59
10.2. Правова характеристика порушень в галузі фінансів і встановленого порядку заняття підприємницькою діяльністю.....	65
<i>Тема 11. Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією.....</i>	<i>68</i>
11.1. Види адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією.....	69
11.2. Кваліфікація правопорушень, пов'язаних з корупцією.....	70
11.3. Відповідальність суб'єкта правопорушень.....	73
Змістовий модуль III. Провадження у справах про адміністративні правопорушення.....	77

<i>Тема 12. Органи, уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення</i>	77
12.1. Система органів (посадових осіб), уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення	78
12.2. Підвідомчість справ про адміністративну відповідальність	79
<i>Тема 13. Проведення у справах про адміністративні правопорушення</i>	84
13.1. Поняття, завдання та принципи проведення у справах про адміністративні правопорушення	85
13.2. Порушення справи про адміністративне правопорушення та адміністративне розслідування	87
13.3. Розгляд справи про адміністративне правопорушення та прийняття рішення. Перегляд постанови у справі про адміністративне правопорушення	94
13.4. Виконання постанов про накладення адміністративних стягнень	100
Теми самостійної роботи студентів	103
Список рекомендованої літератури	128

МАУП

ПЕРЕДМОВА

Неодмінною умовою нормального функціонування будь-якого демократичного суспільства є належний рівень організації державної боротьби зі злочинністю та іншими протиправними виявами. Серед засобів державного примусу, завдяки яким забезпечується зміцнення правової основи державного та громадського життя й неухильне дотримання законності та правопорядку, важливе місце посідає адміністративна відповідальність. *Адміністративна відповідальність* як вид юридичної відповідальності спрямована на запобігання правопорушенням, їх припинення, виховання громадян у дусі виконання й дотримання вимог закону.

За даними статистики, адміністративні правопорушення становлять найбільшу частку в загальній масі правопорушень. На сьогодні на один учинений злочин припадає більш як сто скоєних адміністративних проступків. Отже, у сферу адміністративно-деліктних правовідносин об'єктивно втягнута значна кількість населення нашої країни, причому внаслідок не стільки зниження рівня правової свідомості громадян, скільки значного розширення кола суспільних відносин, які підпадають під охорону адміністративного законодавства.

На момент прийняття Кодексу України про адміністративні правопорушення його Особлива частина містила 172 склади адміністративних правопорушень, нині їх налічується понад 270, а за проектом нового кодексу має бути 346. Розширюється також і коло суб'єктів адміністративної відповідальності, до якого ввійшли суб'єкти підприємницької діяльності.

Реформування системи органів виконавчої влади, здійснення адміністративної реформи та реформи адміністративного права спричинюють зміни в адміністративному законодавстві, зокрема щодо адміністративних стягнень, повноважень органів адміністративної юрисдикції, юридичного складу правопорушень і порядку накладення адміністративних стягнень за їх скоєння. Тому потрібно постійно стежити за змінами в чинному адміністративному законодавстві та практиці його застосування.

Мета вивчення курсу “Адміністративна відповідальність”:

- опанувати основні теоретико-правові положення щодо понять, властивостей і принципів адміністративної відповідальності;

- усвідомити сутність, загальноправові ознаки та елементи юридичного складу адміністративного правопорушення;
- ознайомитися із системою та характеристиками адміністративних стягнень і специфікою їх накладення;
- навчитися аналізувати юридичні склади окремих адміністративних проступків і особливості провадження у справах про адміністративні правопорушення уповноваженими на те органами.

Усебічне засвоєння матеріалу курсу надасть студентам і слухачам можливість *знати*:

- основні теоретико-правові положення інституту адміністративної відповідальності;
- систему та структуру чинного законодавства України про адміністративні правопорушення, зокрема КУпАП.
- характеристику юридичних складів окремих адміністративних проступків;
- загальні правила накладення адміністративних стягнень;
- особливості адміністративної відповідальності окремих категорій суб'єктів;
- адміністративно-юрисдикційні повноваження органів внутрішніх справ та інших органів (посадових осіб) адміністративної юрисдикції;
- порядок здійснення провадження у справах про адміністративні правопорушення та заходи його забезпечення;

уміти:

- застосовувати Кодекс та інше законодавство України про адміністративні правопорушення в конкретних правових ситуаціях;
- тлумачити положення статей КУпАП України;
- кваліфікувати конкретні адміністративні правопорушення;
- визначати підвідомчість окремих адміністративних проступків;
- правильно застосовувати заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення;
- складати відповідні адміністративно-процесуальні документи, зокрема протокол про адміністративне правопорушення.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
дисципліни
“АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ”

№ пор.	Назва змістового модуля і теми	Лекції	ПЗ	Само-стійна робота
	Змістовий модуль I. Загальні вимоги щодо адміністративної відповідальності			
1	Адміністративно-правові методи реалізації виконавчої влади	2	2	2
2	Адміністративний примус у діяльності органів виконавчої влади	2	2	-
3	Поняття та основні ознаки адміністративної відповідальності	2	2	2
	Змістовий модуль II. Адміністративні правопорушення та адміністративні стягнення, їх види та сутність			
4	Адміністративне правопорушення: поняття та юридичний склад	2	2	2
5	Система адміністративних стягнень	2	2	-
6	Загальні правила накладення адміністративних стягнень	2	2	-
7	Адміністративні правопорушення на транспорті, в галузі шляхового господарства та зв'язку	-	-	2
8	Адміністративні правопорушення, що посягають на громадський порядок	-	-	2
9	Адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління	-	-	2
10	Адміністративні правопорушення у галузі торгівлі, фінансів і підприємницької діяльності	2	-	2
11	Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією	2	-	2
	Змістовий модуль III. Провадження у справах про адміністративні правопорушення			
12	Органи, уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення	2	-	2
13	Провадження у справах про адміністративні правопорушення	4	2	-
Разом годин: 54		22	14	18

Змістовий модуль І. Загальні вимоги щодо адміністративної відповідальності

Тема 1. Адміністративно-правові методи реалізації виконавчої влади

Поняття адміністративно-правових методів. Види адміністративно-правових методів. Ознаки, що характеризують методи управління. Відмінність методу правового регулювання від методу управління.

Переконання як метод державного управління.

Поняття та особливості правового примусу. Адміністративний примус як особливий вид правового примусу, спрямований на охорону суспільних відносин у сфері державного управління. Ознаки адміністративного примусу.

Економічні методи управління: поняття та загальна характеристика. Співвідношення адміністративних і економічних методів управління.

Література [1; 2; 4; 6–8; 11]

План лекції

Вступ.

1. Поняття адміністративно-правових методів державного управління.
2. Переконання, як метод державного управління.
3. Поняття та особливості правового примусу.
4. Співвідношення економічних і адміністративних методів державного управління.

Висновок.

Вступ

Метод державного управління дає можливість визначити як саме той чи інший суб'єкт державно-владних здійснює свою управлінську діяльність. Вони виражають цілеспрямований вплив органу державного управління (посадової особи) на керований об'єкт. Крім того, методи завжди опосередковані у відповідній формі управління і можуть застосовуватися як окремо, так і у певній сукупності. Вибір методу державного управління залежить від характеристики керованого суб'єкта (адміністративно-правового статусу та ін.).

Методи державного управління є досить різноманітними, оскільки різноманітні суб'єкти та об'єкти управління, а також і суспільні відносини, що виникають у процесі діяльності різних управлінських структур.

1.1. Поняття адміністративно-правових методів державного управління

Під методом, звичайно, розуміють спосіб або засіб досягнення поставленої мети. Відповідно до цього адміністративно-правовими методами є способи та прийоми безпосереднього і цілеспрямованого впливу виконавчих органів (посадових осіб) на підставі закріпленої за ними компетенції, у встановлених межах та відповідній формі на підпорядковані їм органи та громадян.

Методи виявляються у формах управління, через взаємодію суб'єктів та об'єктів управління, зв'язки, що між ними склалися. У них відбиваються воля держави, повноваження юридично-владного характеру, що належать виконавчим органам. Тому методи управління юридично оформлені, закріплені адміністративно-правовими нормами.

Правильне розуміння методів можливе на підставі та у зв'язку з функціями управління. Будь-яка функція, що потребує реалізації, становить собою конкретну мету управління і дії, взаємопов'язані через завдання її здійснення. Тому вона є частиною управлінської діяльності. Це дає змогу відокремити методи управління від понять, що вживаються у подібному до них розумінні. Наприклад, планування, контроль, облік та інші подібні до них дії є функціями управління. Проте, взяті як окремі прийоми будь-якої з функцій управління, вони становлять уже методи управління. Саме їх оптимальний вибір у конкретних умовах забезпечує ефективну діяльність органу управління. Унаслідок значного розмаїття суб'єктів виконавчої влади та об'єктів, що перебувають під їх впливом, методи управління теж є різноманітними. Однак це не виключає наявності у них загальних рис. Найхарактернішими для методів управління є: 1) способи впливу виконавчого органу (посадової особи) на підпорядкований йому орган і громадян; 2) вираження державного публічного інтересу, керівної ролі держави; 3) засоби досягнення мети; 4) способи організації, прийоми здійснення функцій, що виникають у процесі здійснення спільної діяльності; 5) способи реалізації компетенції.

Слід зауважити, що прийоми та способи, що використовуються

для реалізації управлінських завдань, які стоять перед суб'єктом виконавчої влади, прямо залежать не тільки від його правового статусу, а й від особливостей адресата — об'єкта управління (форми власності, індивідуального чи колективного характеру і т. ін.). При правильному поєднанні ці методи створюють єдину взаємопов'язану систему способів впливу. Проте це не виключає й суперечностей, що виникають тоді, коли ті чи інші методи використовуються або всупереч об'єктивним умовам, або не виправдано широко. Методи управління, що виражають різні аспекти практичної діяльності того чи іншого виконавчого органу (посадової особи), дають відповідь на запитання: як вони діють, реалізуючи свої повноваження, як використовують різні засоби для досягнення поставленої мети. Від уміння їх вибирати та застосувати залежить ефективність управлінської діяльності.

У практичній діяльності виконавчих органів (посадових осіб) з метою вироблення найефективнішого варіанта послуговуються певними прийомами та способами управлінської роботи. Зазвичай до прийняття управлінського рішення застосовується моделювання, здійснюються розрахунки, прогнозується можливість досягнення відповідних результатів і т. ін. Однак визнавати їх методами управління немає підстав, оскільки вони не виражають безпосереднього управлінського впливу, не діють на об'єкт управління. Таким чином, дії, що мають зовнішнє юридично-владне значення та вираження, слід відрізнити від методів організації роботи апарату управління і методів процедурного характеру.

Методи управляючого впливу є адміністративно-правовими методами. Саме в них виявляються усі якості державно-управлінської діяльності, в межах якої реалізується виконавча влада.

На основі адміністративно-правових методів суб'єкт виконавчої влади здійснює управляючий вплив на об'єкт шляхом використання адміністративно-правових форм управління. В адміністративному праві загальновизнано, що метод і форма управління є взаємопов'язаними сторонами процесу управління. Саме у відповідній формі метод управління реально виконує роль способу (засобу) управляючого впливу.

Види адміністративно-правових методів. У зв'язку з переходом до ринкових відносин докорінними змінами в механізмі державного управління та організаційно-правовому статусі суб'єктів управління надзвичайно актуальною видається проблема адміністративно-пра-

вових методів. Під дією змін, що відбуваються, змінюється також система правових засобів, які застосовуються для забезпечення ефективного державного впливу на управлінську діяльність. Ці зміни відображуються як у законодавстві, так і в управлінській діяльності, методах її практичного здійснення.

Традиційно управлінські методи загалом поділяються також на наукові й ненаукові, демократичні і диктаторські, державні й громадські, адміністративні та економічні, прямого і непрямого впливу. Внаслідок того, що одні методи мають загальний характер, притаманний усім видам державної діяльності та державним органам, а інші — лише окремим із них, методи управління поділяються на *загальні* та *спеціальні*. До загальних методів, звичайно, належать методи переконання та примусу, адміністративного та економічного впливу, нагляду та контролю, прямого та непрямого впливу, регулювання, керівництва та управління (у тому числі оперативного).

Такі універсальні методи, як переконання та примус, здавна привертають увагу вчених. Взаємодоповнюючи один одного, ці методи забезпечують належну поведінку учасників управлінських відносин. Вони взаємопов'язані, мають об'єктивний характер, між ними існує діалектична єдність, ступінь їх використання визначається рівнем розвитку суспільних відносин.

Адміністративні методи зазвичай кваліфікуються як способи або засоби впливу на діяльність підприємств, установ та організацій, посадових осіб і громадян шляхом прямого встановлення їхніх прав і обов'язків через систему наказів. Суб'єкт управління у межах своєї компетенції приймає управлінське рішення, юридично обов'язкове для об'єкта управління. Такий прямиий управлінський вплив виходить безпосередньо з владної природи управління — таким чином реалізується виконавча влада. Без використання адміністративних методів неможливе досягнення мети впорядковуючого впливу на поведінку різних учасників управлінських суспільних відносин. Адміністративні методи використовуються поряд з економічними, які виступають способами чи засобами економічного або непрямого впливу з боку суб'єктів державно-управлінської діяльності на відповідні об'єкти управління через їх інтереси. Застосування економічних методів означає формування таких економічних умов і стимулів, які створюють у виконавців зацікавленість у кінцевих результатах праці. При цьому об'єкти управління не тримають обов'язкових вказівок, а мають змогу виявити ініціативу у виборі засобів діяльності для реалізації своїх ма-

теріальних інтересів. Звичайно, це зводиться до отримання податкових, майнових пільг, матеріального заохочення і т. ін.

Нагляд є необхідним пасивним методом управління. Використовуючи цей метод, можна оцінити стан справ, але він не дає змоги суб'єктам, які його здійснюють, втручатися у діяльність відповідних органів, організацій та посадових осіб. Вплинути безпосередньо на стан справ шляхом активного втручання у діяльність підконтрольних суб'єктів дозволяє використання різних форм контролю.

Органи державного управління можуть впливати на об'єкти і управління шляхом непрямого впливу.

Прямий вплив виражає волю відповідного органу — наказ. Непрямий вплив — це створення умов зацікавленості у виконавців, надання їм можливості вибрати варіант поведінки та ін.

Застосування методу *регулювання* означає встановлення загальної політики та принципів щодо її реалізації через державне фінансування, пільги тощо. Керівництво має за мету практичне втілення у життя загальної політики та принципів, здійснення контролю за підпорядкованими об'єктами, розроблення напрямів їх діяльності. Систематичний, безпосередній вплив суб'єктів на об'єкти становить метод управління.

Проблема методів державно-управлінської діяльності, або адміністративно-правових методів, лежить у площині їх розумного поєднання з урахуванням суб'єктивних та об'єктивних чинників. Послідовне вирішення цього завдання залежить від темпів роботи з упорядкування всієї системи державного управління відповідно до мети політичного та економічного реформування суспільного життя.

1.2. Переконавання, як метод державного управління

У системі методів державного управління важливе місце посідає переконавання — особливий засіб правового впливу. Він полягає в тому, щоб суб'єкти державного управління дотримувалися певних вимог унаслідок їх внутрішнього визнання, а не через сліпе підкорення велінням влади. Це означає впровадження дисциплінованості, розуміння того, що міцна громадська дисципліна і законність є необхідною умовою успішної побудови правової функції, форм і методів державного управління незалежної, демократичної держави, а також формування свідомої звички, спрямованої на дотримання правових вимог, почуття недопустимості їх порушення, потреби активно боротися з правопорушеннями.

Таким чином, переконання — це система заходів правового і неправового характеру, які проводяться державними та громадськими органами, що виявляється у здійсненні виховних, роз'яснювальних та заохочувальних методів, спрямованих на формування у громадян розуміння потреби у чіткому виконанні законів та інших правових актів.

Основними формами переконання, якими послуговуються в державному управлінні, є: організація державних і громадських заходів, спрямованих на вирішення конкретних завдань (облік, контроль, прийняття необхідних документів, проведення семінарів, зборів тощо); виховання (економічне, правове, моральне та ін.), особистий приклад; роз'яснення завдань державного управління (усне чи через засоби масової інформації); інструктаж осіб підпорядкованого апарату і громадськості з питань найбільш дієвого виконання поставлених завдань; заохочення (моральне — подяка, нагородження почесним знаком, присвоєння почесного звання та інше, матеріальне — грошові премії, путівки окремим особам або групі осіб); критика роботи і поведінки окремих осіб.

Останнім часом в Україні все більшого поширення набувають правові форми переконання, заходи заохочення, передбачені правом за зразкове виконання трудових, службових і громадських обов'язків. Нині Урядом України розробляються юридичні акти, якими буде встановлено систему нагород та заохочень.

Зростаюче значення заохочень є важливим виявом посилення ролі переконання як важливого методу регулювання управлінської діяльності і життя всього суспільства.

1.3. Поняття та особливості правового примусу

До адміністративно-правових методів належать засоби індивідуального характеру, використовуючи які виконавчі органи забезпечують необхідний вплив, що упорядковує регулювання суспільних відносин. У своїй сукупності міри примусового забезпечення належного поведіння підлеглих становлять інститут адміністративного примусу. Природно, що, насамперед, маються на увазі адміністративно-правові норми, які регулюють застосування такого роду засобів.

Адміністративний примус (різновид державного примусу) використовується, головним чином, як крайній засіб забезпечення й охорони та забезпечення суспільної безпеки і т. ін.

Правовий примус правопорядку у сфері державного управління,

виконує каральну функцію. Однак його значення не вичерпується тільки цим. Одночасно з метою охорони права адміністративно-примусові міри виконують й іншого роду функції, тобто застосовуються не тільки як покарання за правопорушення, й для попередження. Це означає, що їх варто розуміти значно ширше, ніж реалізація санкцій адміністративно-правових норм. При цьому вони забезпечують суспільний порядок і суспільну безпеку. *Для адміністративного примусу характерно наступне:*

- а) позасудове застосування передбачених законом чи підзаконними актами правових мір владою уповноважених на те виконавчих органів;
- б) застосування примусових мір не усіма без винятку виконавчими органами, а лише тими, які наділені спеціальними повноваженнями по здійсненню адміністративної влади;
- в) примусові заходи використовуються з метою забезпечення дотримання не всіх адміністративно-правових норм, а тільки тих, які формують обов'язкові правила поведінки у сфері державного управління, що не мають відомчих меж.
- г) примусові заходи застосовуються виконавчими органами, уповноваженими на здійснення правоохоронних функцій у сфері державного управління.

Особливе значення приділяється примусовим заходам, реалізованим у межах державно-службових відносин. Воно полягає в тому, щоб забезпечити належне і своєчасне виконання кожним органом нижчого підпорядкування управління, його структурним підрозділом чи окремим службовцем, розпоряджень вищих органів, підрозділів і посадових осіб. Йдеться про забезпечення вимог необхідної дисципліни там, де вони не дотримуються добровільно. Як міри дисциплінарного примусу застосовуються, з одного боку, психічний, вольовий примус, спрямований на те, щоб зажадати, змусити виконати відповідне розпорядження, а з іншого — дисциплінарна відповідальність. Однак не слід вважати їх безпосередніми примусовими заходами, оскільки, не кожний керівник наділений повноваженнями адміністративної влади.

За *цільовим призначенням* примусові заходи можуть бути поділені на три групи:

- адміністративно-попереджувальні міри;
- адміністративно-припиняючі міри;
- міри адміністративної відповідальності.

Кодекс України про адміністративні правопорушення виділяє також міри процесуального забезпечення провадження по справах про адміністративні правопорушення. Однак самостійного юридичного значення вони не мають, тому що поглинаються трьома названими видами примусових заходів.

1.4. Співвідношення економічних і адміністративних методів державного управління

Економічні методи зазвичай характеризуються як способи або засоби економічної або непрямой дії з боку суб'єктів державно-управлінської діяльності на відповідні об'єкти управління. При цьому головне полягає в тому, що через них суб'єкт управління добивається належної поведінки об'єктів управління шляхом дії на їх матеріальні інтереси, тобто опосередкований на відміну від способів прямої владної дії. Об'єкт управління ставиться у такі умови, за яких він сам починає діяти належним чином не під впливом директивних розпоряджень суб'єкта управління, а внаслідок того, що така його поведінка матеріально стимулюється. Найчастіше стимулюючі засоби зводяться до економічних. У науковій літературі, в директивних документах багато уваги приділено співвідношенню адміністративних і економічних методів. Однак це різновиди прямої і непрямой дії, яка здійснюється на економічних процесах. В обороні, освіті економічні методи застосовуються мало, але інші різновиди непрямой впливу використовуються широко. Методи *прямої дії* характеризуються такими ознаками:

- а) прямою дією на волю;
- б) директивністю, наказовим характером;
- в) однозначністю команд, які, звичайно, не залишають підлеглим можливості вибору варіантів і зобов'язують робити як наказано;
- г) оскільки життя різноманітне, а накази однозначні, їх видають багато, що зумовлює існування багатьох норм і вказівок, якими прагнуть якомога повніше регулювати діяльність підлеглих;
- д) наявністю великого апарату, контролюючого виконання команд;
- е) стимулювання здійснюється на розсуд керівника — за виконання команд, а то й просто за слухняність, готовність виконати будь-який наказ;
- є) широким використанням позаекономічного примусу.

Пряма дія, без якої часто просто не можна обійтися, у багатьох випадках дає змогу швидко добитися результатів.

Методам *непрямої дії* властиві наступні особливості:

- а) керівна дія здійснюється побічно, через створення ситуації, що зацікавляє у потрібній поведінці, через інтереси потреби виконавців;
- б) управлінські акти уповноважують на певні дії;
- в) у підвладних існує можливість вибору одного або навіть кількох варіантів поведінки;
- г) юридичними нормами і звичаями закріпленій механізм стимулювання що автоматично діє;
- д) наявність розвинуеного механізму правосуддя, вирішення суперечок, що забезпечує захист законних інтересів громадян та їхніх колективів, цивілізовані процедури вирішення суперечностей.

Висновок

Адміністративні методи державного управління нині є актуальними особливо у мілітаризованих структурах, де здійснюване управління має бути чітким, зрозумілим, прямим, недвозначним. Водночас реалії сьогодення України свідчать про підвищення ролі та значення економічних методів управління. Це виявляється у можливості врахування матеріальних інтересів керованого об'єкта з боку керівного суб'єкта.

Використовуючи економічні методи, орган державного управління впливає на матеріальні інтереси фізичної чи юридичної особи і цим досягає необхідної правомірної поведінки в інтересах держави та суспільства.

Тема 2. Адміністративний примус у діяльності органів виконавчої влади

Державний примус та його види. Класифікація заходів адміністративного примусу: адміністративно-попереджувальні, адміністративного припинення, адміністративної відповідальності, адміністративно-процесуального забезпечення.

Адміністративно-попереджувальні заходи: поняття, особливості та система. Правова характеристика та проблеми законодавчого закріплення адміністративно-попереджувальних заходів.

Заходи адміністративного припинення: поняття та призначення. Особливості адміністративного припинення як різновид адміністра-

тивного примусу. Види заходів адміністративного припинення. Мета, підстави та умови застосування заходів адміністративного припинення. Адміністративне затримання: характеристика та правові підстави застосування.

Догляд: види, умови та особливості застосування.

Вилучення речей і документів як захід адміністративного припинення.

Необхідність виокремлення відновлювальних заходів як окремого виду заходів адміністративного примусу. Характеристика цих заходів і мета їх застосування.

Література [1–3; 5–7; 9–11]

План лекції

Вступ.

1. Державний примус та його види.
2. Адміністративно-попереджувальні заходи.
3. Заходи адміністративного припинення.
4. Особистий огляд і огляд речей та документів.
5. Вилучення речей і документів
6. Відновлювальні заходи.

Висновок.

Вступ

Адміністративний примус як метод державного управління є крайнім заходом, що застосовується лише тоді, коли не ефективними виявилися інші методи. Держава зацікавлена в тому, щоб кількість випадків застосування адміністративного примусу була меншою, з тим, аби позитивний зміст державного управління досягався без використання примусових заходів. Однак у практичній діяльності органів виконавчої влади є достатня кількість випадків, коли забезпечити належний стан суспільних відносин без адміністративного примусу не можливо.

2.1. Державний примус та його види

Адміністративний примус використовують як засіб забезпечення й охорони правопорядку в сфері державного управління. Він виконує каральну функцію. Як метод управління адміністративний примус полягає у психічному, матеріальному або фізичному впливі на свідомість і поведінку.

Адміністративному примусу властиві наступні ознаки:

- застосовується на основі закону, регулюється нормами права. Усілякі заходи, за яких умов, у якому порядку, ким можуть застосовуватися. Чітка регламентація примусових мір, необхідна для дотримання принципів недоторканості особи, житла і приватної власності громадян;
- здійснюється з використанням юрисдикційних, правозастосовних актів;
- персоніфіковано, тобто застосовується тільки до конкретних суб'єктів, які порушили адміністративно-правові норми;
- позасудовий порядок застосування. Використання адміністративно-примусових засобів віднесено до компетенції відповідних виконавчих органів (посадових осіб), що безпосередньо реалізують їх без звертання до суду. Однак відповідно до чинного законодавства окремі примусові заходи використовуються народними судами — це стосується випадків накладення найсуворіших адміністративних стягнень за скоєння адміністративних правопорушень;
- застосовується з метою забезпечення адміністративно-правових норм, які формулюють загальнообов'язкові правила поведінки у сфері державного управління, що не мають відомчих меж (правила безпеки дорожнього руху, забезпечення санітарної безпеки).

Адміністративний примус застосовується виконавчими органами: уповноваженими на здійснення правоохоронних функцій у сфері державного управління (органами внутрішніх справ, контрольно-наглядовими органами); наділеними спеціальними повноваженнями щодо здійснення адміністративної влади (наприклад, антимонопольний орган має право давати суб'єктам господарювання обов'язкові для виконання розпорядження про припинення правопорушень антимонопольного законодавства і про усунення їх наслідків).

За цільовим призначенням розуміють такі примусові заходи:

- *адміністративно-попереджувальні заходи* — використовуються з метою попередження правопорушень у сфері державного управління, запобігання обставинам, що загрожують суспільній безпеці;
- *заходи адміністративного припинення* — способи і заходи примусового впливу, що застосовуються з метою припинення протиправного діяння і запобігання спричиненню суспільно небезпечних наслідків;

- *заходи адміністративної відповідальності* (адмінстягнення).

Адміністративне стягнення — це покарання, що застосовується у встановленому законом порядку уповноваженим органом (посадовою особою) до винної фізичної чи юридичної особи. Адміністративне стягнення може виражатися у моральному чи матеріальному впливі на винного або в тимчасовому позбавленні його спеціального права.

За суб'єктами примусу розрізняють:

- державно-правовий примус;
- суспільно-правовий примус.

2.2. Адміністративно-попереджувальні заходи

Заходи **адміністративного попередження** — способи і засоби, спрямовані на попередження та запобігання правопорушенням, обставинам, що загрожують життю і безпеці громадян або нормальній діяльності державних органів, підприємств та організацій.

Підставою для застосування заходів адміністративного попередження слугує припущення про намір особи вчинити адміністративне правопорушення або інше протиправне діяння. Адміністративно-попереджувальні заходи носять профілактичний характер і виражаються, звичайно, у вигляді певних обмежень і заборон.

До заходів адміністративного попередження належать:

- перевірка документів (зокрема, особистих, на речі, вантаж, транспорт та ін.);
- різні види огляду (особистий, технічний, медичний, санітарний, експертний, митний, а також огляд вантажу, речей тощо);
- введення карантину (під час епідемій, епізоотій та ін.);
- закриття окремих ділянок кордону (при виникненні загрози епідемій, епізоотій тощо);
- обмеження руху транспорту та пішоходів (при проведенні масових та забезпеченні спеціальних заходів, загрози життю або здоров'ю людей, тощо);
- санітарно-охоронні обмеження (зокрема, тимчасова заборона в'їзду в Україну чи виїзду з країни, ввезення або вивезення вантажу, обсервація тощо);
- входження у житлові та службові приміщення, на земельні ділянки (у випадках, передбачених законодавством, зокрема, відповідно до ст. 11 Закону України “Про міліцію”);
- примусове вилучення майна (реквізиція) (під час стихійного лиха, військових дій, інших надзвичайних подій або, наприклад, вилучення мисливської зброї в окремих осіб);

- примусове відселення (виселення) людей (наприклад, мешканців аварійних будинків, при самозаселенні тощо).

До цієї групи (з певними обмеженнями) можна віднести і такі заходи, як профілактичне щеплення, тимчасове усунення від виконання певних робіт, індивідуальний адміністративний нагляд, анулювання певних дозволів та ін.

Важливо пам'ятати, що ці примусові профілактичні заходи застосовуються компетентними суб'єктами незалежно від скоєння тих чи тих правопорушень, вони спрямовані на їх попередження.

2.3. Заходи адміністративного припинення

Заходи адміністративного припинення — це різновид заходів адміністративного примусу, що застосовуються уповноваженими на те органами чи посадовими особами у передбачених законом випадках і в установленому порядку з метою примусового припинення правопорушень, усунення їх шкідливих наслідків і забезпечення умов для притягнення до відповідальності правопорушників.

До заходів адміністративного припинення належать наступні групи примусових заходів:

- особистого характеру (безпосереднього впливу на особу) — доставляння правопорушника; адміністративне затримання особи; особистий огляд; вимога припинити протиправні дії; індивідуальний адміністративний нагляд; безпосередній фізичний вплив, у тому числі із застосуванням спецзасобів тощо;
- майнового характеру — адміністративне вилучення і затримання речей та документів, транспортних засобів і вантажів, вогнепальної та іншої зброї тощо;
- технічного характеру — заборона експлуатації окремих механізмів, машин та агрегатів, транспортних засобів, виробничого устаткування; тимчасове припинення певних робіт; застосування зброї, спеціальних технічних засобів тощо;
- медико-санітарного характеру — призупинення або заборона певного виробництва; заборона (повна або тимчасова) експлуатації окремих приміщень, виробничих цехів; заборона реалізації певної продукції; примусове лікування тощо;
- фінансово-економічного характеру — тимчасове припинення фінансування, кредитування, інвестування; арешт вкладів;
- позбавлення ліцензій та дозволів тощо.

Заходи адміністративного припинення застосовують тільки

уповноважені на те органи виконавчої влади, їх посадові особи, а також інші повноважні суб'єкти (наприклад, судді, представники органів місцевого самоврядування, спеціальні громадські формування та ін.) у передбачених законом випадках у зв'язку зі скоєнням правопорушень стосовно осіб, які їх скоїли, або у зв'язку із замахом на вчинення правопорушень.

Застосування більшості заходів адміністративного припинення потребує відповідного (окремого в кожному випадку) адміністративно-процесуального оформлення в установлених законом формах та порядку.

Деякі заходи адміністративного примусу в окремих випадках можуть застосовуватися одночасно і як адміністративно-запобіжні, і як заходи адміністративного припинення, тобто можуть мати двояке призначення, носять проміжний характер, і до них, зокрема, можна віднести різні види огляду, анулювання дозволів та вилучення зброї в окремих осіб, що зловживають спиртними напоями, офіційний привід, примусове лікування, індивідуальний адміністративний нагляд, заборона проведення певних робіт, тимчасове відсторонення від роботи тощо. Критерієм розмежування та визначення характеру того чи іншого заходу в окремих випадках має здебільшого слугувати мета його застосування та факт наявності чи відсутності протиправних дій з боку окремих осіб.

Заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення. Окремі заходи адміністративного припинення, безпосередньо виконуючи функцію припинення певних протиправних дій, водночас слугують і засобом забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення. Застосування цих заходів досить чітко унормоване відповідними правовими актами, зокрема Кодексом про адміністративні правопорушення (глава 20).

Згідно з положеннями КпАП України до заходів забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення належить:

- доставлення порушника;
- адміністративне затримання;
- особистий огляд і огляд речей;
- вилучення речей і документів;
- відсторонення водіїв від керування транспортними засобами та огляд їх на стан сп'яніння.

Доставлення порушника до приміщення міліції, громадського фор-

мування по охороні громадського порядку або виконкому сільської, селищної ради, а також до службового приміщення охорони може здійснюватися працівниками міліції або уповноваженими на те посадовими особами інших органів, а саме: представниками окремих громадських формувань з метою складення протоколу про адміністративне правопорушення у разі неможливості скласти його на місці вчинення правопорушення, якщо складення протоколу є обов'язковим. Воно також може бути здійснене для встановлення особи порушника, якщо це неможливо зробити на місці вчинення правопорушення.

Доставлення порушника має проводитися в найкоротший строк. Перебування доставленої особи в приміщенні виконкому або громадського формування по охороні громадського порядку не може тривати більш як 1 годину.

Адміністративне затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, може здійснюватися у випадках, прямо передбачених законодавством, з метою:

- встановлення особи порушника;
- складення протоколу про адміністративне правопорушення;
- забезпечення своєчасного і правильного розгляду справ;
- виконання постанов у адміністративних справах.

Адміністративне затримання правопорушника може здійснюватися лише органами (посадовими особами), уповноваженими на те законодавством, як-то: органами внутрішніх справ, прикордонними військами, посадовими особами воєнізованої охорони, а також посадовими особами військової автоінспекції.

Слід зауважити, що адміністративне затримання полягає у короткочасному обмеженні особистої свободи порушника. Таке затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, може тривати не більш як 3 години. У виняткових випадках, прямо передбачених законодавством (зокрема, ст. 263 КУпАП), особисте адміністративне затримання може мати більш тривалі строки (скажімо, осіб, які вчинили дрібне хуліганство, злісну непокору працівнику міліції, вияв неповаги до суду, може бути затримано до розгляду справи зазвичай упродовж доби). Строк адміністративного затримання обчислюється з моменту доставки порушника для складення протоколу, а особи, яка була в стані сп'яніння, — з часу її витвердження.

Про адміністративне затримання особи складається відповідний протокол.

2.4. Особистий огляд і огляд речей та документів

Особистий огляд і огляд речей може провадитися уповноваженими на те посадовими особами органів внутрішніх справ, воєнізованої охорони, цивільної авіації, митних установ, прикордонних військ, природоохоронних органів, органів рибоохорони, лісоохорони, а також інших органів. Такий огляд може провадитись особою однієї статі з оглядуваним і в присутності двох понятих тієї самої статі.

Огляд речей, ручної поклажі і багажу, знарядь полювання і лову риби, добутої продукції, транспортних засобів та інших предметів здійснюється, зазвичай, у присутності особи, якій вони належать. У невідкладних випадках зазначені речі та предмети може бути піддано огляду за участю двох понятих і за відсутності власника.

Про особистий огляд і огляд речей складається протокол, або про це робиться запис у протоколі про адміністративне правопорушення, або про адміністративне затримання.

2.5. Вилучення речей і документів

Вилучення речей і документів, що є знаряддям або безпосереднім об'єктом правопорушення, виявлених під час затримання, особистого огляду або огляду речей, проводиться службовими особами органів, уповноважених здійснювати адміністративне затримання та особистий огляд і огляд речей. Вилучені речі і документи зберігаються до розгляду справи у місцях, що їх визначають органи, які проводять вилучення.

Після розгляду справи, залежно від його результатів, їх у встановленому порядку або конфіскують, або повертають власнику, або знищують, а при платному вилученні речей — реалізують.

При вчиненні правопорушень, пов'язаних із порушенням правил дозвільної системи щодо зброї, працівники міліції мають право вилучати вогнепальну, пневматичну чи холодну зброю, бойові припаси та спеціальні засоби. До осіб, які вчинили правопорушення під час виконання службових обов'язків, вилучення зброї, особистий огляд і огляд речей застосовується лише у невідкладних випадках.

У зазначених законом випадках у водіїв чи судноводіїв можуть вилучатися посвідчення водія або номерні знаки транспортного засобу, а також проводиться затримання транспортних засобів.

Про вилучення речей і документів складається протокол або робиться відповідний запис у протоколі про адміністративне правопорушення, про огляд речей або адміністративне затримання.

Відсторонення водіїв від керування транспортними засобами, річковими та маломірними суднами та огляд водіїв на стан сп'яніння проводиться щодо водіїв, судноводіїв та інших осіб, які керують транспортними засобами і стосовно яких є достатні підстави вважати, що вони перебувають у стані сп'яніння.

Закон передбачає можливість оскарження застосування заходів забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення зацікавленою особою у вищестоящий орган або прокуророві.

2.6. Відновлювальні заходи

Адміністративно-відновлювальні заходи — це такі примусові заходи, які спрямовані на ліквідацію негативних наслідків правопорушень та на відновлення порушених прав (порушеного правового стану).

До них можна віднести: знесення самовільно зведеної будови; припинення користування земельною ділянкою (при порушенні земельного законодавства); адміністративне виселення тощо.

Адміністративні стягнення як остання, третя ланка в системі заходів адміністративного примусу, є засобом практичної реалізації адміністративної відповідальності, яка настає за вчинення особою адміністративного правопорушення. Детальна характеристика адміністративних стягнень буде розглядатися далі.

Висновок

Запропоновані заходи адміністративного примусу не є вичерпними, оскільки чинне адміністративне законодавство містить значну кількість норм, пов'язаних із регулюванням питань, правовим режимом діяльності державних установ та їх посадових осіб.

Зазначені варіанти адміністративного примусу є орієнтиром відносно того, яким чином здійснюється вплив на суб'єктів управлінських відносин.

Тема 3. Поняття та основні ознаки адміністративної відповідальності

Аналіз поняття “юридична відповідальність”. Характеристика позитивного (перспективного) і негативного (ретроспективного) аспектів розуміння юридичної відповідальності.

Адміністративна відповідальність — різновид юридичної відповідальності. Загальні та особливі ознаки адміністративної відповідаль-

ності. Функції, завдання та принципи адміністративної відповідальності. Критерії відмежування адміністративної відповідальності від кримінальної, дисциплінарної, цивільно-правової.

Підстави адміністративної відповідальності: нормативна, фактична, процесуальна.

Загальна характеристика законодавства про адміністративну відповідальність і проблеми його реформування на сучасному етапі. Суб'єкти адміністративної відповідальності.

Література [1–3; 5–7; 11–13]

План лекції

Вступ.

1. Поняття та ознаки адміністративної відповідальності.
2. Підстави адміністративної відповідальності.
3. Відмежування адміністративних правопорушень від кримінальних, дисциплінарних і цивільно-правових.
4. Загальна характеристика законодавства про адміністративну відповідальність.

Висновок.

Вступ

У ст. 9 КУпАП наведено визначення адміністративного проступку. Законодавець урівняв поняття “проступок” і “правопорушення” як підстави адміністративної відповідальності.

Ототожнення понять “адміністративне правопорушення” й “адміністративна відповідальність” означає, що адміністративна відповідальність може настати за порушення загальнообов'язкових правил, які регулюються нормами різних галузей права за умови, що вони тягнуть адміністративні санкції, які містяться у статтях Особливої частини розд. 2 КУпАП.

3.1. Поняття та ознаки адміністративної відповідальності

За вчинення адміністративного правопорушення, тобто виконання складу проступку, законодавством передбачена адміністративна відповідальність.

На жаль, КУпАП не містить визначення адміністративної відповідальності, в ньому лише зазначається, що її мірою є адміністративне стягнення, яке застосовується з метою перевиховання правопорушника і запобігання правопорушенням.

Унаслідок цього всі існуючі дефініції категорії “адміністративна відповідальність” досить різні і мають дослідницький характер.

Так, Л. В. Коваль вважає, що адміністративна відповідальність — це застосування до порушників загальнообов’язкових правил, що діють у сфері управління та інших сферах адміністративних стягнень.

На думку Ю. П. Битяк і В. В. Зуй, — це вид юридичної відповідальності фізичних і юридичних осіб перед органами виконавчої влади чи судом за порушення адміністративно-правових норм на основі застосування адміністративних стягнень.

Е. В. Додін дійшов висновку, що адміністративна відповідальність — це визначення повноважними державними органами, через застосування адміністративно-примусових заходів, обмежень майнових, а також особистих благ та інтересів за здійснення адміністративних правопорушень.

Означеним дефініціям бракує визначення про виконання суб’єктами протиправних дій вживаних за їх вчинення заходів адміністративного примусу. Це є істотним компонентом будь-якої відповідальності, зокрема й адміністративної. Не можна сумніватися у тому, що відповідальність настане лише тоді, коли правопорушником виконані встановлені компетентною особою заходи впливу.

Беручи до уваги зазначене, формулюється дефініція адміністративної відповідальності. Адміністративна відповідальність — це примусове, з дотриманням встановленої процедури, застосування правомочним суб’єктом передбачених законодавством за вчинення адміністративного проступку заходів впливу, які виконані правопорушником.

Як явище правової дійсності адміністративна відповідальність характеризується двома видами ознак: по-перше, це ознаки, властиві їй загалом (основні); по-друге, ознаки, що відмежовують адміністративну відповідальність від інших видів юридичної відповідальності (похідні).

Основні ознаки адміністративної відповідальності полягають у тому, що вона:

- 1) є засобом охорони встановленого державою правопорядку;
- 2) нормативно визначена і полягає у застосуванні (реалізації) санкцій правових норм;
- 3) є наслідком винного антигромадського діяння;
- 4) супроводжується державним і громадським осудом правопорушника і вчиненого ним діяння;

5) пов'язана з примусом, з негативними для правопорушника наслідками (морального або матеріального характеру), яких він має зазнати;

6) реалізується у відповідних процесуальних формах.

Похідні ознаки адміністративної відповідальності визначаються її юридичною природою.

3.2. Підстави настання адміністративної відповідальності

Тривалий час у правовій науці підставою адміністративної відповідальності вважалася протиправна винна дія або бездіяльність, що порушує встановлене адміністративно-правовою нормою правило, але за своїм характером і наслідками не тягне за собою кримінального покарання.

Отже, висхідним моментом була теза про те, що порушення правил поведінки, встановлених будь-якою адміністративно-правовою нормою, тягне за собою адміністративну відповідальність.

Проте дослідження адміністративної відповідальності свідчать, що вона настає при порушенні не всіх, а тільки певної групи адміністративно-правових норм. Це пояснюється специфікою адміністративного права, яке, як відомо, регулює суспільні відносини, що виникають у сфері виконавчо-розпорядчої діяльності держави. Унаслідок багатоманітності суспільних відносин, які виникають у цій галузі, всі *норми адміністративного права утворюють кілька груп*, які:

- закріплюють порядок утворення і правове становище суб'єктів;
- визначають форми і методи управлінської діяльності;
- встановлюють порядок проходження державної служби, права та обов'язки державних службовців;
- визначають способи і порядок забезпечення законності в державному управлінні;
- регулюють управління окремими галузями (соціально-культурною, адміністративно-політичною тощо), державними функціями і територіями;
- встановлюють права та обов'язки різних категорій фізичних осіб у сфері виконавчої і розпорядчої діяльності держави.

Адміністративна відповідальність зазвичай настає за порушення найменшої частини адміністративно-правових норм, а саме: за порушення фізичними особами деяких обов'язків, тобто за вчинення адміністративних правопорушень (проступків).

Щодо основної маси норм адміністративного права, то порушення встановлених ними правил не тягне за собою адміністративної відповідальності. Більше того, у деяких випадках окремі категорії фізичних осіб (зокрема, військовослужбовці) при вчиненні адміністративних правопорушень підлягають дисциплінарній відповідальності, тоді як за загальним правилом встановлена відповідальність адміністративна (ст. 15 КУпАП).

Таким чином, не кожне порушення правил, встановлених адміністративно-правовою нормою, спричиняє адміністративну відповідальність. Таку відповідальність тягне за собою порушення тільки тієї норми адміністративного права, яка охороняється адміністративними санкціями.

Отже, *похідними ознаками адміністративної відповідальності є:*

- 1) притягнення до адміністративної відповідальності — можливе тільки в результаті вчинення адміністративного проступку;
- 2) застосування до винних адміністративних стягнень. У ст. 23 КУпАП зазначено, що адміністративне стягнення є мірою відповідальності;
- 3) мета адміністративної відповідальності полягає: а) у вихованні особи в дусі дотримання законів, поваги до правил співжиття; б) у запобіганні здійсненню нових проступків;
- 4) право притягнення до адміністративної відповідальності надає багатьом суб'єктам, серед яких: органи державної виконавчої влади, місцевого самоврядування, суди (ст. 213);
- 5) акт про притягнення до адміністративної відповідальності може прийматися: а) індивідуально (судді і посадові особи відповідних органів); б) колегіально шляхом голосування (виконавчі комітети й адміністративні комісії);
- 6) встановлення законодавством особливого порядку притягнення до адміністративної відповідальності (складання протоколу, збирання та оцінювання доказів, винесення постанови і т. ін.);
- 7) норми, що регулюють адміністративну відповідальність і містяться у різних за своєю правовою природою актах: а) кодексах (КУпАП, ТК); б) законах ("Про боротьбу з корупцією", 1995 р.); в) правилах, які можуть затверджуватися Кабінетом Міністрів (Правила дорожнього руху, 2001 р.), центральними органами виконавчої влади (Правила торгівлі на ринках, 2002 р.), рішеннями місцевих рад (Правила дотримання тиші — ст. 5 і 182 КУпАП).

Реальна юридична відповідальність настає за наявності трьох підстав:

- нормативної, частиною якої є норма, що закріплює склад;
- фактичної (правопорушення);
- процесуальної (правозастосовний, юрисдикційний акт).

Система правових норм, які регулюють застосування адміністративних стягнень, є нормативною основою адміністративної відповідальності.

За змістом правові норми можна поділити на три види:

- а) матеріально-правові, що закріплюють загальні питання адміністративної відповідальності (завдання і система законодавства про адміністративні правопорушення, підстави і суб'єкти відповідальності, система адміністративних стягнень та ін.); склади адміністративних проступків;
- б) адміністративно-процесуальні, що закріплюють провадження у справах про адміністративні правопорушення;
- в) організаційні, що закріплюють порядок утворення колегіальних органів, уповноважених розглядати справи про адміністративні проступки (ст. 215) і розмежування компетенції між ними (ст. 214); правомочність засідань колегіальних органів (ст. 216) та ін.

3.3. Відмежування адміністративних правопорушень від кримінальних, дисциплінарних і цивільно-правових

Важливим питанням сьогодення є відмежування адміністративних правопорушень від кримінальних, дисциплінарних і цивільно-правових. Законом передбачено і деякі конкретні ознаки, за якими кримінальне правопорушення відрізняється від адміністративного.

У зв'язку з цим для правильної кваліфікації правопорушень необхідно порівняти ст. 9 КУпАП і ст. 11 Кримінального кодексу України, проаналізувати їх зміст і тільки після цього (й у поєднанні з фактичними обставинами вчинення правопорушення, з урахуванням наслідків протиправних діянь) вирішувати питання про притягнення винної особи до кримінальної чи адміністративної відповідальності.

Адміністративна відповідальність відрізняється від дисциплінарної тим, що суб'єкт адміністративного проступку не перебуває у службовій залежності від органу чи посадової особи, які притягають його до адміністративної відповідальності.

Дисциплінарний проступок, що є підставою для притягнення винної особи до дисциплінарної відповідальності, — це протиправне

діяння (дія або бездіяльність) працівника, який порушує встановлений на підприємстві, в організації чи установі внутрішній трудовий розпорядок. Цей проступок може виявитися в порушенні службової, у тому числі трудової, дисципліни й тягне за собою передбачену законодавством дисциплінарну відповідальність, виражену в накладенні керівником на винних дисциплінарних стягнень.

Дисциплінарні правопорушення здебільшого пов'язані зі службовими, трудовими обов'язками винної особи. Проте не завжди ця умова є необхідною для віднесення проступку до дисциплінарних. Наприклад, окремі дії працівників транспорту, вчинені під час виконання ними службових обов'язків, розглядають як адміністративні правопорушення (випуск на лінію транспортних засобів, технічний стан яких не відповідає встановленим вимогам).

За відмежування адміністративної відповідальності від цивільно-правової слід мати на увазі, що цивільно-правова настає при порушенні обов'язків, які випливають із цивільно-правових угод, тобто угод, що виникають між рівноправними сторонами, а адміністративна відповідальність, навпаки, передбачає нерівність сторін відносин.

3.4. Загальна характеристика законодавства про адміністративну відповідальність

У 60–70-х роках ХХ ст. вчені-адміністративісти провели велику роботу з розробки основних положень про адміністративну відповідальність і підготували проекти кодифікованих актів. Результатом їхньої роботи стало прийняття 7 грудня 1984 р. Кодексу про адміністративні правопорушення (набрав чинності з 1 червня 1985 р.), що діє і нині, щоправда, зі значними змінами і доповненнями. Він містить понад 330 статей, об'єднаних у 33 глави і 5 розділів.

У розд. I КУпАП викладені загальні положення і завдання законодавства про адміністративні правопорушення.

Розділ II “Адміністративне правопорушення і адміністративна відповідальність” складається із Загальної та Особливої частин. У Загальній частині вміщено положення про поняття адміністративного правопорушення, суб'єктів відповідальності та форми їх провини, адміністративні стягнення і правила їх накладення. В Особливій частині, що складається з 11 глав, описано діяння, що визнаються адміністративними правопорушеннями, або, інакше кажучи, закріплені склади проступків. Кожна стаття Особливої частини закріплює не тільки конкретний склад, а й санкцію за його вчинення.

У розд. III КУпАП зазначають, які органи та посадові особи уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення. Спеціальна глава цього розділу встановлює, які види справ може розглядати кожний орган (посадова особа), тобто регулює підвідомчість справ.

Цілі, принципи, повноваження учасників провадження у справах про адміністративні правопорушення закріплені в розд. IV КУпАП. У цьому розділі також містяться положення про порядок адміністративного розслідування і розгляду справ, оскарження прийнятих постанов.

В останньому розд. V КУпАП “Виконання постанов про накладення адміністративних стягнень” сконцентровано норми, якими регулюється виконання кожного з існуючих стягнень.

У КУпАП кодифіковано законодавство України про адміністративну відповідальність. Поряд із матеріальними нормами цей акт містить адміністративно-процесуальні норми, які регулюють провадження у справах про адміністративні правопорушення та порядок виконання постанов про накладення адміністративних стягнень.

Паралельно з КУпАП діють норми, що встановлюють адміністративну відповідальність, але вони містяться в законодавчих міжгалузевих актах (Повітряний кодекс, Митний кодекс, Закони України “Про надзвичайний стан”, “Про боротьбу з корупцією”, “Про охорону державного кордону” та ін.).

До складу нормативно-правових актів, що містять норми про адміністративну відповідальність, належать закони, норми яких не включено до КУпАП. Питання адміністративної відповідальності (процедурні) регулюють також постанови Кабінету Міністрів України.

Акти з адміністративними санкціями можуть видавати місцеві ради та їх виконавчі комітети з питань боротьби зі стихійним лихом, епідеміями й епізоотіями.

Обласні, Київська та Севастопольська міські ради мають право встановлювати також правила благоустрою міст та інших населених пунктів, правила торгівлі на колгоспних ринках, правила дотримання тиші в громадських місцях, які в КУпАП не визначено, але за їх порушення цим Кодексом передбачено адміністративну відповідальність. Тому вони також є нормативною основою адміністративної відповідальності.

Слід відзначити, що відповідно до ст. 92 Конституції України виключно законами України визначаються діяння, які є адміністративними правопорушеннями, та відповідальність за них.

Законодавство про адміністративні правопорушення має завданням охорону прав і свобод громадян, власності, конституційного ладу України, прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій, встановленого правопорядку, зміцнення законності, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі точного й неухильного дотримання Конституції і законів України, поваги до прав, честі та гідності інших громадян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством. Великого значення надають попередженню адміністративних правопорушень.

Здійснення перелічених завдань залежить від правильного застосування чинного законодавства про адміністративні правопорушення, дотримання законності.

Роль адміністративної відповідальності в боротьбі з правопорушеннями постійно зростає, збільшується кількість складів адміністративних правопорушень, суворішими стали санкції за проступки. Встановлено відповідальність за дії, які раніше взагалі не належали до правопорушень (неповага до суду, корупція, порушення податкового законодавства, недобросовісна конкуренція тощо).

Адміністративну відповідальність вводять замість кримінальної (декриміналізація). Здійснювана в процесі реформи кримінального права декриміналізація зумовлює подальше розширення сфери використання засобів адміністративного впливу. Одночасно збільшується і кількість правопорушень, за які поряд із дисциплінарними та цивільно-правовими заходами застосовують адміністративні стягнення (корупція, недобросовісна конкуренція тощо).

Значна увага приділяється адміністративному примусу в боротьбі з шпигуєм, наркоманією, посяганням на власність, у забезпеченні нормальної діяльності представників влади, виконання вимог посадових осіб, державних органів, правил громадської безпеки, охорони природи.

Висновок

Адміністративна відповідальність характеризується негативною реакцією держави на противоправні вияви окремих фізичних (чи

юридичних) осіб шляхом встановлення відповідних правил, заборон і адекватних порушенням санкцій щодо порушників.

Адміністративна відповідальність має усі ознаки юридичної відповідальності і є її різновидом. Це, з одного боку, державний примус, міра стягнення за вчинене правопорушення, а з іншого — обов'язок винного зазнавати негативних для нього наслідків.

Відповідальність може наставати тільки в тому випадку, коли це передбачено нормою права. Наявність норми і органу, що її застосує, — це передумова. Вони не достатні для накладення стягнення, для притягнення до адміністративної відповідальності, обов'язковою підставою для цього є адміністративний проступок.

Змістовий модуль II. Адміністративні правопорушення та адміністративні стягнення, їх види та сутність

Тема 4. Адміністративне правопорушення: поняття та юридичний склад

Законодавче визначення адміністративного правопорушення. Основні ознаки правопорушення. Характеристика підходів щодо вирішення проблеми суспільної небезпеки адміністративного правопорушення.

Поняття юридичного складу адміністративного правопорушення. Спосіб закріплення у законі ознак складу адміністративних правопорушень. Види ознак складу адміністративних правопорушень: постійні та змінні, родові та одиничні. Види юридичних складів адміністративних правопорушень за ступенем суспільної небезпеки, характером шкоди, суб'єктом проступку, структурою складу, особливостями конструкції.

Структура юридичного складу адміністративного правопорушення.

Поняття об'єкта правопорушення. Класифікація об'єктів: загальний, родовий, видовий, безпосередній. Співвідношення понять “об'єкт правопорушення” та “предмет посягання”.

Поняття та ознаки об'єктивної сторони адміністративного правопорушення: протиправне діяння (просте та складне); шкідливі наслідки; причинний зв'язок між діянням і його результатом; час; місце;

спосіб; знаряддя; ознаки засобів; ознаки іншої особи, яка мала ті чи інші відносини з порушником.

Суб'єкт правопорушення: загальний, спеціальний, особливий.
Проблеми адміністративної відповідальності юридичних осіб.

Суб'єктивна сторона адміністративного правопорушення та її ознаки. Форми та види вини. Мета й мотив як ознаки суб'єктивної сторони.

Література [1; 2; 4; 5; 9–13]

План лекції

Вступ.

1. Поняття і структура складу адміністративного проступку.

3. Об'єктивні ознаки адміністративного проступку.

4. Суб'єктивні ознаки адміністративного проступку.

Висновок.

Вступ

Учення про склад правопорушення посідає одне з центральних місць в адміністративно-правовій науці та має велике практичне значення. Воно сприяє виявленню істотних ознак антигромадських діянь (дій чи бездіяльності), їх розмежуванню і встановленню справедливих адміністративних санкцій, допомагає правозастосовчим органам правильно кваліфікувати правопорушення, а також дає можливість зрозуміти закон і допомагає правовому вихованню громадян України.

Склад адміністративного правопорушення — це опис протиправного діяння у законі ще не вчиненого, а тільки передбачуваного. Для такого опису використовуються юридично значущі ознаки, які характеризують діяння як правопорушення.

4.1. Поняття і структура складу адміністративного проступку

Поняття адміністративного проступку — це сукупність установлених законом суб'єктивних та об'єктивних ознак, що характеризують дію або бездіяльність як адміністративний проступок. Така єдність думок спостерігається й відносно структури складу адміністративних проступків, де виділяють, по-перше, елементи складу (об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона) і, по-друге, ознаки, що характеризують (наприклад, об'єктивну сторону — місце, час, кошти, знаряддя здійснення проступку, шкідливі наслідки, а також

причинно-наслідковий зв'язок між шкідливими наслідками й протиправним діянням та ін.) суб'єктивну сторону, суб'єкт і суб'єктивну сторону проступку.

Отже, склад адміністративних проступків — це система обов'язкових об'єктивних і суб'єктивних елементів діяння, конструйованих за чотирима підсистемами, ознаки яких передбачені в диспозиціях норм законодавства, що встановлює адміністративну відповідальність.

Ознаки елементів складів адміністративних проступків визначають їх специфіку, дають змогу відмежувати один склад адміністративних проступків від іншого, а також розмежувати адміністративні проступки.

Серед елементів складу адміністративних проступків вирізняють обов'язкові та факультативні. До *обов'язкових* входять елементи, які утворюють у своїй системі той достатній мінімум, що потрібен для визнання діяння адміністративним проступком. Відсутність одного з них виключає наявність складу адміністративних проступків, а відповідно й відповідальність за нього. До таких елементів належать: безпосередній об'єкт проступку; діяння у формі дії або бездіяльності; осудність; вік особи й вина.

Факультативні елементи — це елементи складу адміністративних проступків, які можуть бути зазначені в диспозиції норми, що встановлює адміністративний проступок й відповідальність за нього, або ні.

Види складів адміністративних проступків. Класифікувати склади адміністративних проступків можна за різними ознаками. Наприклад, за *характером заподіюваного адміністративним проступком шкоди* — на матеріальні й формальні склади.

До *матеріальних належать склади*, в яких як обов'язковий елемент зазначено наслідки матеріального характеру, заподіювані адміністративним проступком. Наприклад, незаконна порубка, пошкодження та знищення лісових культур і молодняку (ст. 65 КУпАП); пошкодження сінопокосів і пасовищних угідь на землях державного лісового фонду (ст. 69 КУпАП).

До *формальних належать склади*, в яких матеріальні наслідки адміністративних проступків як обов'язковий елемент складу не зазначені.

Однак це не означає, що такі адміністративні проступки зовсім не заподіюють майнову шкоду. Наприклад, дрібне хуліганство (ст. 173

КУпАП) “вважається проступком з формальним складом, однак вчинення такого правопорушення іноді пов’язане із заподіянням майнової шкоди (розбив скло; порвав сорочку та ін.). До адміністративних проступків з формальним складом належать також: азартні ігри, ворожіння в громадських місцях (ч. 1 ст. 181 КУпАП); порушення вимог законодавчих та інших нормативно-правових актів щодо захисту населення від шкідливого впливу шуму чи правил додержання тиші в населених пунктах і громадських місцях (ст. 182 КУпАП); невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов’язків щодо виховання дітей (ч. 1 ст. 184 КУпАП); невиконання законних вимог посадових осіб органів Державної інспекції з енергозабезпечення (ст. 188 КУпАП) та інші правопорушення.

Залежно від суб’єкта адміністративних проступків розрізняють — особисті, спеціальні та змішані склади.

До *особистих належать склади*, де суб’єктом адміністративних проступків є осудна особа, що досягла 16-річного віку. Такими складами вважається: дрібне хуліганство (ст. 173 КУпАП); поширювання неправдивих чуток (ст. 173 КУпАП); виготовлення, зберігання самогону та апаратів для його вироблення (ст. 176 КУпАП); виключення та інші правопорушення.

До *адміністративних проступків зі спеціальним складом належать склади*, де як обов’язковий елемент зазначені ознаки спеціального суб’єкта і тільки він може бути притягнутий до відповідальності за вчинення цих адміністративних проступків (посадові особи, механізатори, капітан судна, іноземці та особи без громадянства та ін.). До таких складів відносять: порушення правил ведення первинного обліку та здійснення контролю за операціями поводження з відходами або неподання чи подання звітності щодо утворення, використання, знешкодження та видалення відходів (ст. 82 КУпАП); прийняття посадовими особами на роботу громадян без паспорта (ст. 200 КУпАП).

До *змішаних належать склади*, які передбачають як загальний, так і спеціальний суб’єкт адміністративних проступків. Наприклад, порушення правил складування, зберігання, розміщення, транспортування, утилізації, ліквідації та використання відходів (ст. 82 КУпАП); пошкодження автомобільних доріг, вулиць, дорожніх споруд, залізничних переїздів і технічних засобів регулювання дорожнього руху, створення перешкод для руху та невжиття необхідних заходів щодо їх усунення (ст. 139 КУпАП); порушення правил утри-

мання собак і котів (ст. 154 КУпАП); порушення порядку придбання, зберігання реєстрації або обліку газових пістолетів і револьверів та патронів до них (ст. 195² КУпАП) та інші правопорушення.

Альтернативні склади описують кілька дій у межах однієї статті нормативного акта. Наприклад, ст. 44 КУпАП встановлює адміністративну відповідальність за незаконне виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних речовин або психотропних засобів без мети збуту в невеликих розмірах. Так, адміністративним проступком буде визнано тільки придбання наркотичних речовин або здійснення особою всіх зазначених у статті дій (виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання).

4.2. Об'єктивні ознаки адміністративного проступку

Об'єкт адміністративного проступку — це те, на що посягає адміністративний проступок, а саме, ті суспільні відносини, що охороняються адміністративним законодавством. Таким суспільним відносинам, у результаті скоєння адміністративних проступків, завжди заподіюється соціальна шкода, тому що відбувається дестабілізація сформованих у суспільстві зв'язків.

Найчастіше скоєння адміністративних проступків сполучено із заподіянням реальної (фактичної) шкоди або створенням загрози її заподіяння.

У науці адміністративного права розрізняють: загальний, родовий, видовий і безпосередній об'єкт адміністративних проступків.

Родовий об'єкт — це однорідна група суспільних відносин, на які посягають адміністративні проступки. Залежно від родового об'єкта посягання адміністративні проступки розміщені у главах в Особливій частині КУпАП. Так, у главі 5 викладені адміністративні проступки, що посягають на відносини у галузі охорони праці і здоров'я населення; у главі 6 — проступки, що посягають на власність; у главі 11 — проступки, що посягають на відносини в галузі житлових прав громадян житлово-комунального господарства і благоустрою.

Різновидом родового виступає видовий об'єкт. *Видовий об'єкт* — це тісно взаємозалежна між собою група суспільних відносин, що становить частину родового об'єкта, і на яку посягають адміністративні проступки. Наприклад, у рамках родового об'єкта адміністративних проступків можна виділити видовий об'єкт — відносини державної власності або відносини колективної власності.

Під предметом адміністративних проступків варто розуміти упредметнений елемент матеріального світу, впливаючи на який винний здійснює посягання на безпосередній об'єкт адміністративних проступків. Предмет, як факультативний елемент об'єкта адміністративних проступків, не завжди закріплюється у диспозиції статті, що встановлює адміністративний проступок й відповідальність за нього. Однак Кодекс України про адміністративні правопорушення містить велику кількість правопорушень, де предмет прямо закріплений у диспозиції статті. Наприклад, самовільне зайняття земельної ділянки (ст. 531), знищення межових знаків (ст. 56), знищення або пошкодження підросту в лісах (ст. 66), пошкодження сінокосів і пасовищних угідь на землях державного лісового фонду (ст. 69).

Об'єктивна сторона складу проступку — це зовнішній вияв суспільно небезпечного посягання на об'єкт, який перебуває під охороною адміністративно-правових норм. Об'єктивна сторона адміністративних проступків містить у собі більшу групу обов'язкових і факультативних елементів. До них належать: діяння (дія або бездіяльність); його шкідливі наслідки; причинно-наслідковий зв'язок між діянням і наслідками; місце, час, обстановка, спосіб, знаряддя і засоби скоєння правопорушення.

Діяння — обов'язковий і основний елемент об'єктивної сторони, що виявляється у двох формах: дії і бездіяльності. Діяння варто розглядати як активне поводження особи. Наприклад, потрава посівів, зіпсуття або знищення зібраного врожаю сільськогосподарських культур, пошкодження насаджень колективних сільськогосподарських підприємств, інших державних і громадських чи фермерських господарств (ст. 104 КУпАП) або випуск і реалізація продукції, яка не відповідає вимогам стандартів (ст. 167 КУпАП), можуть бути скоєні тільки у формі дії. Є також і правопорушення, які скоюються у формі бездіяльності. Наприклад, невжиття заходів до забезпечення своєчасної реєстрації іноземців і осіб без громадянства (ст. 205 КУпАП); неявка на виклик у військовий комісаріат (ст. 211^б); неповідомлення відомостей про військовозобов'язаних і призовників (ст. 211^б).

Шкідливі наслідки адміністративних проступків — це пряма справжня майнова шкода, а також шкода здоров'ю людини або здоров'ю й життю тварини, що заподіюється в результаті здійснення адміністративних проступків. Особливість адміністративних

проступків виявляється в тому, що вони не пов'язані посяганням на здоров'я та життя людини. Однак іноді, у випадках прямо передбачених законодавством про адміністративні правопорушення, відповідальність настає за заподіяння шкоди здоров'ю людей (ч. 2 ст. 154 КУпАП) або за заподіяння шкоди здоров'ю та життю тварини (ст. 89, 90 КУпАП). Шкідливі наслідки як елемент об'єктивної сторони складу носять факультативний характер. Наприклад, при притягненні особи до адміністративної відповідальності за ухилення від медичного огляду чи медичного обстеження (ст. 44¹ КУпАП) наслідки не є обов'язковим елементом складу.

У матеріальних складах адміністративних проступків необхідно встановити також причинний зв'язок між діянням і його наслідками. Так, при порушенні вимог пожежної безпеки в лісах (ч. 2 ст. 77 КУпАП) дуже важливо встановити, що пожежа в лісі й uszkodження лісу відбулися в результаті необережного поводження правопорушника з вогнем, а не в результаті природних причин (наприклад, влучення блискавки).

Місце здійснення адміністративних проступків — це описана в законі конкретна територія, на якій відбувається правопорушення. Місце скоєння проступку може впливати на кваліфікацію діяння, якщо воно закріплено законодавцем як обов'язковий елемент складу.

У більшості ж випадків місце скоєння адміністративних проступків є факультативною ознакою.

Час здійснення адміністративних проступків — це певний часовий відрізок, що може носити обов'язковий характер для встановлення наявності складу проступку, якщо це передбачено Кодексом України про адміністративні правопорушення. Наприклад, порушення правил полювання (ч. 2 ст. 85), порушення тиші в громадських місцях у заборонений рішенням сільських, селищних, міських рад час (ст. 182), порушення порядку або строків подання інформації про дітей-сиріт і дітей, які залишилися без опіки (піклування) батьків (ст. 184²). Як факультативний елемент складу адміністративних проступків час здійснення протиправного діяння може впливати на ступінь небезпеки діяння, і тоді воно враховується при призначенні адміністративного стягнення. Наприклад, повторне протягом року скоєння однорідного правопорушення, за яке особа була притягнута до адміністративної відповідальності.

*Факультативним елементом об'єктивної сторони адміністративних проступків є обстановка здійснення правопорушення. **Обстановка правопорушення** — це сукупність взаємодіючих обставин, за наявності яких відбувається адміністративний проступок. Слід зауважити, що іноді обстановка правопорушення є обов'язковою ознакою адміністративних проступків, без наявності якого це діяння визнати правопорушенням не можна, оскільки буде відсутній склад.*

***Засоби і знаряддя** вчинення адміністративних проступків являють собою одушевлені і неживі компоненти, які застосовуються правопорушником при вчиненні протиправного діяння.*

4.3. Суб'єктивні ознаки адміністративного проступку

***Суб'єкт правопорушення** — це особа, яка вчинила адміністративний проступок і яку на підставі чинного законодавства можна притягти до адміністративної відповідальності.*

***Адміністративна відповідальність юридичних осіб** — це факт реальної дійсності, який, однак, потребує чіткої правової регламентації. Адміністративна відповідальність фізичних осіб не викликає сумнівів і регламентується Кодексом України про адміністративні правопорушення. Аналізуючи особливості адміністративної відповідальності фізичних осіб, можна виділити такі види суб'єктів складу адміністративних проступків: загальний, спеціальний, особливий.*

***Загальний суб'єкт** — це осудна особа, що досягла 16-річного віку. Законодавство України про адміністративну відповідальність не дає визначення осудності особи, однак воно закріплює в ст. 20 поняття неосудності. Так, не підлягає адміністративній відповідальності особа, що під час вчинення протиправної дії або бездіяльності перебувала у стані неосудності, тобто не могла усвідомлювати свої дії або керувати ними внаслідок хронічної психічної хвороби, тимчасового розладу психічної діяльності, слабощумства або іншого хворобливого стану. Отже, осудність означає здатність особи за станом психічного здоров'я усвідомлювати свої дії й керувати ними. Осудність є обов'язковим елементом суб'єкта адміністративних проступків. Тому, якщо особа, яка вчинила протиправне діяння, не має цю ознаку, то притягнення до адміністративної відповідальності неможливе, оскільки відсутня одна з підсистем складу проступку — його суб'єкт.*

Вік також є обов'язковим елементом суб'єкта адміністративних проступків. Якщо протиправне діяння вчинила особа, яка не досягла 16-річного віку, воно не є адміністративним проступком і притягувати таку особу до адміністративної відповідальності не можна.

Спеціальний суб'єкт — це особа, що характеризується спеціальними ознаками, наявність яких дає можливість притягнути її до адміністративної відповідальності за вчинене нею певне правопорушення. Кодекс України про адміністративні правопорушення містить велику кількість адміністративних проступків із спеціальним суб'єктом. Завжди такий суб'єкт правопорушення вказується безпосередньо у самій статті.

Особливий суб'єкт — це особа, що володіє ознаками, які впливають на особливості притягнення винного до адміністративної відповідальності. Такими суб'єктами слід вважати: дипломатичних представників, неповнолітніх, інвалідів, вагітних жінок, військовослужбовців, працівників органів внутрішніх справ, іноземців та осіб без громадянства, безробітних та ін. У чому ж полягає особливість цих суб'єктів адміністративної відповідальності?

Суб'єктивна сторона адміністративних проступків виявляється у психічному відношенні особи до вчиненого нею протиправного діяння і містить у собі три елементи — *вину, мотив і мету*, де вина завжди є обов'язковим елементом складу.

Законодавство про адміністративну відповідальність не дає поняття вини, але вказує його як обов'язкову ознаку адміністративних проступків (ст. 9 КУпАП) і дає визначення умисних і необережних проступків (ст. 10 і 11 КУпАП).

У науці адміністративного права вину визначають як психічне відношення особи до вчиненого нею діяння і його наслідків, що виявляються у формі умислу або необережності.

Про наявність умислу в діях правопорушника можна говорити тільки в тому випадку, якщо особа, що зробила протиправне діяння, усвідомлювала протиправний характер своєї дії або бездіяльності, передбачала його шкідливі наслідки і бажало їх (прямий умисел) або свідомо допускало настання цих наслідків (непрямий умисел). Наприклад, тільки навмисне можуть бути вчинені такі адміністративні проступки: самовільне сінокосіння і пасіння худоби, самовільне збирання дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід (ст. 70 КУпАП), саморправне зайняття житлового приміщення (ст. 151 КУпАП), завідомо неправдивий виклик спеціальних служб (ст. 183 КУпАП).

Необережність присутня у діях правопорушника в тому випадку, якщо особа, що вчинила протиправне діяння, передбачала можливість настання шкідливих наслідків своєї дії або бездіяльності, але легковажно розраховувала на їх запобігання (самовпевненість) або не передбачала можливості настання таких наслідків, хоча повинна була і могла їх передбачати (недбалість). Наприклад, у формі необережної вини можуть бути вчинені наступні адміністративні проступки: умисне зіпсування паспорта чи втрата його з необережності (ст. 198 КУпАП); умисне зіпсування обліково-військових документів чи втрата їх з необережності (ст. 211 КУпАП).

Мета – це факультативний елемент суб'єктивної сторони складу адміністративних проступків, під яким варто розуміти той результат, якого хоче досягти правопорушник. Іноді законодавець вказує на наявність мети в самій статті Кодексу України про адміністративні правопорушення, надаючи тим самим йому обов'язкового характеру. В таких правопорушеннях для наявності складу адміністративних проступків потрібно, крім інших елементів і ознак складу, встановити мету протиправного діяння.

Висновок

Пропорушення як подія, що склалася реально, є виключно специфічною поведінкою людини чи групи людей.

Будь-яка поведінка, зокрема і протиправна, є результатом взаємодії людської свідомості і людських діянь, що спрямовані на зовнішні об'єкти – довкілля і суспільство. Таким чином, поведінка – це взаємозв'язок і взаємозалежність об'єктивного і суб'єктивного. Отже, в будь-якій поведінці, у тому числі й протиправній, виокремлюють чотири складові, які її утворюють: об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт, суб'єктивну сторону.

Тема 5. Система адміністративних стягнень

Сутність адміністративних стягнень. Мета накладення адміністративних стягнень. Особливості адміністративних стягнень як виду заходів адміністративного примусу.

Система адміністративних стягнень: поняття та ознаки. Співвідношення адміністративних стягнень як окремих частин єдиної системи. Класифікація адміністративних стягнень: за юридичним зна-

ченням (основні, додаткові, заміні); за характером впливу (особисті, майнові, особисто-майнові).

Характеристика окремих видів адміністративних стягнень: сутність, особливості застосування, відмінність від схожих заходів державного примусу.

Видворення іноземців за межі України як захід адміністративно-го стягнення. Заходи впливу, що застосовуються до неповнолітніх (ст. 24¹ КУпАП України).

Література [1–7; 11–13]

План лекції

Вступ.

1. Система адміністративних стягнень, поняття ознаки, класифікація.
2. Загальна характеристика адміністративних стягнень.

Висновок.

Вступ

Адміністративні стягнення зазвичай полягають у позбавленні чи обмеженні благ. За вчинений проступок громадянин або позбавляється якогось суб'єктивного права, тобто звужується його правоздатність, або ж на нього накладаються спеціальні обов'язки.

Водночас покарання не є самоціллю, воно є засобом реагування на правопорушення і запобігання правопорушенням. Стягнення – це запобіжний захід на шляху вчинення нових правопорушень. У принципі, адміністративні стягнення сприяють запобіганню правопорушенням не тільки своїм виховним впливом, а й позбавленням правопорушника можливості знову порушити закон.

Слід розрізняти заходи, що мають виправно-виховний вплив (штраф, виправні роботи), і заходи, які поряд з виправно-виховним впливом створюють умови, що виключають можливість учинення нових правопорушень (конфіскація, позбавлення спеціального права).

5.1. Система адміністративних стягнень, поняття ознаки, класифікація

Адміністративні стягнення – це матеріалізований вияв адміністративної відповідальності, негативний правовий наслідок неправомірної поведінки особи, яка вчинила адміністративний про-

ступок, і має відповідати за свій протиправний вчинок та понести за це відповідне покарання у вигляді певних несприятливих заходів морального, матеріального та фізичного впливу.

Ці стягнення є останньою ланкою у системі заходів адміністративного примусу, мірою відповідальності та застосовуються з метою виховання особи, що вчинила адміністративне правопорушення, в дусі дотримання законів, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню адміністративних правопорушень як самим правопорушником, так й іншими особами.

Отже, адміністративні стягнення поєднують у собі елементи репресивного (карального), виховного та запобіжного характеру.

За вчинення адміністративних правопорушень можуть застосовуватися такі конкретні види адміністративних стягнень, передбачені ст. 24 КУпАП. Вони поділяються на основні та додаткові.

Основні адміністративні стягнення:

- попередження;
- штраф;
- позбавлення спеціального права;
- виправні роботи;
- адміністративний арешт.

Додаткові адміністративні стягнення:

- оплатне вилучення;
- конфіскація.

Оплатне вилучення та конфіскація предметів в окремих випадках можуть застосовуватись і як основні стягнення.

Попередження як захід адміністративного стягнення виноситься в письмовій формі або в передбачених законодавством випадках фіксується іншим установленим способом (наприклад, запис у талоні до посвідчення водія). Це найбільш м'який вид адміністративного стягнення морально-виховного, переконливого впливу. Застосовується у передбачених випадках як санкція за малозначні адміністративні проступки.

Штраф є грошовим стягненням, що накладається на громадян і посадових осіб за адміністративні правопорушення у випадках і розмірі, встановлених Кодексом про адміністративні правопорушення та іншими законами. Це найпоширеніший вид адміністративного стягнення майнового характеру (застосовується більше ніж у 80 відсотках випадків порівняно з іншими стягненнями). Останнім часом визнається переважно через неоподатковуваний мінімум доходів грома-

дян. В окремих випадках законодавець визначає штраф у кратному відношенні до певної вартості (скажімо, до вартості проїзду – ст. 135 КУпАП).

Щодо посадових та юридичних осіб порівняно з громадянами чинним законодавством встановлені більш високі розміри штрафу (наприклад, за порушення законодавства про об'єднання громадян ст. 186–5 КУпАП передбачає штраф від 25 до 130 неоподаткованих мінімумів доходів громадян).

Оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, полягає в його примусовому вилученні й подальшій реалізації з передачею вирученої суми колишньому власникові з відрахуванням витрат щодо реалізації вилученого предмета.

Конфіскація предмета, який став знаряддям учинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; грошей, одержаних внаслідок учинення адміністративного правопорушення, полягає в примусовій безоплатній передачі цього предмета, грошей у власність держави. Конфісковано може бути лише предмет, що є особистою власністю порушника, якщо інше не передбачено законодавчими актами України.

Конфіскація вогнепальної зброї, інших знарядь полювання і бойових припасів не може застосовуватися до осіб, для яких полювання є основним джерелом існування.

Позбавленим спеціального права, наданого даному громадянину, стосується тільки права керування транспортними засобами та права полювання. Воно застосовується уповноваженими на те посадовими особами органів внутрішніх справ і судьями (стосується позбавлення права керування транспортними засобами), представниками органів річкового транспорту і державної інспекції з маломірних суден (стосується позбавлення права керування річковими та маломірними суднами) та органів, які здійснюють державний нагляд за дотриманням правил полювання (що стосується позбавлення права полювання), на строк до 3 років за грубе або систематичне порушення порядку користування цим правом.

Позбавлення права керування засобами транспорту не може застосовуватися до осіб, які користуються цими засобами у зв'язку з інвалідністю, крім випадків керування у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння, а також випадків невиконання

нання вимоги працівника міліції про зупинення транспортного засобу, залишення ними на порушення встановлених правил місця дорожньо-транспортної пригоди, учасниками якої вони є, ухилення від проходження огляду на стан сп'яніння.

Позбавлення права полювання не може застосовуватись до осіб, для яких полювання є основним джерелом існування.

Виправні роботи — це захід адміністративного стягнення, що застосовується на строк до 2 місяців з відбуванням їх за місцем постійної роботи правопорушника з відрахуванням не більш як 20 % його заробітку в доход держави. Виправні роботи призначаються районним (міським) судом (суддею). Виконання постанов про їх застосування відають органи внутрішніх справ.

Адміністративний арешт — найсуворіший захід адміністративного стягнення — устанавлюється лише за окремі види адміністративних правопорушень і застосовується за окремих випадків. Призначається тільки судом (суддею) на строк до 15 діб.

Нині адміністративний арешт застосовується переважно за скоєння таких правопорушень: незаконне виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах (ст. 44); дрібне хуліганство (ст. 173); розпивання спиртних напоїв у громадських місцях поява в громадських місцях у п'яному вигляді (ч. 3 ст. 178); злісна непокора законному розпорядженню або вимозі працівника міліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця (ст. 185).

Адміністративний арешт не може застосовуватись: до вагітних жінок; жінок, що мають дітей віком до 12 років; до осіб, які не досягли 18 років; до інвалідів першої та другої груп; а також до військовослужбовців і призваних на збори військовозобов'язаних; осіб рядового та начальницького складів органів внутрішніх справ.

Видворення за межі України як захід адміністративного стягнення відповідно до чинного законодавства (ст. 24 КУпАП, ст. 32 Закону “Про правовий статус іноземців”) застосовується за рішенням органів внутрішніх справ або СБУ до іноземців, якщо їхні дії суперечать інтересам забезпечення безпеки України або охорони громадського порядку або це є необхідним для охорони здоров'я, захисту прав і законних інтересів громадян України, або вони грубо порушили законодавство про правовий статус іноземців.

Іноземець зобов'язаний покинути територію України у термін, зазначений у рішенні про видворення. Іноземці, які ухиляються від виїзду, підлягають відповідно до санкції прокурора затриманню і видворенню у примусовому порядку. Затримання допускається лише на термін, необхідний для видворення. Видворення іноземців здійснюється органами внутрішніх справ.

Іноземці, які підлягають видворенню, або фізичні, юридичні особи, які приймають цих іноземців, відшкодовують витрати, пов'язані з видворенням.

Крім того, Законом України “Про боротьбу з корупцією” від 5 жовтня 1995 р. передбачено застосування судом (суддею) за вчинення корупційних діянь таких додаткових адміністративних стягнень, як звільнення з посади або інше усунення від виконання функцій держави, а також: заборона займати посади в державних органах та їх апараті протягом 3 років із дня звільнення.

5.2. Загальна характеристика адміністративних стягнень

Адміністративні стягнення можна характеризувати наступним чином:

- 1) *попередження* — у письмовій формі;
- 2) *штраф* — грошове стягнення;
- 3) *оплатне вилучення предмета*, який став знаряддям вилучення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, — примусове вилучення цього предмета з подальшою реалізацією і передачею вирученої суми колишньому власникові за відрахуванням витрат по реалізації вилученого предмета;
- 4) *конфіскація: предмета; грошей*, отриманих унаслідок вчинення адміністративного правопорушення — примусова безоплатна передача цього предмета у власність держави;
- 5) *позбавлення спеціального права* наданого даному громадянину (права полювання, керування транспортними засобами) — до 3 років за грубе або систематичне порушення порядку користування цим правом;
- 5¹) *громадські роботи* у вільний від роботи чи навчання час на строк від двадцяти до шістдесяти годин;
- 6) *виправні роботи* — до 2 місяців за місцем постійної роботи особи і з відрахуванням 20 % її заробітку в доход держави;
- 7) *адміністративний арешт* — до 15 діб і лише у виняткових випадках.

Оплатне вилучення та конфіскація — це основні і додаткові адміністративні стягнення, решта — тільки основні. За одне порушення може бути накладено основне або основне і додаткове стягнення.

За вчинення адміністративних правопорушень до неповнолітніх (віком від 16 до 18 років) можуть бути засновані такі заходи впливу:

- 1) зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення у потерпілого;
- 2) попередження;
- 3) догана або сувора догана;
- 4) передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання.

Стаття 24 КУпАП установлює такі види адміністративних стягнень: 1) попередження; 2) штраф; 3) оплатне вилучення предмета; 4) конфіскація предмета; 5) позбавлення спеціального права; 5¹) громадські роботи; 6) виправні роботи; 7) адміністративний арешт.

До осіб, які не є громадянами України, може бути застосоване адміністративне видворення за межі України (ст. 24 КУпАП і ст. 32 Закону “Про правовий статус іноземців”).

Адміністративний арешт призначається тільки судом (суддею) на термін не більш як 15 діб. Його не застосовують до вагітних жінок, жінок, що мають дітей віком до 12 років, осіб, які не досягли 18 років, інвалідів I і II груп (ст. 32), а також військовослужбовців, призваних на збори військовозобов'язаних, осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ (ст. 15).

Усі названі стягнення тісно пов'язані між собою й утворюють єдину систему. Їх насамперед об'єднує загальна мета: захист правопорядку, виховання осіб, що вчинили адміністративні проступки, в дусі дотримання законів, а також попередження вчинення нових проступків як самими правопорушниками, так й іншими особами.

Кожне стягнення є покаранням, мірою відповідальності, призначеної за проступки, а застосування будь-якого стягнення означає настання адміністративної відповідальності і тягне для винного несприятливі юридичні наслідки.

Адміністративні стягнення зазвичай полягають у позбавленні або обмеженні прав чи благ.

Адміністративні стягнення накладаються компетентними органами і посадовими особами шляхом видання спеціальних індивідуальних актів управління, що мають примусовий характер. Примусовий

вплив повинен бути справедливим, відповідати характеру проступку й особи правопорушника. Його тяжкість залежить від тяжкості проступку.

Стягнення також можуть бути разовими, одномоментними (конфіскація, попередження, штраф) і тривалими, розтягнутими в часі (арешт, позбавлення прав, виправні роботи).

Згідно зі ст. 68 Кодексу “Торговельне мореплавство України” передбачається, що капітан судна у випадку недостачі продовольства, “якщо усі життєві припаси, у тому числі незнижуваний запас продовольства, вичерпані, з метою загального розподілу має право провести реквізицію необхідної кількості продовольства, що є в розпорядженні осіб, які перебувають на судні, і реквізицію вантажу, що перебуває на судні і який може бути використаний для харчування”.

Таке стягнення застосовується органами адміністративної юрисдикції (найчастіше суддями, митними органами, органами внутрішніх справ), зазвичай, як додаткове стягнення (ст. 46; 85; 133; 160; 162 та ін.). Як основне адміністративне стягнення конфіскація передбачена тільки за порушення деяких митних правил (ст. 208 і 209).

Відповідно до п. 22 ст. 11 Закону “Про міліцію” від 20 грудня 1990 р. її робітникам надане право вилучати за необхідності зброю, боеприпаси, вибухові речовини і матеріали.

Виселення за межі України як міра адміністративного стягнення застосовується за рішенням органів внутрішніх справ або Служби безпеки України.

Висновок

Адміністративні стягнення накладаються компетентними органами і посадовими особами шляхом видання спеціальних індивідуальних актів, що мають примусовий характер. Примусовий вплив має бути справедливим, відповідати характерові проступку та особі правопорушника. Його тяжкість залежить від тяжкості проступку.

Система адміністративних стягнень має формалізований характер, ними є тільки ті засоби примусового впливу, які визначив законодавець. Будь-які інші, навіть якщо вони схожі зі стягненням за метою, змістом, назвою, до таких не належать.

Перелік стягнень, які містяться у ст. 24 КУпАП, не є вичерпним. Частина 3 названої статті передбачає, що законодавчими актами можуть встановлюватися й інші види адміністративних стягнень.

Тема 6. Загальні правила накладення адміністративних стягнень

Загальні правила накладення адміністративних стягнень. Строки накладення стягнення.

Обставини, що пом'якшують відповідальність за адміністративне правопорушення. Характеристика обставин, що обтяжують відповідальність за адміністративні правопорушення.

Проблеми множинності адміністративних правопорушень. Ознаки множинності. Критерії класифікації множинності адміністративних правопорушень.

Сукупність і рецидив. Порядок накладення адміністративних стягнень у разі вчинення кількох адміністративних правопорушень.

Строки погашення накладеного адміністративного стягнення.

Покладення обов'язку відшкодування збитків, заподіяних у результаті вчинення адміністративного правопорушення.

Література [1–7; 9–13]

План лекції

Вступ.

1. Обставини, що пом'якшують або обтяжують відповідальність за правопорушення

2. Строки накладення адміністративних стягнень.

Висновок.

Вступ

Накладення адміністративних стягнень є важливим юридичним фактом. З моменту його виникнення особа перебуває у стані притягнення до адміністративної відповідальності і повинна виконувати звернені до неї вимоги, які передбачені законодавством. Виходячи з цього, законодавець не лише ретельно виписує і фіксує види адміністративних стягнень, а й встановлює правила їх накладення.

Загальні правила накладення адміністративних стягнень є нормами — принципами, що визначають першопочаткові засади стосовно приведення особи у стан притягнення її до адміністративної відповідальності.

Враховуючи характер учиненого правопорушення, ознак особи правопорушника, ступінь його вини і майновий стан, правозастосувач діє на підставі об'єктивно встановлених фактів, керуючись законом і правосвідомістю.

6.1. Обставини, що пом'якшують або обтяжують відповідальність за правопорушення

Загальні правила накладення стягнення за адміністративні правопорушення, закріплені в главі 4 КУпАП, поглиблюють конституційні принципи верховенства права, законності, гуманізму, індивідуалізації відповідальності тощо.

По-перше, виконання загальних правил під час застосування адміністративних стягнень виявляється у неухильному дотриманні принципів верховенства права та законності. Стягнення за адміністративне правопорушення накладають у межах, установлених нормативним актом, який передбачає відповідальність за вчинене правопорушення, відповідно до КУпАП та інших актів про адміністративні правопорушення.

По-друге, оплатне вилучення й конфіскацію предмета як додаткові стягнення можуть накладати лише у випадках, коли їх застосування прямо передбачено законом. Не допускається незастосування додаткового стягнення, якщо санкція статті передбачає обов'язковість його накладення разом з основним стягненням.

По-третє, стягнення накладають у точно визначених законом межах. Не допускається застосування стягнення меншого нижчої межі, передбаченої санкцією відповідної статті, а також перевищення його максимального розміру.

По-четверте, під час накладення адміністративного стягнення слід дотримуватися усіх інших вимог законодавства про адміністративні правопорушення. Маються на увазі вимоги щодо наявності складу проступку, відсутності обставин, що виключають адміністративну відповідальність, підвідомчості справ; строків давності, недопустимості застосування деяких видів стягнень до певних категорій громадян (військовослужбовців, працівників органів внутрішніх справ тощо).

З метою індивідуалізації відповідальності закон (ч. 2 ст. 33 КУпАП) вимагає від органу (посадової особи), уповноваженого розглядати справу, під час накладення стягнення враховувати характер учиненого правопорушення, особу порушника, ступінь його вини, майновий стан, обставини, що пом'якшують або обтяжують відповідальність.

Про характер правопорушення свідчать його об'єкт, тобто суспільні відносини, на які посягає проступок (наприклад, державний або громадський порядок, права й свободи громадян тощо), а також ознаки, що характеризують об'єктивну сторону правопорушення (дія чи бездіяльність, характер і розмір заподіяної шкоди, час, місце, спосіб учинення проступку тощо).

Деякі обставини, що свідчать про характер проступку, підвищують адміністративну відповідальність за його вчинення, тобто визнаються кваліфікуючими. Такими обставинами є, наприклад, повторне вчинення правопорушення.

У деяких випадках тільки грубе порушення правил тягне за собою адміністративну відповідальність (ст. 108 КУпАП).

Іноді правопорушенням визнають лише злісне діяння. Частіше за все це злісна непокора (ст. 185 КУпАП), злісне ухилення (ст. 185⁴ КУпАП).

Про злісність свідчить невиконання певних обов'язків, розпоряджень, вимог після неодноразового, настійливого їх повторення.

Особу порушника характеризують насамперед ознаки, властиві суб'єкту проступку (вік, стать, службове становище, соціальний стан, протиправна поведінка в минулому), а також поведінка в трудовому колективі й побуті, ставлення до сім'ї, колег по роботі, навчання тощо). Усі ці обставини повинні встановлюватися органом (посадовою особою), який розглядає справу, щоб мати повну уяву про особу порушника.

Ступінь вини правопорушника залежить від форми вчинення проступку, а також від мотиву й мети його вчинення. Зрозуміло, що умисне вчинення проступку відрізняється від вчинення його з необережності. У першому випадку ступінь вини порушника вищий.

Майновий стан правопорушника також має бути враховано під час застосування окремих адміністративних стягнень: штрафу, конфіскації, позбавлення спеціального права, виправних робіт.

Обставини, що пом'якшують і обтяжують відповідальність за адміністративне правопорушення, визначено відповідно у ст. 34 і 35 КУпАП.

Пом'якшуючими відповідальність обставинами визнають:

- 1) щире розкаяння винного;
- 2) відвернення винним шкідливих наслідків правопорушення, добровільне відшкодування збитків або усунення заподіяної шкоди;
- 3) вчинення правопорушення під впливом сильного душевного хвилювання або під час збігу тяжких особистих чи сімейних обставин;
- 4) вчинення правопорушення неповнолітнім;
- 5) вчинення правопорушення вагітною жінкою або жінкою, яка має дитину віком до 1 року.

Цей перелік не вичерпний, відкритий. Орган (посадова особа), який розглядає справу, може визнати пом'якшуючими й обставини, не передбачені законом (наприклад, бездоганну трудову діяльність, похилий вік, наявність у порушника утриманців тощо).

На відміну від пом'якшуючих, у ст. 35 КУпАП наведено повний перелік обставин, що обтяжують відповідальність за адміністративне правопорушення.

Такими обставинами визнаються:

- 1) продовження протиправної поведінки, незважаючи на вимогу уповноважених на те осіб припинити її;
- 2) повторне протягом року вчинення однорідного правопорушення, за яке особу вже було піддано адміністративному стягненню;
- 3) вчинення правопорушення особою, яка раніше вчинила злочин;
- 4) втягнення неповнолітнього в правопорушення;
- 5) вчинення правопорушення групою осіб;
- 6) вчинення правопорушення в умовах стихійного лиха або за інших надзвичайних обставин;
- 7) вчинення правопорушення у стані сп'яніння.

Залежно від характеру адміністративного правопорушення, орган (посадова особа), який накладає стягнення, може не визнати цю обставину обтяжливою (наприклад, для відповідальності за порушення правил користування електроенергією байдуже, в якому стані вчинено їх порушення).

При накладенні стягнення обставини, що пом'якшують або обтяжують відповідальність, враховують лише за умови, що вони перебувають за межами складу правопорушення, тобто не є його складовою.

Так, учинення дрібного хуліганства в стані сп'яніння обтяжує відповідальність порушника, а керування ж транспортним засобом у стані сп'яніння не обтяжує, тому що ця ознака безпосередньо входить до складу правопорушення.

До загальних належать також правила накладення адміністративних стягнень під час вчинення кількох адміністративних правопорушень.

У ст. 36 КУпАП передбачено, що при вчиненні однією особою двох або більше адміністративних правопорушень адміністративне стягнення накладають за кожне правопорушення окремо. Такий порядок призначення стягнень зумовлений тим, що справи про адміністративні правопорушення однієї і тієї самої особи вирішують частіше за все різні державні органи (посадові особи) в межах своєї підвідомчості.

Якщо справу про кілька адміністративних проступків розглядає один орган (посадова особа), то в таких випадках накладають одне основне стягнення у межах санкції, встановленої за серйозніше правопорушення з числа вчинених. При цьому до основного стягнення може бути приєднано одне з додаткових стягнень, передбачених статтями про відповідальність за будь-яке з учинених правопорушень.

У разі заподіяння адміністративним правопорушенням майнової шкоди громадянину, підприємству, установі або організації, під час накладення адміністративного стягнення одночасно може бути вирішено питання про її відшкодування.

Тим самим спрощено порядок стягнення очевидної і незначної шкоди. Водночас вирішення цього питання залежить від низки обставин і є правом, а не обов'язком відповідного органу. Відшкодування заподіяної шкоди мають право здійснювати лише деякі, зазначені в ст. 40 КУпАП, органи — адміністративна комісія, виконавчий орган селищної і сільської ради, а також суддя. Розмір шкоди, що стягується цими органами, не може перевищувати суми двох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Суддя районного (міського) суду може відшкодувати шкоду незалежно від її розміру, крім випадків заподіяння шкоди неповнолітнім, який досяг 16 років і має самостійний заробіток. У такому разі, якщо сума шкоди не перевищує одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян, суддя має право покласти на неповнолітню особу відшкодування заподіяної шкоди або зобов'язати своєю працею усунути її.

6.2. Строки накладення адміністративних стягнень

Щоб забезпечити законність під час застосування заходів впливу за адміністративні правопорушення доволі важливим є чітке регулювання строків давності притягнення до адміністративної відповідальності, погашення адміністративних стягнень, а також порядок обчислення строків стягнення.

Обчислення строків адміністративного стягнення, як визначено в ст. 37 КУпАП, залежить від його виду. Так, строк адміністративного арешту обчислюється добами, виправних робіт — місяцями, а позбавлення спеціального права — роками, місяцями або днями.

Перебіг строку адміністративного стягнення розпочинається у той день (якщо він обчислюється місяцями й роками) або час (якщо він обчислюється добами), в який винесено постанову про накладення стягнення.

У ст. 38 КУпАП встановлено строки, по закінченні яких виключається накладення адміністративного стягнення. За загальним правилом адміністративне стягнення може бути накладено не пізніше як через 2 місяці з дня вчинення правопорушення, а за триваючого правопорушення — 2 місяці з дня його виявлення.

На практиці можливі випадки, коли за фактом правопорушення спочатку ставлять питання про порушення кримінальної справи, а лише згодом приймається рішення про відмову в її порушенні або про закриття вже порушеної кримінальної справи.

За наявності в діях правопорушника ознак адміністративного проступку, стягнення може бути накладено не пізніше як через місяць з дня прийняття такого рішення (ч. 2 ст. 38 КУпАП). Строк при цьому починає спливати з моменту прийняття постанови про відмову в порушенні кримінальної справи або про її закриття.

Зазначені правила обчислення строків давності притягнення до адміністративної відповідальності не поширюються на випадки застосування конфіскації, передбаченої Митним кодексом України.

Частина 3 ст. 38 КУпАП визначає, що в таких випадках діють правила, встановлені Митним кодексом, згідно з яким товари — безпосередні предмети порушення митних правил, а також перевізні та інші засоби, призначені для їх переміщення через державний кордон або їх приховування, підлягають конфіскації незалежно від часу вчинення або виявлення порушення митних правил.

Для визнання особи такою, що не була піддана адміністративному стягненню, не потрібно видання будь-якого спеціального документа.

Стягнення погашається автоматично по закінченні річного строку з моменту виконання постанови про накладення адміністративного стягнення й у разі не вчинення протягом цього строку нового адміністративного проступку. Якщо ж особа вчинить нове правопорушення до погашення стягнення за попереднє, перебіг строку давності переривається.

Висновок

Загальні правила накладення адміністративних стягнень означають: *по-перше*, законодавець встановлює, що стягнення за адміністративні правопорушення накладаються у межах, які визначені чинним законодавством, тобто КУпАП та іншими норма-

тивними актами; *по-друге*, законодавець вимагає при накладенні адміністративних стягнень враховувати: а) характер вчиненого правопорушення; б) властивості правопорушника; в) ступінь його вини; г) його майновий стан; д) обставини, що пом'якшують відповідальність; е) обставини, що обтяжують відповідальність.

Тема 7. Адміністративні правопорушення на транспорті, в галузі шляхового господарства та зв'язку

Загальна характеристика адміністративних правопорушень на транспорті, в галузі шляхового господарства та зв'язку.

Узагальнена правова характеристика елементів юридичних складів адміністративних правопорушень на транспорті: об'єкт правопорушення та його відмежування від транспортних засобів (предмета правопорушення); об'єктивна сторона; суб'єкт (загальний суб'єкт; неповнолітні як суб'єкти відповідальності; спеціальний суб'єкт — посадові особи; особи, які несуть відповідальність за дисциплінарними статутами — військовослужбовці та ін.); суб'єктивна сторона.

Система адміністративних правопорушень на транспорті: правопорушення, скоєні особами, які керують транспортними засобами; правопорушення, скоєні посадовими особами, відповідальними за безпеку руху й експлуатацію транспортних засобів; правопорушення, скоєні пішоходами, пасажирами, велосипедистами та іншими учасниками дорожнього руху. Юридичний аналіз окремих правопорушень на транспорті.

Література [1; 2; 4–7; 9–13]

Тема 8. Адміністративні правопорушення, що посягають на громадський порядок

Загальна характеристика системи адміністративних правопорушень проти громадського порядку. Юридичний склад цих правопорушень.

Поняття громадського порядку та його складові. Характеристика громадського місця.

Правовий аналіз окремих адміністративних правопорушень проти громадського порядку: дрібне хуліганство; виготовлення та зберігання самогону; придбання самогону; розпивання спиртних напоїв і поява у стані сп'яніння в громадських місцях; азартні ігри та ін.

Література [1; 2; 4; 8–13]

Тема 9. Адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління

Загальна характеристика адміністративних правопорушень, що посягають на встановлений порядок управління. Поняття встановленого порядку управління та його складові. Загальна правова характеристика елементів юридичних складів адміністративних проступків проти встановленого порядку управління.

Юридичний аналіз окремих адміністративних проступків: злісна непокора законному розпорядженню або вимозі працівника міліції; порушення паспортних правил; порушення законодавства про загальний військовий обов'язок і військову службу; порушення законодавства про вибори та ін.

Література [1; 2; 4; 8–13]

Тема 10. Адміністративні правопорушення у галузі торгівлі, фінансів і підприємницької діяльності

Загальна характеристика зазначених адміністративних правопорушень. Елементи юридичних складів проступків.

Юридичний аналіз окремих адміністративних правопорушень у галузі торгівлі, фінансів і підприємницької діяльності: порушення правил торгівлі; порушення правил про валютні операції; порушення порядку зайняття підприємницькою діяльністю; порушення антимонопольного законодавства.

Література [1; 2; 4; 8–13]

План лекції

Вступ.

1. Правова характеристика порушень правил торгівлі та незаконної торгівельної діяльності.
2. Правова характеристика порушень в галузі фінансів і встановленого порядку заняття підприємницькою діяльністю.

Висновок.

Вступ

Одним із пріоритетів держави є захист національної економіки, в основі якої лежить фінансова сфера, а також сфери торгівлі та підприємницької діяльності, що потребує якісної організації їх функціонування.

Керуючись необхідністю забезпечувати інтереси національної економіки, держава має змогу впливати на фінансові процеси, процеси торгівлі та підприємництва. Одним із засобів впливу є вчасне реагування правоохоронних структур на протиправні дії у зазначених видах діяльності.

Говорячи про проблематику впливу, потрібно чітко уявляти, які правопорушення мають місце, в чому їх специфіка та особливості.

10.1. Правова характеристика порушень правил торгівлі незаконної торговельної діяльності

Адміністративні правопорушення в галузі торгівлі розглядаються у главі 12 КУпАП. Розглянемо окремі статті цього Кодексу.

Ст. 155. “Порушення правил торгівлі і надання послуг працівникам торгівлі, громадського харчування, та сфери послуг, громадянами, які займаються підприємницькою діяльністю”.

Об’єктом правопорушення є правила торгівлі та інтереси споживачів.

Правила торговельного обслуговування населення викладені в Постанові Кабінету Міністрів України “Про затвердження правил торговельного обслуговування населення” від 08.02.95 № 108, до яких належать: правила продажу різних продовольчих і промислових товарів, преїскуранти цін, санітарні вимоги до торговельного підприємства, стандарти та інша нормативно-технічна документація, основні правила роботи підприємств торгівлі, громадського харчування, які узгоджені з місцевими органами державної виконавчої влади.

Об’єктивна сторона вказаного правопорушення полягає у порушенні (невиконанні) правил торгівлі і надання послуг (ч. 1).

Такі порушення можуть вчинятися як у формі дій, так і у формі бездіяльності. Наприклад, безпідставне вилучення працівником торгівлі з прилавку виставлених для продажу товарів (дія) або відсутність на робочому місці громадянина-підприємця таблички із зазначенням його поштової адреси, номера свідоцтва про державну реєстрацію та назви органу, що здійснив цю реєстрацію (бездіяльність).

Із багатьох правил законодавець виокремлює лише найнебезпечніші порушення:

- продаж товарів зі складів, баз, підсобних приміщень підприємств (організацій) державної торгівлі (громадського харчування) і сфери послуг та споживчої кооперації з порушенням установлених правил;
- приховування товарів від покупців (ч. 2).

Незаконний продаж товарів виражається у їх реалізації зі складів, баз, з підсобних приміщень підприємств торгівлі чи громадського харчування. Сюди слід також відносити продаж товарів під час їх доставки зі складу чи бази на підприємства торгівлі чи громадського харчування.

Частиною 2 охоплюються такі випадки продажу товарів із вказаних підприємств, як у неустановлений для торгівлі час, коли доступ у ці підприємства мають не всі бажаючі.

Оскільки продаж товарів безпосередньо працівниками підприємств торгівлі і громадського харчування в кожному випадку допускаються з дозволу і під контролем адміністрації, порушення цих вимог також тягне відповідальність за ст. 155 (наприклад, при продажу товарів з підсобних приміщень чи в неустановлений час).

Підсобними приміщеннями слід вважати допоміжні приміщення, які хоч і не використовуються безпосередньо для торгівлі чи обслуговування покупців, але існують для забезпечення нормальної діяльності підприємств (організацій) торгівлі і громадського харчування (приміщення для зберігання товарів, гардероби, коридори, кабінети адміністрацій).

Приховування товарів означає їх утаєння від покупців для наступної реалізації в інтересах винного.

Порушення правил торгівлі вважається закінченим з моменту продажу товарів з порушенням викладених вимог про порядок їх відпуску чи з моменту їх приховання від покупців.

У випадках, коли дії, передбачені ч. 1 і 2 ст. 155, вчиняються особою, яка протягом року була піддана адміністративному стягненню за такі самі дії, то вона повинна підлягати відповідальності згідно з ч. 3 ст. 155 КУпАП.

Суб'єктивна сторона порушення правил торгівлі характеризується прямим умислом, корисливою чи іншою особистою зацікавленістю.

Суб'єктом правопорушення згідно з ч. 1 можуть бути будь-які працівники підприємств торгівлі і громадського харчування, сфери послуг і громадяни, які займаються підприємницькою діяльністю (у т. ч. і посадові), а за ч. 2 — тільки працівники вказаних підприємств, які не є посадовими особами.

Ст. 155². “Обман покупця чи замовника”.

Об'єктом правопорушення є правила торгівлі та інтереси споживачів.

Об'єктивна сторона полягає у вчиненні таких протиправних дій

як обмірювання, обважування, обрахування, перевищення встановлених цін і тарифів або інший обман покупця чи замовника.

Обмірювання — це відпуск товарів не повною мірою, тобто в меншій кількості. На практиці зустрічаються два види обмірювання: недомір і недолив. Цей спосіб має місце при продажу товарів, кількісні показники яких вимірюються мірами довжини, площі і об'єму.

Обважування — це відпуск товарів, кількісні показники яких вимірюються мірами ваги (грам, кілограм, центнер) у зменшеній вазі.

Обрахування — полягає в тому, що з покупця вимагають за проданий товар суму, яка перевищує його вартість, тобто неправильно підраховується вартість покупки або покупцеві здача взагалі не дається чи дається не в повному розмірі.

Перевищення встановлених цін і тарифів — полягає в тому, що покупець сплачує за товар гроші в сумі, яка перевищує ціну, визначену для продажу товарів компетентними органами чи особами.

Інший обман покупця чи замовника — виражається в тому, що цим особам продається фальсифікований товар, товар нижчого сорту за ціною вищого, некомплектний товар, один товар під виглядом іншого.

Місцем вчинення правопорушення є підприємства торгівлі та громадського харчування усіх форм власності, які здійснюють продаж товарів населенню.

Перелічені вище дії вважаються адміністративним правопорушенням, якщо шкода заподіяна таким обманом не перевищує *три неоподатковуваних мінімуму доходів громадян*. В іншому випадку повинно йтися про злочин, передбачений ч. 1. ст. 225 КК України.

Частина 2 цієї статті передбачає підвищену відповідальність стосовно осіб, які протягом року вчинили будь-які дії, передбачені ч. 1 і понесли за це адміністративні стягнення.

Суб'єктами проступку є особи, які здійснюють розрахунки з покупцями чи їх обслуговування у підприємствах торгівлі чи громадського харчування (продавці, касири, офіціанти, фасувальники товарів, кіоскери та ін.).

Суб'єктивна сторона характеризується умисною виною.

Ст. 156. “Порушення правил торгівлі алкогольними напоями чи тютюновими виробами”.

Об'єктом проступку є суспільні відносини в галузі торгівлі алкогольними напоями чи тютюновими виробами.

Предметом цього правопорушення є:

Алкогольні напої — це напої, що виготовлені шляхом спиртового

бродіння цукромістких матеріалів або на основі харчових спиртів із вмістом етилового спирту понад 8,5 % (горілка, вино, коньячні вироби та ін.). Не є предметом правопорушення пиво та інші слабоалкогольні напої із меншим вмістом етилового спирту.

Тютюнові вироби — це вироби, що частково або повністю виготовлені з листя або інших частин тютюну, в тому числі сигарети, цигарки, сигари, а також люльковий, нюхальний, жувальний, смоктальний тютюн та інші тютюнові вироби, які фізіологічно впливають на організм людини під час їх вживання.

Об'єктивна сторона виражається у порушенні правил роздрібної торгівлі алкогольними напоями, встановленими “Правилами роздрібної торгівлі алкогольними напоями” Постановою Кабінету Міністрів № 854 1996 р. чи тютюнових виробів, а саме:

- роздрібна або оптова, включаючи імпорт або експорт, торгівля спиртом етиловим, коньячним або плодовим;
- роздрібна торгівля алкогольними напоями чи тютюновими виробами без наявності ліцензії;
- роздрібна торгівля алкогольними напоями чи тютюновими виробами без марок акцизного збору чи з підробленими марками цього збору;
- роздрібна торгівля алкогольними напоями чи тютюновими виробами в непристосованих для цього приміщеннях (п. 4. “Правил роздрібної торгівлі алкогольними напоями”);
- роздрібна торгівля алкогольними напоями чи тютюновими виробами в місцях, визначених сільськими, селищними, міськими радами, як такі, де роздрібна торгівля алкогольними напоями чи тютюновими виробами заборонена (п. 10 цих Правил — на території навчальних закладів, гуртожитків, дитячих установ, лікарень, санаторіїв, будинків відпочинку та прилеглих до них територіях, у місцях проведення спортивних змагань та інших масових заходів) (ч. 2.);
- роздрібна торгівля алкогольними напоями чи тютюновими виробами з рук, у непристосованих для цього приміщеннях (п. 4. “Правил роздрібної торгівлі алкогольними напоями”); або в інших місцях, визначених сільськими, селищними, міськими радами для роздрібної торгівлі алкогольними напоями чи тютюновими виробами (ч. 3).

Суб'єкти підприємницької діяльності на право торгівлі алкогольними напоями чи тютюновими виробами повинні мати спеціальний

дозвіл (ліцензію), яку видають в порядку, передбаченому Законом України “Про ліцензування певних видів господарської діяльності” від 01.06.2000 та Постановою Кабінету Міністрів України “Про порядок видачі суб’єктам підприємницької діяльності спеціальних дозволів (ліцензій) на здійснення окремих видів діяльності і розмір плати за державну реєстрацію суб’єктів підприємництва” від 15.04.91. № 99 у редакції Постанови Кабінету Міністрів України від 13.01.93 № 18.

Суб’єктом правопорушення є працівники торгівлі і громадського харчування (продавці, бармени, офіціанти, буфетники та інші, а також посадові особи цих підприємств).

Суб’єктивна сторона характеризується умисною виною.

Ст. 156¹. “Порушення законодавства про захист прав споживачів”.

Об’єктом правопорушення є правила торговельного обслуговування населення, а також права і законні інтереси споживачів.

Об’єктивна сторона полягає:

- у відмові надання громадянам-споживачам необхідної, доступної і вірогідної інформації про товари (роботи, послуги);
- у відмові навчання безпечному і правильному їх використанню;
- в обмеженні прав громадян-споживачів на перевірку якості, комплектності, ваги та ціни, придбаних товарів (ч. 1).

Згідно зі ст. 18 Закону України “Про захист прав споживачів” споживач має право на отримання необхідної, доступної інформації про товари (роботи, послуги), яка б забезпечила можливість їх компетентного вибору. Така інформація повинна містити: назву нормативних документів, вимогам яких повинні відповідати товари (роботи, послуги); перелік основних споживчих якостей товарів; ціну та умови придбання товарів; дату виготовлення тощо.

У ст. 16 цього Закону закріплені права споживача (у випадках, коли для безпечного використання товарів, їх зберігання, транспортування потрібно виконувати спеціальні правила) щодо навчання безпечному і правильному використанню товарів (робіт, послуг).

Як зазначається у ст. 19 Закону споживач має право на перевірку якості, комплектності, міри, ваги і ціни товарів, які він бажає придбати.

У таких випадках продавець зобов’язаний надавати споживачеві контрольно-вимірювальні прилади, а також документи про ціну товарів.

Згідно зі ст. 9 “Правил торговельного обслуговування населення”, розрахунки з покупцями за товари мають здійснюватися через

електронні і контрольно-касові апарати або з використанням товарно-касових книг. Касир, або інший працівник, який отримує гроші за товар, повинен віддрукувати чек на касовому апараті, назвати покупцеві належну йому суму здачі і віддати її разом з чеком.

Частина 2 цієї статті містить у собі протиправні дії, які полягають у відмові громадянам-споживачам щодо реалізації їхніх прав у випадках придбання ними товару неналежної якості.

За ст. 14 Закону України “Про захист прав споживачів”, споживач у разі встановлення недоліків або фальсифікації товару має право вимагати від продавця або виготовника: заміни на аналогічний товар належної якості, відповідного зменшення його покупної ціни; заміни на такий самий товар іншої моделі з відповідними перерахунками покупної ціни, а також розірвання договору і відшкодування понесених ними збитків.

Суб’єктами цього правопорушення є робітники торгівлі, громадського харчування і сфери послуг, а також громадяни, які займаються підприємницькою діяльністю у цій сфері.

Суб’єктивна сторона характеризується умисною виною.

Ст. 160². “Незаконна торговельна діяльність”.

Об’єктом правопорушення є встановлений порядок заняття торговельною діяльністю.

Предметом можуть виступати продовольчі товари, спиртні напої, одяг, взуття, вироби з коштовних металів та ін.

Об’єктивна сторона полягає:

- по-перше, у скупці різних товарів у приватних осіб, за межами України та інших місцях;
- по-друге, у перепродажі скуплених для цього товарів чи інших предметів з ухиленням від реєстрації в установленому порядку.

Згідно з Постановою Верховної Ради України “Про порядок застосування ст. 155, 156 КК України і ст. 160 КУпАП” від 26.01.93 р.” під незаконною торговельною діяльністю розуміються вчинення двох чи більше угод купівлі-продажу товарів та інших предметів без дозволу відповідних органів (без дозволу на торговельно-посередницьку діяльність), з метою отримання неконтрольованого державою прибутку, а також вчинення без відповідної реєстрації однієї угоди купівлі-продажу, якщо її предметом була партія будь-яких товарів і отриманий прибуток перевищив мінімальний розмір заробітної плати, установлений законодавством України.

Не є правопорушенням продаж особою належних їй речей, якщо не встановлено, що ці речі спеціально призначені для перепродажу і що внаслідок їх перепродажу особа має постійне чи додаткове джерело існування.

Суб'єкт правопорушення — загальний.

Суб'єктами незаконної торговельної діяльності можуть бути як приватні особи, які займаються торговельною діяльністю без отримання відповідного дозволу, так і робітники комерційних або приватних підприємств (організацій), які під прикриттям підприємницької діяльності без належного оформлення дозволу займаються торгівлею.

Суб'єктивна сторона характеризується умисною виною.

Мета — отримання неконтрольованого державою прибутку.

10.2. Правова характеристика порушень в галузі фінансів і встановленого порядку заняття підприємницькою діяльністю

Ст. 162. “Порушення правил про валютні операції”.

Об'єктом правопорушення виступає фінансова система України.

Предметом правопорушення є:

- валютні цінності, до яких відповідно до Декрету Кабінету Міністрів України “Про систему валютного регулювання і валютного контролю” від 19.02.93 належать:
  - а) валюта України — грошові знаки;
  - б) кошти на рахунках, у внесках в банківських та інших кредитно-фінансових установах на території України;
  - в) платіжні документи (акції, купони до них, бони, векселі (тратти), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозити, сертифікати, ощадні книжки, інші фінансові та банківські документи, виражені в грошових знаках та які є законним платіжним засобом на території України;
  - г) іноземна валюта — іноземні грошові знаки, що перебувають в обігу і є законним засобом платежу на території відповідної іноземної держави;
  - д) кошти в грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових одиницях, що перебувають на рахунках або носяться до банківських та інших фінансово-кредитних установ за межами України;
  - е) платіжні документи, виражені в іноземній валюті або монетарних металах;

е) банківські метали — золото, метали іридієво-платинової групи в будь-якому вигляді і стані, за винятком ювелірних, промислових і побутових виробів з цих металів і брухту з цих металів (ст. 1).

Об'єктивна сторона цього правопорушення може виявитися в таких незаконних (без відповідного дозволу) формах:

- 1) скуповуванні;
- 2) продажу;
- 3) обміні;
- 4) використанні валютних цінностей як засобу платежу або як застави.

Скуповування валютних цінностей — це одноразове або багаторазове платне придбання таких цінностей.

Продаж валютних цінностей — це відчуження таких цінностей за певну винагороду. Скуповування та перепродаж валютних цінностей створює спекуляцію ними, що охоплюється ст. 162 КУпАП.

Обмін валютних цінностей — це відчуження однієї валютної цінності взаємн на іншу валютну цінність.

Використання валютних цінностей як засобу платежу або як застави — це плата за товар або послугу чи передача або переказ валютних цінностей в рахунок боргу (щодо першого випадку), або віддача таких цінностей для забезпечення обов'язку під отримання позички.

Валютні операції — це операції, пов'язані з переходом права власності на валютні цінності, за винятком операцій, що здійснюються між резидентами у валюті України.

Незаконні операції з валютними цінностями — це такі операції, які проводяться поза установами Національного банку України або уповноваженими ним банками та іншими кредитно-фінансовими установами.

Вартість іноземної валюти і платіжних документів в іноземній валюті визначається за офіційним курсом Національного банку України на день вчинення незаконної угоди, а банківські платіжні документи в карбованцях (чеках та ін.), які були придбані за іноземну валюту з правом обертання в таку валюту, оцінюються за номіналом і значення для кваліфікації не мають.

Суб'єктом правопорушення можуть бути як громадяни, так і посадові особи.

Суб'єктивна сторона характеризується умисною виною. При спекуляції іноземною валютою обов'язковою ознакою є мета наживи.

Ст. 164. “Порушення порядку провадження господарської діяльності”.

Об’єктом правопорушення є встановлений порядок заняття господарською діяльністю.

Об’єктивна сторона полягає у таких протиправних діях, як:

- 1) заняття господарською діяльністю без державної реєстрації;
- 2) заняття господарською діяльністю без ліцензії, якщо її отримання передбачено законом.

Для здійснення господарської діяльності громадяни повинні пройти державну реєстрацію в органах виконавчої влади й отримати свідоцтво про державну реєстрацію.

Вказаний документ дає право на заняття тим видом господарської діяльності, який в ньому вказаний. Недотримання цього порядку і створює *об’єктивну сторону* правопорушення (ст. 164 КУпАП).

Слід мати на увазі, що на окремі види господарської діяльності потрібно отримати спеціальний дозвіл — ліцензію.

Перелік ліцензованих видів господарської діяльності наведений в ст. 9 Закону України “Про ліцензування певних видів господарської діяльності” від 01.06.2000, а порядок отримання дозволу на заняття нею у Постанові Кабінету Міністрів України від 14 листопада 2000 року № 1698.

Здійснення господарської діяльності без вказаного спеціального дозволу необхідно розглядати як порушення установленого порядку, який кваліфікується за ст. 164 КУпАП, якщо вчинене за своїм характером не тягне відповідальності за іншими статтями КУпАП чи Кримінального кодексу України (наприклад, незаконна торговельна діяльність).

Суб’єктивна сторона порушення порядку заняття господарською діяльністю характеризується виною у формі прямого умислу. Винний усвідомлює, що він порушує встановлений порядок і, бажаючи цього, переслідує мету здобування майнової вигоди.

Суб’єктом правопорушення можуть бути фізичні і юридичні особи, які є суб’єктами господарської діяльності і здійснюють її з порушенням встановлених вимог.

Висновок

Запропонований перелік правопорушень дає змогу визначити пріоритети правоохоронної діяльності правоохоронних структур. Аналіз складів правопорушень у сфері фінансів, торгівлі та господарської діяльності показує специфіку та особливості порушень

законодавства у цій галузі. Зазначений перелік створює можливості передбачити напрями профілактичної роботи і можливість впливати на криміногенну ситуацію органів і посадових осіб, яким відповідно до їх компетенції дана робота є одним з основних обов'язків.

Тема 11. Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією

Поняття корупції та корупційних діянь. Суб'єкти корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних з корупцією.

Адміністративна відповідальність за правопорушення цієї групи: за вчинення корупційних діянь; за порушення спеціальних обмежень; за порушення вимог фінансового контролю та ін.

Адміністративні стягнення, що застосовуються за вчинення корупційних діянь, та їх співвідношення із системою адміністративних стягнень, передбачених КУпАП.

Література [1; 2; 4; 8–13]

План лекції

Вступ.

1. Види адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією.
2. Кваліфікація правопорушень, пов'язаних з корупцією.
3. Відповідальність суб'єкта правопорушень.

Висновок.

Вступ

Корупція становить собою одне з найнебезпечніших соціальних явищ. На фоні подальшого збільшення кількості правопорушень корупція була й залишається одним із найголовніших чинників дестабілізації суспільного розвитку, реальною загрозою становлення суспільства держави Україна.

У правовій літературі немає єдиного підходу щодо визначення поняття корупції та її виявів. Це зумовлено, насамперед, новизною зазначеного поняття і недостатністю його наукового дослідження.

Практика розгляду адміністративних справ про корупцію свідчить, що і працівники правоохоронних органів, і судді певною мірою відчувають складність чіткого визначення корупційного правопорушення та розмежування корупційних виявів.

11.1. Види адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією

Подолання корупції в Україні є найсерйознішою проблемою, нерозв'язання і загострення якої визначає міжнародне становище нашої держави та її політичний імідж у світі.

Важливу роль у протидії корупційним виявам відведено адміністративному законодавству. Про це свідчить спрямованість Закону України “Про боротьбу з корупцією” на широке застосування адміністративної відповідальності за корупційні діяння та інші діяння, що пов'язані з корупцією. Таким чином, з тексту Закону випливає, що корупційними правопорушеннями є:

- а) корупційні діяння;
- б) інші діяння, що пов'язані з корупцією.

Спираючись на аналіз чинного антикорупційного законодавства і доктринальні точки зору на генезис та сутність корупції, під правопорушенням у сфері корупції, слід розуміти неправомірне використання особою, уповноваженою на виконання функцій держави, офіційно наданої їй влади, посадових повноважень, відповідних можливостей з метою задоволення особистих інтересів чи інтересів третіх осіб (корупційні діяння), а також в інших діях, які створюють умови для вчинення корупційних діянь чи є приховуванням їх або потуранням їм (інші діяння, пов'язані з корупцією).

З огляду на зазначене, до адміністративних корупційних деліктів належать такі:

- корупційні діяння (ст. 1 Закону “Про боротьбу з корупцією”);
- порушення спеціальних обмежень, встановлених для осіб, уповноважених на виконання функцій держави (ст. 5 Закону “Про боротьбу з корупцією”);
- невжиття керівниками заходів щодо боротьби з корупцією (ст. 10 Закону “Про боротьбу з корупцією”);
- умисне невиконання своїх обов'язків по боротьбі з корупцією (ст. 11 Закону “Про боротьбу з корупцією”);
- порушення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, вимог щодо декларування доходів, а саме: неподання або подання неповних чи неправдивих відомостей про доходи та зобов'язання фінансового характеру (ч. 1 ст. 9 Закону “Про боротьбу з корупцією”);

- неподання або невчасне подання державним службовцем або іншою особою, уповноваженою на виконання функцій держави, відомостей про відкриття валютного рахунку в іноземному банку (ч. 2 ст. 9 Закону “Про боротьбу з корупцією”);
- правопорушення, пов’язані з використанням посадовими особами в особистих чи інших неслужбових цілях державних коштів, наданих їм у службове користування приміщень, засобів транспорту чи зв’язку, техніки або іншого державного майна, до корупційних діянь не належать (відповідальність передбачена ст. 184¹ Кодексу України про адміністративні правопорушення).

11.2. Кваліфікація правопорушень, пов’язаних з корупцією

Питання кваліфікації не лише корупційних, а й взагалі адміністративних деліктів ще не посіли потрібного місця у наукових дослідженнях учених-адміністративістів, не стали предметом постійної уваги суб’єктів правозастосовчої діяльності, не увійшли до програм відповідних навчальних курсів, юридичних словників і т. ін.

При визначенні поняття “кваліфікація правопорушення” дослідники виходять з того, що цей термін означає встановлення відповідності, співвідношення з об’єктивною дійсністю і визначення юридичної сутності, дії або бездіяльності людини відповідно до норм права

Слід зауважити, що кваліфікація адміністративних деліктів — це встановлення і процесуальне закріплення точної відповідності ознак, учинених особою протиправних дій або бездіяльності до ознак складу делікту, передбаченого адміністративним законодавством.

Пізнання юридичної сутності адміністративного делікту має спиратися на певну низку передумов, на підставі яких можливе здійснення кваліфікації. Передумовою кваліфікації корупційного адміністративного делікту є попередня діяльність до процесу кваліфікації з установлення й оцінювання фактичних обставин вчинення делікту, що мають юридичну значущість, а також пошук відповідної адміністративно-правової норми, з’ясування її змісту.

Передумовами кваліфікації корупційних адміністративних деліктів є:

- 1) всебічне, повне та об’єктивне встановлення усіх фактичних обставин справи: з’ясовується, чи мала місце протиправна дія, у

вчиненні якої звинувачується особа; встановлюється наявність у діях порушника складу делікту і відповідність його адміністративно-правовій нормі, що передбачає відповідальність за вчинені протиправні дії; з'ясовуються мотиви вчинення протиправних дій та винність особи, а також обставини, що впливають на характер і ступінь адміністративної відповідальності; вивчаються дані, що характеризують особистість порушника, характер і розмір заподіяної шкоди;

2) точне й вірогідне визначення юридичного значення всіх фактичних обставин, учинених протиправних дій і особистості порушника;

3) правильний вибір норми та з'ясування її змісту і значення.

Не здійснюючи детального з'ясування передумов кваліфікації, слід відзначити їх вплив лише на встановлення й оцінювання фактичних обставин вчинення адміністративного делікту, що мають юридичну значущість, на пошук відповідної адміністративно-правової норми з метою з'ясування її змісту та подальшого застосування.

Аналіз практики притягнення до адміністративної відповідальності за корупційні діяння свідчить, що найістотнішими помилками з боку правозастосовувачів є помилки у кваліфікації діянь. Саме вони спричиняють суттєвий відсоток порушень законності при реалізації антикорупційного законодавства.

Першим кроком у здійсненні кваліфікації корупційного адміністративного делікту є встановлення його об'єкта.

Істотною проблемою кваліфікації за об'єктом є детермінація відносин зазіхання за таким критерієм, як "виконання функцій держави". Суб'єкти юрисдикції мають враховувати, що відповідальність за незаконне отримання особою матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг (п. "а" ч. 2 ст. 1 Закону "Про боротьбу з корупцією" від 5 жовтня 1995 р.) настає за умови вчинення зазначених дій у зв'язку з виконанням функцій держави.

Так, секретар виконавчого комітету Луківської сільської ради Ю., зловживаючи своїм посадовим становищем, з метою незаконного отримання пільг щодо оплати за користування електроенергією та іншими послугами переоформила будинок, який за правом власності належав її чоловікові М., на ім'я свекра — П., який користується пільгами як учасник бойових дій, і внесла до негосподарської книги дані про те, що головою вказаного господар-

ства є П., прописаний у будинку. Оскільки дії Ю. були кваліфіковані як корупційні, її притягли до адміністративної відповідальності згідно з п. “а” ч. 2 ст. 1 Закону “Про боротьбу з корупцією”.

У цьому випадку помилковою виявилася кваліфікація об’єктивної сторони діяння. Як свідчать матеріали справи, Ю. прописала П. у будинку, який належав за правом власності М., на підставі письмової заяви М. У результаті вступила в дію Постанова Кабінету Міністрів України “Про порядок надання пільг, передбачених Законом України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту” від 16 лютого 1994 р. № 94, згідно з якою передбачені цим Законом пільги щодо оплати житла та комунальних послуг надаються особам, на яких поширюється дія Закону, незалежно від того, хто є наймачем, і від форми власності житлового фонду.

Таким чином, Ю. користувалася пільгами не у зв’язку з використанням службового становища при виконанні функцій держави, а зовсім на інших і законних підставах. Оскільки Ю. не вчинила жодної з дій, передбачених п. “а” ч. 2 ст. 1 Закону “Про боротьбу з корупцією”, її безпідставно визнано винною за цим Законом.

Матеріальні блага чи послуги може отримувати особа як безпосередньо, так і через членів її сім’ї, третіх осіб, поштою або в інший спосіб. Зазначені в Законі особи несуть відповідальність за отримання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг як для себе особисто, так і для родичів, знайомих і т. ін. Водночас отримання кредитів або позичок, придбання цінних паперів, нерухомості, іншого майна з використанням пільг чи переваг, не передбачених законодавством (п. “б” ч. 2 ст. 1 Закону “Про боротьбу з корупцією”), визнається протиправним незалежно від того, чи пов’язані ці дії з виконанням особою функцій держави.

Коли протиправні дії особи містять ознаки, передбачені і Законом “Про боротьбу з корупцією”, і КУпАП чи будь-яким іншим нормативно-правовим актом, що передбачає адміністративну відповідальність, дії винного потрібно кваліфікувати за відповідною статтею Закону.

При вчиненні особою двох або більше корупційних правопорушень, передбачених Законом, остаточне стягнення визначається за правилами ст. 36 КУпАП. У цьому разі до основного стягнення приєднується додаткове, передбачене відповідною нормою Закону. Наприклад, при вчиненні корупційного діяння та умисному невиконанні обов’язків по боротьбі з корупцією призначається

основне стягнення у вигляді штрафу в межах санкції ст. 11 і додатково у вигляді заборони обіймати посади в державних органах та їх апараті – згідно зі ст. 7 цього Закону.

Наступним кроком у забезпеченні адміністративно-правової кваліфікації корупційних дій є визначення й аналітичне зіставлення ознак об'єктивної сторони делікту з відповідними ознаками складу делікту.

Проблема полягає у відмежуванні незаконного отримання матеріальних благ від таких, що Законом не забороняються. Правозастосовчим суб'єктам потрібно враховувати, що об'єктивна сторона корупційних діянь, передбачених ч. 2 ст. 1 Закону, полягає в незаконному отриманні матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг у будь-якому вигляді. Для настання відповідальності за цією нормою Закону не має значення, чи вчинила особа певні дії (або бездіяльність) на користь того, хто надав матеріальні блага, послуги, пільги чи інші переваги, чи настали від цих діянь певні наслідки. Отримання особою, уповноваженою на виконання функцій держави, гонорару чи іншої винагороди за наукову, викладацьку, творчу діяльність або медичну практику Законом не заборонено, а тому корупційним діянням не вважається.

11.3. Відповідальність суб'єкта правопорушень

Суб'єкт корупційного правопорушення підлягає відповідальності за сприяння фізичним чи юридичним особам у здійсненні ними підприємницької, зовнішньоекономічної, кредитно-банківської та іншої діяльності, а також в отриманні ними субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг (п. "а" ч. 1 та п. "а" ч. 3 ст. 5 Закону "Про боротьбу з корупцією") за умови використання ним свого службового чи посадового становища з метою незаконного отримання за це матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг.

Сприяння господарській діяльності може полягати, наприклад, у діях, спрямованих на отримання підприємцем ліцензії, сертифіката в обхід встановленого законодавством порядку, в допомозі у реєстрації чи перереєстрації фірми, товариства та інше, в передачі споруд, обладнання, в організації технічного забезпечення (засобами транспорту, зв'язку), в інформаційному (комп'ютерному) обслуговуванні підприємця, прийнятті нормативно-правового акта, що забезпечує більш вигідне освоєння ринків збуту товарів і надання послуг.

Під сприянням зовнішньоекономічної діяльності слід розуміти, зокрема, розширення експортних або імпорتنих квот, видачу ліцензій, звільнення від мита, митних зборів чи їх зменшення, необгрунтоване спрощення митного контролю, надання допомоги в переведенні валютних коштів за межі України, транзиті товарів і т. ін.

Під іншою діяльністю, передбаченою п. “а” ч. 3 ст. 5 Закону, потрібно розуміти, зокрема, діяльність у сфері приватизації, організації виборчого процесу, юридичної реєстрації політичних партій чи об’єднань громадян, відзначення державними нагородами, присвоєння почесних та спеціальних звань, визначення правового статусу певних груп державних службовців, здійснення паспортного контролю, спеціального страхування, а також епізодичну господарську діяльність різних фондів, об’єднань і т. ін.

Сприяння фізичним чи юридичним особам у здійсненні зазначених видів діяльності, не пов’язане з використанням свого службового або посадового становища, наприклад, шляхом консультацій, не визнається правопорушенням, передбаченим п. “а” ч. 1 чи п. “а” ч. 3 ст. 5 Закону.

Не може визнаватися за правопорушення, пов’язане із корупцією, входження особи до складу редакційних колегій періодичних видань (газет, журналів), різного роду журі, консилумів, навіть за умови отримання нею винагороди за виконану роботу, оскільки зазначені органи створюються з метою розвитку науки, культури, мистецтва, вдосконалення медичної практики.

За змістом п. “б” ч. 1 ст. 5 Закону під виконанням роботи на умовах сумісництва слід розуміти виконання працівником, крім основної, ще й іншої оплачуваної роботи незалежно від укладення трудового договору. Не визнається сумісництвом наукова, викладацька, творча діяльність. При з’ясуванні питання, чи є виконувана робота сумісництвом, потрібно керуватися Постановою Кабінету Міністрів України “Про роботу за сумісництвом працівників державних підприємств, установ і організацій” від 3 квітня 1993 р. № 245, Положенням про умови роботи за сумісництвом працівників державних підприємств, установ і організацій (затверджене наказом Мінпраці, Мін’юсту і Мінфіну від 28 червня 1993 р. № 43) та доданим до зазначеного Положення Переліком робіт, які не є сумісництвом.

Заняття господарською діяльністю без державної реєстрації чи без передбаченого законодавством спеціального дозволу (ліцензії) тягне відповідальність не за Законом, а за ст. 164 КУпАП.

Правопорушенням, передбаченим п. “б” ч. 3 ст. 5 Закону, визнається будь-яке неправомірне втручання посадової особи в діяльність іншої посадової особи чи державного органу з метою перешкоджання виконанню ними своїх повноважень. Під втручанням слід розуміти умовляння, шантажування, залякування, погрози, заяви про розголошення відомостей, що компрометують особу і т. ін.

Забезпечення адміністративно-правової кваліфікації неможливе без установлення суб’єкта корупційного делікту. Проблемним питанням цієї частини кваліфікації є ідентифікація особи, що вчинила відповідні дії з ознаками суб’єкта відповідальності за вчинення корупційних правопорушень, які зафіксовані в Законі.

Суб’єктами відповідальності за скоєння адміністративних корупційних деліктів є: державні службовці; депутати всіх рівнів; сільські, селищні, міські голови та голови районних і обласних рад; військовослужбовці (крім тих, що проходять строкову службу) та інші особи, які згідно з чинним законодавством притягаються до відповідальності за адміністративні правопорушення на підставі положень дисциплінарних статутів (ст. 2 та ч. 2 ст. 3 Закону “Про боротьбу з корупцією”).

При цьому слід враховувати, що відповідальність за окремими нормами Закону можуть нести лише спеціальні суб’єкти, а саме: державні службовці, які є посадовими особами (ч. 3 ст. 5); керівники міністерств і відомств, державних підприємств, установ та організацій чи їх структурних підрозділів (ст. 10); особи, на яких покладено обов’язок складати протоколи про вчинення корупційних правопорушень або подавати ці протоколи до суду (ст. 11). Крім названих осіб, до суб’єктів корупційних правопорушень належать судді, прокурори, слідчі, особи рядового й начальницького складу органів внутрішніх справ, співробітники Служби безпеки, посадові особи Податкової адміністрації та податкової міліції, Митної служби та інших правоохоронних органів, перелічених у ч. 1 ст. 2 Закону України “Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів” від 23 грудня 1993 р., а також працівники апарату суду, прокуратури й інших зазначених органів, уповноважені на виконання функцій держави.

Правозастосовувачі повинні враховувати, що особа набуває статусу державного службовця з моменту прийняття рішення про зарахування її на посаду державного службовця незалежно від того, прийняла вона присягу чи ні, а також чи присвоєно їй ранг і чи попереджено її про встановлені ст. 5 Закону обмеження.

Так, лаборант Одеського міського підприємства Державної ветеринарної медицини Х. за сприяння в отриманні довідок про відсутність захворювань у птиці, що йшла на продаж, отримала від продавців цього товару як винагороду 900 г м'яса курки і 8 кг 300 г м'яса свинини. Зазначені дії було кваліфіковано як порушення ст. 7 Закону "Про боротьбу з корупцією". У цьому випадку мається на увазі справа з помилковою кваліфікацією суб'єкта корупційних діянь.

Як стає зрозумілим з матеріалів справи, Х. не була зарахована на посаду державного службовця, присягу не складала і їй не присвоювався відповідний ранг. Таким чином, вона не була особою, уповноваженою на виконання функцій держави.

Згідно з чинним Законом "Про боротьбу з корупцією" відповідальність за вчинення корупційних правопорушень можуть нести лише особи, уповноважені на виконання функцій держави. Отже, суб'єктом корупційного правопорушення Х. була визнана безпідставно.

До категорії посад державних службовців, перелічених у ч. 2 ст. 9 і ст. 25 Закону України "Про державну службу" від 16 грудня 1993 р., Кабінету Міністрів України було надано право за погодженням з відповідними державними органами відносити й інші посади. Тому в кожному такому випадку суди мають перевіряти наявність акта Кабінету Міністрів України про віднесення посади особи, яка притягується до відповідальності, до категорії державних службовців.

Висновок

Безумовно, боротьба з корупцією не може здійснюватися тільки методами адміністративно-примусового характеру. Боротьба з корупцією передбачає і заходи попереджувального змісту. Успіх у боротьбі з корупцією можливий тільки у разі поєднання зусиль усіх гілок влади, громадських організацій і громадян.

Важливим завданням є врегулювання на нормативно-правовому рівні діяльності державного апарату, яке зробило б неможливим або значно ускладнило корупційні вияви, поступово знизило сферу чиновницького свавілля, підвищило різні форми контролю за прийняттям нормативних актів, а також стимулювало процес морального оздоровлення суспільства.

Важливим кроком у боротьбі з корупцією є виховна робота, особливо молодого покоління, у дусі розуміння, що воно є основою розвитку нації.

Змістовий модуль III. Провадження у справах про адміністративні правопорушення

Тема 12. Органи, уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення

Поняття адміністративної юрисдикції. Види органів, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення. Причини множинності цих органів. Класифікація органів адміністративної юрисдикції: за характером компетенції; за обсягом компетенції; за порядком вирішення справ.

Адміністративні комісії: порядок утворення, правовий статус, компетенція. Повноваження виконавчих комітетів селищних і сільських рад народних депутатів.

Особливості адміністративної юрисдикції суду.

Характеристика адміністративно-юрисдикційної діяльності органів внутрішніх справ. Компетенція державних інспекцій під час розгляду справ про адміністративні правопорушення.

Поняття підвідомчості справ про адміністративні правопорушення. Родова, видова та територіальна підвідомчість.

Література [1; 2; 4–7; 9–13]

План лекції

Вступ.

1. Система органів (посадових осіб), уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення.
2. Підвідомчість справ про адміністративну відповідальність.

Висновок.

Вступ

Провадження у справах про адміністративні правопорушення складаються із низки дій органів і посадових осіб, які беруть участь у ньому. У главі 21 КУпАП визначено осіб, які беруть участь у провадженні у справі про адміністративні правопорушення і регламентовано їхні повноваження. Такими особами є: а) особа, яка притягується до адміністративної відповідальності; б) потерпілий; в) законні представники; г) захисник; д) свідок; е) експерт; є) перекладач.

Крім того, з урахуванням специфіки правосуб'єктності в процесі адміністративно-деліктного провадження можна виокремити: суб'єктів, уповноважених складати протокол про адміністративні правопорушення; суб'єктів, які впливають на рух і долю справи, але не уповноважені розглядати справу (прокурор і уповноважена ним особа); суб'єктів, які реалізують заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення.

Розділ III КУпАП визначає органи, уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення.

12.1. Система органів (посадових осіб), уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення

Справи про адміністративні правопорушення розглядаються:

- 1) адміністративними комісіями при виконавчих комітетах сільських, селищних, міських рад;
- 2) виконавчими комітетами сільських, селищних, міських рад (п. 3 ст. 213 виключений на підставі Закону № 244/94-ВР від 15.11.94);
- 3) районними, районними у місті, міськими чи міськрайонними, районними в містах комісіями у справах неповнолітніх;
- 4) районними, районними у місті, міськими чи міськрайонними судами (судьями);
- 5) органами внутрішніх справ, органами державних інспекцій та іншими органами (посадовими особами), уповноваженими на те КУпАП.

Адміністративні комісії при виконавчих органах сільських, селищних, міських рад вирішують усі справи про адміністративні правопорушення, за винятком віднесених КУпАП до відання інших органів (посадових осіб). Виконавчі комітети сільських, селищних, міських рад, судді районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів, органи внутрішніх справ, органи державних інспекцій та інші уповноважені органи (п. 5 ст. 213) утворюються відповідними органами місцевого самоврядування у складі голови, заступника голови, відповідального секретаря, а також членів комісії. В адміністративних комісіях при виконавчих органах міських рад є посада звільненого відповідального секретаря комісії. Порядок діяльності адміністративних комісій встановлюється цим Кодексом та іншими законодавчими актами України. Адміністративні комісії при виконавчих комітетах районних у містах рад утворюються у разі надання районній у місті раді та її виконавчому комітету відповідних повноважень міською радою.

Порядок утворення інших колегіальних органів, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення, а також порядок розгляду справ у цих органах визначаються законами України.

Повноваження посадових осіб, які розглядають справи про адміністративні правопорушення. Посадові особи, уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення, можуть накладати адміністративні стягнення, передбачені КУпАП, у межах наданих їм повноважень і лише під час виконання службових обов'язків. Перелік посадових осіб, які від імені органів, згаданих у п. 5 ст. 213 цього Кодексу, розглядають справи про адміністративні правопорушення, встановлюється законами України.

Адміністративні комісії мають право розглядати справи про адміністративні правопорушення при наявності не менш як половини членів їх складу, а виконавчі комітети сільських, селищних, міських рад — при наявності не менш як двох третин від загального складу виконавчого комітету. Правомочність засідань інших колегіальних органів, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення, встановлюється законодавством України.

12.2. Підвідомчість справ про адміністративну відповідальність

Адміністративні комісії при виконавчих органах міських рад розглядають справи про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 45, 46, 92, 99, 103¹–104¹, ч. 1, 3, 4 і ст. 111 (за порушення, вчинені на аеродромах, не внесених до державного реєстру аеродромів України, поза територією аеродромів та на посадкових майданчиках), ст. 136 (за вчинення порушень на автомобільному транспорті), ст. 138, 141, 142, 149–152, ч. 1 ст. 154, ст. 159, 175¹ (за порушення, вчинені у місцях, заборонених рішенням відповідної сільської, селищної, міської ради), ст. 179, 180 (крім справ щодо батьків неповнолітніх або осіб, які їх замінують), ч. 4 ст. 181, ст. 181¹, ч. 1 ст. 182, ст. 183, 185¹², 186, 186¹, 189, 189¹, 196, 212¹ цього Кодексу.

Адміністративні комісії при виконавчих органах сільських, селищних рад розглядають справи про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 92, ст. 99 (коли правопорушення вчинено громадянином), ст. 103¹, 103², 104, ст. 136 (за вчинення порушень на автомобільному транспорті), ст. 141, 142, 150–152, 155, 156, 159, ст. 175¹ (за порушення, вчинені у місцях, заборонених рішенням відповідної сільської, селищної, міської ради), ст. 179, ст. 180 (крім

справ, що стосується батьків неповнолітніх або осіб, які їх замінюють), ч. 4 ст. 181, ч. 1 ст. 182, ст. 183, 186, 186¹, 196, 212¹ цього Кодексу.

Виконавчі комітети сільських, селищних, міських рад розглядають справи про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 92, 99 (коли правопорушення вчинено громадянином), ст. 104, 141, 142, 152, 159, ст. 175¹ (за порушення, вчинені у місцях, заборонених рішенням відповідної сільської, селищної, міської ради), ст. 179, ст. 180 (крім справ щодо батьків неповнолітніх або осіб, які їх замінюють), ч. 4 ст. 181, ч. 1 ст. 182, ст. 183, 186¹.

Районні, районні у місті, міські чи міськрайонні, районні у містах комісії у справах неповнолітніх розглядають справи про адміністративні правопорушення неповнолітніх, крім справ про правопорушення, передбачені ст. 185 цього Кодексу. Справи про правопорушення, передбачені ст. 51, 121–127, ч. 1 і 2 ст. 130, ч. 1 і 2 ст. 131, ст. 173, 174, 190–195 цього Кодексу, розглядаються ними лише в тих випадках, коли орган (посадова особа), до якого надійшла справа про зазначені правопорушення, передає справу на розгляд цих комісій. Комісії у справах неповнолітніх розглядають також справи щодо батьків неповнолітніх або осіб, які їх замінюють, про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 180, ч. 1, 3, 4 і 5 ст. 184 цього Кодексу.

Судді районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів розглядають справи про адміністративні правопорушення, передбачені ч. 1 ст. 41, ст. 41¹–41³, 42¹–42³, ч. 1 ст. 44, ст. 44¹, 46¹, 46², 51–51², ч. 2, 4 та 5 ст. 85, ст. 85¹, 88–88², 90, 91, 92¹, 96¹, 98, 101–103, ч. 1 ст. 106¹, ст. 106², 107¹, ч. 2 ст. 112, ч. 3 та 6 ст. 121, ч. 3 та 4 ст. 122, 122¹, 122⁴, 122⁵, 123, 124, 130, ч. 3 ст. 133, ст. 146, ч. 2 ст. 154, ст. 155¹, ч. 1, 3 і 4 ст. 156, ст. 160, 160², 162, 163¹–163⁴, 164, 164³, 164⁵ – 164¹⁴, 166¹–166⁴, 166⁷–166¹², 173–173², 174, 177², ч. 3 ст. 178, ч. 1, 2 і 3 ст. 181, ч. 2 ст. 182, ст. 184–185¹¹, 186⁵–188¹, 188¹³, 188¹⁴, 188¹⁶, 188¹⁷, 188¹⁹, 188²², ч. 1 ст. 189¹, ст. 190, 191, 193, 195¹–195⁶, ч. 1 ст. 203, ст. 204–206¹, 212² – 212³³ цього Кодексу, а також справи про адміністративні правопорушення, вчинені особами віком від 16 до 18 років.

У ст. 222. “Органи внутрішніх справ (міліція)” зазначається: “Органи внутрішніх справ (міліція) розглядають справи про такі адміністративні правопорушення: про порушення громадського порядку, за порушення правил паспортної системи, правил дорожнього руху, правил, що забезпечують безпеку руху транспорту, правил ко-

ристування засобами транспорту, правил, спрямованих на забезпечення схоронності вантажів на транспорті, а також про незаконний відпуск і незаконне придбання бензину або інших паливно-мастильних матеріалів (ч. 1 ст. 44, ст. 80 і 81 (в частині перевищення нормативів вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах транспортних засобів), ч. 2 ст. 106¹, ч. 1, 2, 3, 4 і 6 ст. 109, ст. 110, 111, ч. 3 ст. 114, ч. 1 ст. 115, ст. 116², ч. 2 ст. 117, ч. 1 і 2 ст. 119, ч. 1, 2, 4 і 5 ст. 121, ст. 121¹, 121², ч. 1 і 2 ст. 122, ч. 1 і 2 ст. 123, ст. 124¹–126, ч. 1, 2 і 3 ст. 127, ч. 1 ст. 127¹, ст. 128, 129, ч. 1, 2 та 5 ст. 133, ст. 133¹, ч. 2 ст. 135, ст. 136 (за винятком порушень на автомобільному транспорті), ст. 137, ч. 1, 2 і 3 ст. 140, ст. 161, 164⁴, 173, ст. 175¹ (за винятком порушень, вчинених у місцях, заборонених рішенням відповідної сільської, селищної, міської ради), ст. 176, 177, ч. 1 і 2 ст. 178, ст. 189², 192, 194, 195, 197–201).

Від імені органів внутрішніх справ (міліції) розглядати справи про адміністративні правопорушення і накладати адміністративні стягнення мають право:

1) за адміністративні правопорушення, передбачені ч. 1 ст. 44, ч. 2 ст. 106¹, ч. 1, 2, 3, 4 і 6 ст. 109, ст. 110, 111, ч. 3 ст. 114, ч. 1 ст. 115, ст. 116², ч. 2 ст. 117, ч. 1 і 2 ст. 119, ч. 1, 2 і 5 ст. 133, ч. 2 ст. 135, ст. 136 (за винятком порушень на автомобільному транспорті), ст. 137, 161, 164⁴, 173, 203 цього Кодексу, — начальники органів внутрішніх справ та їх заступники, а ст. 175¹ (за винятком порушень, вчинених у місцях, заборонених рішенням відповідної сільської, селищної, міської ради), ст. 176, 177, ч. 1 і 2 ст. 178, ст. 189², 192, 194, 195, 197–201 цього Кодексу — начальники або заступники начальників районних, міських, районних у містах відділів (управлінь) внутрішніх справ;

- за адміністративні правопорушення, передбачені ч. 1, 2, 3, 4 і 6 ст. 109, ст. 110, 111, ч. 3 ст. 114, ч. 1 ст. 115, ст. 116², ч. 2 ст. 117, ч. 1 і 2 ст. 133, ч. 2 ст. 135 цього Кодексу, крім того — начальники лінійних пунктів міліції, а за порушення, передбачені ч. 3 ст. 109, ст. 110 цього Кодексу, — також і інші працівники міліції, на яких покладено нагляд за дотриманням відповідних правил. Розмір штрафу, що накладається начальниками лінійних пунктів міліції, не може перевищувати двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;
- за адміністративні правопорушення, передбачені ч. 1 ст. 44, ст. 175¹ (за винятком порушень, вчинених у місцях, заборонених рішенням відповідної сільської, селищної, міської ради),

ст. 176, 177, ч. 1 і 2 ст. 178 цього Кодексу, крім того — начальники або заступники начальників органів внутрішніх справ на транспорті, інших органів внутрішніх справ, прирівняних до районних, міських, районних у містах відділів (управлінь) внутрішніх справ, начальники відділень міліції, що є в системі органів внутрішніх справ, а за правопорушення, передбачені ст. 177 і ч. 1 та 2 ст. 178 цього Кодексу, — також дільничні інспектори (старші дільничні інспектори) міліції;

2) за адміністративні правопорушення, передбачені ст. 80 і 81 (в частині перевищення нормативів вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах транспортних засобів), ст. 124¹, ч. 2 і 3 ст. 126, ч. 3 ст. 127, ч. 1 ст. 127¹, ст. 128, 129, 132¹, ч. 6 ст. 133¹, ч. 1, 2 і 3 ст. 140 цього Кодексу, — начальник або заступник начальника відділення (відділу, управління, департаменту), командир або заступник командира окремого підрозділу Державтоінспекції Міністерства внутрішніх справ України, начальник відділу внутрішніх справ або особа, яка виконує його обов'язки;

3) за адміністративні правопорушення, передбачені ч. 1, 2, 4 і 5 ст. 121, ст. 121¹, 121², ч. 1 і 2 ст. 122, ч. 1 і 2 ст. 123, ст. 125, ч. 1 ст. 126, ч. 1 і 2 ст. 127, ч. 3, 8 і 9 ст. 133¹ цього Кодексу, — працівники Державтоінспекції Міністерства внутрішніх справ України, які мають спеціальні звання.

Органи Державної прикордонної служби України розглядають справи про адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням прикордонного режиму або режиму в пунктах пропуску через державний кордон України, порушенням іноземцями та особами без громадянства правил перебування в Україні і транзитного проїзду через її територію, а також з неповерненням капітаном іноземного судна перепусток на право сходження на берег осіб суднового екіпажу (ст. 202, ч. 2 ст. 203, ст. 207).

Від імені органів Державної прикордонної служби України розглядати справи про адміністративні правопорушення і накладати адміністративні стягнення мають право:

- начальники органів охорони державного кордону та Морської охорони Державної прикордонної служби України та їх заступники;
- керівники підрозділів органів охорони державного кордону та Морської охорони Державної прикордонної служби України, які безпосередньо виконують завдання з охорони державного кордону України.

Органи державного пожежного нагляду розглядають справи про адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням встановлених законодавством вимог пожежної безпеки, невиконанням приписів та постанов посадових осіб органів державного пожежного нагляду (ст. 120, 175, 188⁸). Від імені органів державного пожежного нагляду розглядати справи про адміністративні правопорушення і накладати адміністративні стягнення мають право:

- 1) головні державні інспектори з пожежного нагляду центрального та територіальних органів державного пожежного нагляду та їх заступники — штраф на громадян до семи неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб — до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;
- 1¹) старші державні інспектори з пожежного нагляду — штраф на громадян до шести неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб — до дев'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;
- 2) головні державні інспектори з пожежного нагляду місцевих органів державного пожежного нагляду, державні інспектори з пожежного нагляду центрального та територіальних органів державного пожежного нагляду — штраф на громадян до шести неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб — до восьми неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;
- 3) державні інспектори з пожежного нагляду — штраф на громадян до чотирьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб — до шести неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Орган (посадова особа) оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному й об'єктивному дослідженні всіх обставин справи в їх сукупності, керуючись законом і правосвідомістю.

Висновок

Для вирішення завдань провадження у справах про адміністративні правопорушення важливу роль відіграє чіткий розподіл того, який суб'єкт владних повноважень, якими справами займається. Правильне вирішення питань у зв'язку із справою про адміністративне правопорушення — необхідна умова кваліфікованого, оперативного вирішення цієї справи.

При вирішенні питання про підвідомчість справи про адміністративне правопорушення слід брати до уваги різні рівні підвідомчості. Зважаючи на чинне законодавство, можна виокремити: а) видову підвідомчість; б) територіальну підвідомчість; в) посадову підвідомчість.

Видову підвідомчість висвітлено у главі 17 КУпАП. У ній зазначається, що за відповідним державним органом чи органом місцевого самоврядування закріплено коло адміністративних проступків, яке він вправі розглядати та приймати рішення.

Відповідну територіальну підвідомчість встановлює ст. 276 КУпАП. Наприклад ст. 242 цього Кодексу уточнює, що від імені органів мисливського господарства розглядати справи про адміністративні правопорушення мають право: 1) керівник спеціально уповноваженого органу центральної виконавчої влади у галузі лісного господарства та його заступники; 2) начальник управління мисливського господарства; 3) керівник спеціально уповноваженого органу виконавчої влади у галузі лісного господарства і його заступники, керівники, головні лісничі державних органів лісного господарства Автономної Республіки Крим і областей; 4) керівники і головні лісничі лісгоспів, інших державних лісгосподарських підприємств і організацій, а також державних лісомисливських і державних мисливських господарств.

Водночас для визначення тієї чи іншої посадової особи потрібно звернутися до відповідного відомчого нормативного акта, що в принципі впливає на якість провадження у справах про адміністративні правопорушення.

Тема 13. Провадження у справах про адміністративні правопорушення

Загальна характеристика провадження у справах про адміністративні правопорушення.

Учасники провадження у справах про адміністративні правопорушення, їх правовий статус. Процесуальні гарантії захисту прав особи, яка притягується до адміністративної відповідальності. Стадії провадження.

Докази в провадженні у справах про адміністративні правопорушення. Критерії класифікації доказів. Види доказів залежно від джерела їх отримання.

Адміністративно-процесуальні документи у справах про адміністративні правопорушення.

Література [1; 2; 4–7; 9–13]

План лекції

Вступ.

1. Поняття, завдання та принципи провадження у справах про адміністративні правопорушення.

2. Порушення справи про адміністративне правопорушення та адміністративне розслідування.

3. Розгляд справи про адміністративне правопорушення та прийняття рішення. Перегляд постанови у справі про адміністративне правопорушення.

4. Виконання постанов про накладення адміністративних стягнень.
Висновок.

Вступ

Адміністративний процес та провадження у справах про адміністративні правопорушення співвідносяться як загальне і частина. Порядок притягнення осіб, що вчинили адміністративні проступки, до адміністративної відповідальності врегульований переважно нормами процесуальної частини КУпАП. Норми цього Кодексу визначають адміністративно-процесуальний статус учасників провадження у справах про адміністративні проступки, предметну підвідомчість справ про порушення норм адміністративного права, порядок розгляду справ цієї категорії, винесення за результатами такого розгляду рішень, їх оскарження або опротестування, виконання постанов про накладення адміністративних стягнень тощо.

13.1. Поняття, завдання та принципи провадження у справах про адміністративні правопорушення

Як складова адміністративного процесу провадження у справах про адміністративні правопорушення вирізняється серед інших проваджень за низкою критеріїв. До них належать: особливості органів, які здійснюють провадження, специфіка актів, якими оформляється процесуальна діяльність, процедури їх оформлення, його швидкість та економічність.

Згідно зі ст. 10 п. 5 Закону України “Про міліцію” одним з основних обов’язків міліції є “припинення адміністративних правопорушень і здійснення провадження у справах по них”. Входячи у поняття адміністративного провадження, провадження у справах про адміністративні правопорушення — це основана на законі діяльність компетентних державних органів і посадових осіб, спрямована на об’єктивне розв’язання справ про адміністративне правопорушення.

У ст. 245 КУпАП визначено завдання провадження у справах про адміністративні правопорушення, а саме:

- своєчасне, всебічне, повне і об'єктивне з'ясування обставин кожної справи;
- вирішення її в точній відповідності з законом;
- забезпечення виконання винесеної постанови;
- виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень (див. ст. 10 п. 6 Закону “Про міліцію”);
- запобігання правопорушенням;
- виховання громадян у дусі дотриманням законів, зміцнення законності.

Провадження у справах про адміністративні правопорушення ґрунтується на наступних принципах:

- *законності* — тобто точне виконання чинного законодавства всіма учасниками провадження. Цей принцип гарантує захист інтересів суспільства, держави, прав і свободи громадян, а також відповідальність органу (посадової особи) за належне ведення провадження. У ст. 8 Конституції України закріплений принцип “... верховенства права. Усі нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції і повинні відповідати їй”;
- *об'єктивної істини* — який означає, що органи (посадової особи), які проводять розслідування і розгляд справи, зобов'язані досліджувати всі обставини та їх взаємозв'язки в тому вигляді, в якому вони існували насправді. Дотримання цього принципу виключає односторонній, суб'єктивний підхід до винесення рішення справи;
- *презумпції невинності* — полягає в тому, що особа, яка притягується до адміністративної відповідальності, вважається невинною доти, доки його винність не буде доведена у встановленому законом порядку. Цей принцип передбачає також, що тягар доказування лежить на органі/особі, які притягають до відповідальності. Особа, що притягується до відповідальності, не зобов'язана доводити свою невинність, хоча й має на це право. З презумпції невинуватості витікає і таке важливе положення: будь-які сумніви втлумачуються у рахунок особи, яка притягується до відповідальності. Дія цього принципу гарантується ст. 62 і 63 Конституції України;
- *рівності громадян перед законом* — за ст. 24 Конституції України

“... громадяни мають права рівні конституційні і свободи, та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного походження, майнового стану, місця проживання, за мовними чи іншими ознаками”. Цей принцип дублюється у ст. 248 КУпАП, згідно з якою розгляд справи про адміністративне правопорушення здійснюється на засадах рівності перед законом і органом (посадовою особою), який розглядає справу;

- *гласності (відкритості)* — за ст. 249 КУпАП “... справа про адміністративне правопорушення розглядається відкрито”;
- *оперативності (швидкості)* — тобто адміністративне провадження полягає в тому, що законодавство встановлює конкретні строки розгляду справ. Наприклад, справи про дрібне хуліганство розглядаються протягом доби (ст. 277 КУпАП).

Законодавством встановлено поетапне просування справи про адміністративне правопорушення. Ці етапи називаються *стадіями*. На кожній стадії здійснюються відповідні дії, результати яких оформлюються адміністративно-процесуальним документом, який підводить підсумок цього етапу провадження. Стадії провадження органічно пов'язані між собою, здійснюються у логічній послідовності і загалом становлять систему провадження.

Процесуальна діяльність розвивається послідовно, стадійно і кожна зі стадій має свої особливості. Розрізняють такі стадії:

- порушення справи про адміністративне правопорушення;
- розгляд справи й винесення щодо неї постанови;
- оскарження й опротестування постанови;
- виконання винесеної постанови.

Слід зауважити, що процесуальна стадія є відносно відмежованою, виділеною у часі й логічно пов'язаною сукупністю процесуальних дій, спрямованих на досягнення намічених цілей і розв'язання відповідних завдань, функціонально узгодженою з ними, з визначеним колом суб'єктів і закріпленням у відповідних процесуальних актах.

13.2. Порушення справи про адміністративне правопорушення та адміністративне розслідування

Кожна стадія складається з елементів. На першій стадії — це виявлення фактів правопорушення і складання протоколу про нього,

порушення справи, встановлення фактичних обставин у справі й направлення її матеріалів у відомства. Розглядаючи першу стадію, слід наголосити на наявності гарантій, які забезпечують охорону прав громадян. У зв'язку з цим варто зупинитися на підставах порушення справи про адміністративне правопорушення, які є одним із важливих елементів захисту інтересів громадян. Підставою адміністративної відповідальності виступає адміністративне правопорушення (провина), тобто протиправна навмисна чи необережна дія (або бездіяльність), що посягає на державний чи громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління, за яку законодавством передбачено адміністративну відповідальність.

Порушення справи про адміністративне правопорушення виявляється у складанні протоколу уповноваженою на те посадовою особою або представником громадськості.

Приводами до порушення справ про адміністративні правопорушення, як показує практика, є повідомлення або заяви громадян, державних чи громадських органів про неправомірні дії, публікації в газетах, виступи на радіо і телебаченні, інші джерела.

Складання протоколу, тобто порушення адміністративної справи, — це важливий етап з'ясування фактичних обставин неправомірної поведінки особи, її характеристики, збору доказів її вини. Протокол є підставою для наступного притягнення до адміністративної відповідальності за умови, що вина порушника буде встановлена під час розгляду справи. На цій стадії протокол — це основний процесуальний документ, який складається про кожне правопорушення, крім випадків, зазначених у ч. 2 ст. 258 КУпАП. Проте й тут законодавець визнав за необхідне ввести припис про складання протоколу, якщо порушник заперечує накладене на нього стягнення.

Характеризуючи підстави для порушення справи, законодавець визначає (ст. 247 КУпАП) також вичерпний перелік обставин, які виключають провадження у справі:

- 1) відсутність події і складу адміністративного правопорушення;
- 2) недосягнення особою на момент учинення адміністративного правопорушення 16-річного віку;
- 3) неосудність особи, яка вчинила протиправну дію чи бездіяльність;
- 4) вчинення дії особою в стані крайньої необхідності або необхідної оборони;

- 5) видання акта амністії, якщо він усуває застосування адміністративного стягнення;
- 6) скасування акта, який установлює адміністративну відповідальність;
- 7) закінчення на момент розгляду справи про адміністративне правопорушення строків передбачених ст. 38 цього Кодексу;
- 8) наявність по тому самому факту щодо особи, яка притягується до адміністративної відповідальності, постанови компетентного органу (посадової особи) про накладення адміністративного стягнення, або некасованої постанови про закриття справи про адміністративне правопорушення, а також порушення по даному факту кримінальної справи;
- 9) смерть особи, щодо якої було розпочато провадження у справі.

Відповідно до ст. 260 КУпАП, здійснюються заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення: адміністративне затримання особи; особистий огляд і огляд речей; вилучення речей і документів; відсторонення осіб від керування транспортними засобами, річковими і маломірними суднами та огляд на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції.

1. *Адміністративне затримання* (ст. 261–263 КУпАП) — це короточасне позбавлення волі особи з утриманням у спеціальних приміщеннях ОВС протягом визначеного законом строку.

Ці строки встановлені Законом України “Про міліцію” ст. 11 п. 5 та ст. 263 КУпАП:

- загальний строк не більш як 3 години;
- у разі порушення прикордонного режиму — до 3-х годин, до 3-х діб з письмовим повідомленням прокурору протягом 24 годин; до 10 діб — із санкції прокурора;
- осіб, які порушили правила обігу наркотичних засобів і психотропних речовин — до 3-х годин, до 3-х діб і до 10 діб;
- до розгляду справи суддею чи начальником ОВС при вчиненні правопорушень, передбачених ст. 173, 185, 187; суддею — ст. 160, 185, 185¹.

Строк адміністративного затримання обчислюється з моменту доставлення порушника для складання протоколу, а особа, яка була у стані сп'яніння, — з часу її витвердження.

Адміністративне затримання правомочні здійснювати ОВС, прикордонні війська, посадові особи воєнізованої охорони, посадові особи військової інспекції безпеки дорожнього руху у випадках, передбачених ст. 262 КУпАП.

Про адміністративне затримання складається протокол, у якому зазначається: дата і місце його складання; посада, прізвище, ім'я та по батькові особи, яка склала протокол; відомості про особу затриманого; час і мотиви затримання. Протокол підписується посадовою особою, яка його склала, і затриманим. У разі відмовлення затриманого від підписання, про це робиться запис у протоколі (див. ст. 261 КУпАП).

На прохання затриманої особи про місце її перебування повідомляються родичі, адміністрація за місцем роботи або навчання, про затримання неповнолітнього — обов'язково його батьки.

2. Особистий огляд і огляд речей. Особистий огляд проводиться уповноваженими посадовими особами ОВС, воєнізованої охорони, цивільної авіації, митних установ і прикордонних військ, однієї статі з оглядуваним і в присутності двох понятих тієї самої статі (ст. 264 КУпАП). Огляд речей — названими особами та посадовими особами природоохоронних органів, органів лісоохорони, органів рибоохорони та мисливського нагляду.

Про особистий огляд і огляд речей складається протокол або про це робиться запис у протоколі про адміністративне правопорушення, або у протоколі про адміністративне затримання.

3. Вилучення речей і документів (ст. 265 КУпАП) здійснюється у разі, якщо вони є знаряддям або безпосереднім об'єктом правопорушення і були виявлені під час затримання, особистого огляду або огляду речей. Вилучене зберігається до розгляду справи про адміністративне правопорушення у місцях, що їх визначають органи (посадові особи), а після розгляду справи, залежно від рішення результатів їх розгляду, їх, у встановленому порядку, конфіскують, або повертають володареві, або знищують, а при сплатному вилученні речей— реалізують. Більш детально про вилучення речей і документів наведено в ст. 265 КУпАП.

Про вилучення речей і документів складається відповідний протокол або робиться запис у протоколі про адміністративне правопорушення або затримання.

4. Відсторонення осіб від керування транспортними засобами, річковими і маломірними суднами та огляд на стан алкогольного, нар-

котичного чи іншого сп'яніння або щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції (ст. 266 КУпАП). Здійснюється у випадках, коли є достатні підстави вважати, що вони перебувають у стані сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції. У подальшому ці особи підлягають оглядові на такий стан, результати якого оформлюються актом.

Перелічені заходи забезпечення можуть оскаржуватися зацікавленою особою у вищому органі відносно органу, який їх застосовував, або прокуророві.

Випадки, коли застосовуються заходи забезпечення провадження у справах про адміністративне правопорушення, наведено в ст. 260 КУпАП.

Збирання і фіксація доказів — один з важливих етапів адміністративного розслідування, тому від його результатів залежить правильна кваліфікація правопорушення та винесення правильного рішення по справі.

Доказами у справі про адміністративне правопорушення (ст. 251 КУпАП), є будь-які фактичні дані, на основі яких органи (посадова особа) встановлює наявність чи відсутність адміністративного правопорушення, винність даної особи в його вчиненні, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи.

Ці дані встановлюються:

- протоколом про адміністративне правопорушення;
- поясненнями особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, потерпілих, свідків;
- висновком експерта;
- речовими доказами;
- показаннями технічних прикладів, які використовуються для забезпечення безпеки дорожнього руху;
- протоколом про вилучення речей і документів, а також іншими документами.

Від того, наскільки повно й грамотно складено протокол про адміністративне правопорушення, багато в чому залежить правильність розгляду справи та обґрунтованість винесеної постанови.

На цей час законодавством України про адміністративні правопорушення не встановлено єдиної, офіційно затвердженої форми протоколу про адміністративне правопорушення. При порушенні різних категорій справ використовують протоколи різних форм,

законодавець наводить лише перелік даних, а також реквізитів, які мають бути відбиті у протоколі (ст. 256 КУпАП), зокрема, дата і місце його складення, посада, прізвище, ім'я та по батькові особи, яка склала. Вказуються також прізвища й адреси свідків і потерпілих. Протокол обов'язково підписується особою, яка його склала, і правопорушником; за наявності свідків і потерпілих може бути підписаний і цими особами. Якщо особа, яка вчинила правопорушення, відмовляється підписати протокол, про це роблять відповідний запис. Ця особа вправі додати до протоколу свої пояснення і зауваження щодо його змісту, викласти мотиви відмовлення від підписання. Порухники роз'яснюють його права, передбачені ст. 268 КУпАП, про що робиться відмітка у протоколі. Наявність у протоколі дати його складання необхідна для визначення можливості розгляду, дотримання встановлених Кодексом давнісних термінів притягнення до відповідальності. Відомості, занесені до протоколу на місці вчинення порушення, будуть, безсумнівно, доказовішими, ніж у тих випадках, коли вони занесені в іншому місці, після вчинення правопорушення. Наявність у протоколі відомостей про посадову особу, яка його склала, дає можливість переконатися в тому, що вона уповноважена це робити. Важливим є і зазначення прізвищ та адреси свідків або очевидців правопорушення, а також потерпілих, тому що їхні показання є вагомими доказами у справі.

У протоколі про адміністративне правопорушення закріплюються і відомості, які стосуються обставин учинення діянь. Тут необхідно вказати місце, час учинення і сутність правопорушення, а також нормативний акт, який передбачає за нього відповідальність. Як показує практика, описуючи обставини вчинення правопорушення, уповноважені на те особи часто використовують загальні фрази, які не відбивають конкретної ситуації, що ускладнює наступний розгляд справи. Встановлене законодавцем обов'язкове посилання на нормативний акт у багатьох випадках роблять надто скорочено, що породжує складність у встановленні правової підстави відповідальності. Нерідко посилання на конкретну статтю того чи того нормативного акта відсутнє взагалі. Хоча відомо, що порушник може притягуватися до відповідальності лише за діяння, які суперечать конкретному правовому припису.

З'ясування й зазначення у протоколі відомостей стосовно особи порушника є значущим для об'єктивного розгляду справи і наступ-

ного виконання постанови про накладення адміністративного стягнення. Ні в КУпАП, ні в інших актах не наведено вичерпного переліку відомостей щодо особи порушника, які підлягають унесенню до протоколу. До них можна віднести прізвище порушника, ім'я та по батькові, вік, рід занять, сімейний і майновий стан, місце проживання й роботи. Слід також указати реквізити документа, який засвідчує особу. Характеристика особи правопорушника на підставі документа, що її засвідчує, чи показань свідків при складанні протоколу обов'язкова. Нерідкими є випадки, коли особа, стосовно якої складається протокол, повідомляє про себе вигадані дані або дані про іншу особу, яка ніяк з учиненим діянням не пов'язана. Кодекс України про адміністративні правопорушення наділяє правом уповноважену на те посадову особу доставити порушника в міліцію, приміщення виконавчого комітету селищної та сільської рад народних депутатів, службове приміщення воєнізованої охорони чи в штаб ДНД для встановлення його особи. Передбачено також термін перебування доставленого в цих місцях — не більш як одну годину, якщо не встановлено іншого (ст. 259 КУпАП).

Невідбиття у протоколі точного місяця проживання і трудової діяльності порушника часто призводить до затримки виконання постанови про стягнення, негативно позначається на профілактиці правопорушень, а в деяких випадках є причиною неможливості виконання накладеного стягнення.

Фіксація у протоколі віку порушника необхідна для дотримання вимог статей 12 і 13 КУпАП про відповідальність неповнолітніх, тобто осіб віком від 16 до 18 років. За вчинення адміністративного порушення до них застосовують заходи, передбачені ст. 241 КУпАП. У випадках, прямо зазначених у законі, неповнолітні порушники підлягають відповідальності на загальних підставах. Якщо ж неправомірну дію допущено особою, яка ще не досягла 16 років, у протоколі обов'язково треба вказати відомості про її батьків або осіб, котрі їх замінюють.

Протокол є підставою для перевірки фактичних обставин порушення. Уповноважена на проведення перевірки особа намагається встановити конкретні обставини правопорушення і представити матеріали органу (посадовій особі), який має розв'язати справу по суті й винести постанову про відповідальність.

До процесуальних документів, які складаються на цій стадії провадження, належить і мотивована постанова прокурора про

порушення провадження у справі про адміністративне правопорушення, що передбачено ст. 24 Закону України “Про прокуратуру”.

Складання протоколу стосовно правопорушників слід уважати акцією примусовою, внаслідок якої виникає питання про відповідальність перед державою. Державні органи та посадові особи вправі застосовувати й інші примусові заходи для забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення, ураховуючи щодо кожного конкретного випадку специфіку неправомірного діяння.

Завершальний етап порушення справи про адміністративне правопорушення — це направлення справи по підвідомчості для розгляду й ухвалення постанови.

13.3. Розгляд справи про адміністративне правопорушення та прийняття рішення. Перегляд постанови у справі про адміністративне правопорушення

Розгляд справ про адміністративні правопорушення є головною стадією провадження, у межах якої здійснюється розв’язання найважливіших завдань — установлення винних і забезпечення правильного застосування законодавства, тобто до кожного правопорушника мають бути застосовані справедливі заходи адміністративного впливу.

Досить повно урегульовано порядок розгляду справ про адміністративні правопорушення, встановлено процесуальні повноваження адміністративно-юрисдикційних органів, а також осіб, які беруть участь у провадженні, підвідомчість справ, терміни та місце їх розгляду. Підставами, які визначають провідну роль стадії розгляду справ у провадженні, є здійснення у її межах об’єктивного розв’язання справ по суті на базі застосування відповідних норм матеріального права й ухвалення державно-владних правозастосовних актів. Відповідно до приписів КУпАП розглянута стадія включає три етапи: підготовку справи до розгляду, розгляд справи й ухвалення щодо неї рішення.

В інтересах своєчасного та правильного розв’язання справи про адміністративне правопорушення відповідний орган, посадова особа зобов’язані ретельно підготувати її до розгляду. Так, ст. 278 КУпАП орієнтує на розв’язання наступних головних питань цього етапу:

- 1) чи належить до компетенції органу, посадової особи розгляд цієї справи;
- 2) чи правильно складено протокол та інші матеріали справи про адміністративне правопорушення;

- 3) чи сповіщено осіб, які беруть участь у розгляді справи, про час і місце її розгляду;
- 4) чи витребувано необхідні додаткові матеріали;
- 5) чи підлягають задоволенню клопотання особи, яка притягується до адміністративної відповідальності, потерпілого, їх законних представників і адвоката.

Зібравши повний комплект матеріалів щодо справи, у тому числі й додаткових, слід перевірити всі обставини і в разі потреби повернути справу на місце складання матеріалів для усунення недоліків. Важливо з'ясувати в ході підготовки справи, чи не міститься у діях правопорушника, які кваліфіковано як адміністративне правопорушення, складу кримінального діяння.

За вимогами ст. 276 КУпАП справа про адміністративне правопорушення має розглядатися за місцем його вчинення, що сприяє повнішому та об'єктивнішому оцінюванню всіх обставин, винесенню обґрунтованої постанови. З цього загального правила зроблено винятки: справи, підвідомчі адміністративним комісіям, розглядаються за місцем проживання порушника, а справи про порушення правил дорожнього руху — за місцем обліку транспортних засобів.

Строки розгляду справ про адміністративні правопорушення регламентовано ст. 277 КУпАП. Як зазначалося, вони не завжди однакові. Крім загального 15-денного, передбачено 7-денний, 5-денний і 3-денний строки, впродовж яких мають бути розглянуті справи, перелік яких безпосередньо зазначено в КУпАП. Ще коротший термін — одна доба — встановлено для розгляду справ про дрібне хуліганство, розпиття спиртних напоїв, появу в громадських місцях у нетверезому стані та інших справ.

Відповідно до вимог ст. 38 КУпАП адміністративне стягнення може бути накладене не пізніше ніж через 2 місяці з дня вчинення правопорушення. Перевірка дотримання цих процесуальних термінів входить до етапу підготовки справи для розгляду.

Порядок розгляду справи про адміністративне правопорушення, установлений КУпАП, передбачає засоби, що забезпечують повне й об'єктивне дослідження обставин справи, винесення обґрунтованої постанови, реалізацію законних прав учасників процесу тощо.

У КУпАП закріплено й процедуру розгляду справ (ст. 279). Якщо висвітлювати її в ідеальному вигляді, то розгляд розпочинається з оголошення складу колегіального органу чи представлення тієї посадової особи, яка розглядатиме цю справу. Потім головуючий на засі-

данні колегіального органу чи посадова особа, що розглядає справу, повідомляє про суть справи, яка підлягає розгляду, а також відомості про того, хто притягається до адміністративної відповідальності. Всім учасникам провадження роз'яснюються їхні права та обов'язки, після чого оголошується протокол про адміністративне правопорушення.

Дослідження доказів у справі, яке відбувається після оголошення протоколу, здійснюється відповідно до вимог ст. 280 КУпАП, в якій визначено обставини, що підлягають з'ясуванню при розгляді справи. Це належить до обов'язків органу (посадової особи), який має з'ясувати: чи мало місце адміністративне правопорушення, чи винна в ньому саме ця особа, чи підлягає вона адміністративній відповідальності. Також обов'язково встановлюється: чи є обставини, які пом'якшують або обтяжують відповідальність, чи заподіяно майнової шкоди, чи є підстави для передачі матеріалів про правопорушення на розгляд, наприклад, трудового колективу, громадської організації.

Розв'язанню завдань боротьби з правопорушеннями, попередженню адміністративних правопорушень сприяє з'ясування причин та умов учинення неправомірних дій. Саме тому під час розгляду справи зазначений аспект має бути відображеним. Законодавець указує на необхідність унесення органом чи посадовою особою, які розглядають справу, пропозицій про усунення причин та умов, що сприяють їх учиненню (ст. 282). Гарантією дієвості таких пропозицій є закріплення у зазначеній статті обов'язку повідомити орган, посадову особу, які направили пропозиції, упродовж місяця про вжиті заходи.

Процес розв'язання справи про адміністративне правопорушення, його послідовність збігаються у головних рисах із змістом інших видів правозастосовної діяльності. Відомо, що в теорії права система правозастосовних операцій групується у три головних етапи:

- 1) установлення фактичних обставин справи, що включає операції, пов'язані з аналізом усіх даних, доведенням їх повноти й вірогідності;
- 2) вибір і аналіз правової норми, що виявляється в установленні часу її ухвалення, юридичної чинності, характеру розпоряджень тощо;
- 3) винесення рішення у справі, яке виступає як правозастосовний акт.

Рішення належно оформляється й обов'язково доводиться до відома зацікавлених осіб. Отже, дії юрисдикційного органу, посадової

особи, які розглядають справу про адміністративне правопорушення, спрямовано на встановлення складу й характеру правопорушення, особи правопорушника, а також причин і умов, що сприяють неправомірному діянню, органічно охоплюються зазначеними етапами.

Під час розгляду справи про адміністративне правопорушення колегіальним органом ведеться протокол засідання, в якому відбиваються дата й місце засідання, найменування і склад органу, який розглядає справу, її зміст. Обов'язково фіксують відомості про явку осіб, які беруть участь у справі, їх пояснення у справі, а також клопотання і результати їх розгляду. До протоколу вносять зміст документів, опис речових доказів, досліджених при розгляді справи, відомості про оголошення ухваленої постанови і роз'яснення порядку та строків її оскарження. Протокол підписує головуючий на засіданні і секретар (ст. 281 КУпАП).

Проте ці вимоги не завжди виконуються. Так, адміністративні комісії, звичайно, зазначають у протоколі засідання хід і результати розгляду одразу кількох справ про адміністративні правопорушення. При цьому обставини вчинення, а також пояснення осіб, які беруть участь у справі, відбиваються скорочено, відомості про дослідження документів та інших обставин, їх оцінювання мають поверховий характер, а іноді відсутні взагалі. Пояснюючи це, практичні працівники посилаються на великий обсяг роботи, незначущість розглянутих правопорушень тощо. Слід зауважити, що це не можна визнати правильним. Там, де йдеться про дотримання прав і законних інтересів особи, така "економія" є неприпустимою і шкідливою. Поширена серед певної частини практичних працівників думка про "непотрібну писанину" прямо суперечить принципам провадження у справах про адміністративні правопорушення.

Особи, які беруть участь у провадженні, наділяються комплексом процесуальних прав і обов'язків.

Особа, притягнута до адміністративної відповідальності, має право: ознайомлюватися з матеріалами справи, давати пояснення, надавати докази, заявляти клопотання, при розгляді справи користуватися юридичною допомогою адвоката, виступати рідною мовою й користуватися послугами перекладача, якщо не володіє мовою, якою ведеться провадження; оскаржити постанову в справі. Справа про адміністративне правопорушення розглядається у присутності особи, притягнутої до адміністративної відповідальності. За відсутності такої особи справу може бути розглянуто лише у випадках, коли є дані

про своєчасне її повідомлення щодо місця й часу розгляду справи і якщо від неї не надійшло клопотання про відкладення розгляду справи. У ст. 268 КУпАП передбачено також випадки обов'язкової присутності особи, притягнутої до відповідальності, при розгляді справи.

Як самостійна процесуальна постать виступає потерпілий, тобто особа, якій адміністративним правопорушенням заподіяно моральної, фізичної чи майнової шкоди. Потерпілий має право знайомитися з матеріалами справи, заявляти клопотання, оскаржити постанову у справі.

Інтереси особи, притягнутої до адміністративної відповідальності, і потерпілого, якщо вони є неповнолітніми або через фізичні чи психічні вади не можуть самі здійснювати свої права у справах, мають право репрезентувати їх законні представники (батьки, усиновителі, опікуни, піклувальники).

Законні представники мають право ознайомлюватися з матеріалами справи; заявляти клопотання; від імені особи, інтереси якої вони репрезентують, подавати скарги на рішення органу (посадової особи), якій розглядає справу.

До учасників провадження, які сприяють досягненню його мети і реалізації адміністративно-процесуального статусу громадян, залучених до сфери адміністративно-юрисдикційної діяльності, законодавець відносить захисника, свідка, експерта і перекладача, кожний з яких наділяється процесуальним статусом.

Завершується розгляд справи ухваленням постанови. Тільки на її підставі особа, притягнута до адміністративної відповідальності, визнається винною й до неї застосовується конкретне адміністративне стягнення. У постанові остаточно оцінюється поведінка особи, притягнутої до відповідальності, встановлюється її винуватість або невинуватість, визначається захід адміністративного впливу,

У ст. 284 КУпАП чітко визначено, що за своїм змістом постанови розподіляються на три види:

- про накладення адміністративного стягнення;
- про застосування заходів впливу, передбачених ст. 241 цього кодексу;
- про закриття справи.

Постанову про закриття справи виносять при оголошенні усного зауваження, передачі матеріалів на розгляд товариського суду, громадської організації чи трудового колективу або передачі їх прокурору, органу попереднього слідства чи дізнання, а також за наяв-

ності обставин, які виключають провадження у справі про адміністративне правопорушення, на які прямо вказує КУпАП.

Як юридично-владний акт державного органу, обов'язковий як для порушника, так і для всіх державних органів і громадських організацій, покликаних його виконувати, постанова у справі про адміністративне правопорушення має містити низку відомостей і реквізитів. Насамперед тут фіксуються дата розгляду справи й відомості про особу, стосовно якої розглядається справа. Викладаються обставини, встановлені при її розгляді, норма акта, яка передбачає відповідальність за це правопорушення, й ухвалене рішення. У разі потреби відбивається рішення про відшкодування винним матеріального збитку, а також про вилучені речі та документи. Постанова виконавчого комітету селищної, сільської рад народних депутатів у справі про адміністративне правопорушення ухвалюється у формі рішення.

При єдиноначальному порядку розгляду справи постанову підписує посадова особа, що розглядає справу. Постанова колегіального органу ухвалюється простою більшістю голосів членів цього органу й підписується головоючим на засіданні і секретарем. Закон вимагає, щоб постанова з'являлася негайно по закінченні справи.

Процесуальні питання *стадії оскарження й опротестування постанови у справі* про адміністративне правопорушення досить повно урегульовано чинним законодавством. Ця стадія, яку можна розцінювати як загальну гарантію дотримання законності й обґрунтованості застосування адміністративних стягнень, посідає важливе місце у структурі провадження у справах про адміністративні правопорушення.

Зазвичай скаргу щодо постанови у справі розглядає вищий стосовно того, що ухвалив, орган або суд. Законодавцем установлено, що скарга може бути подана впродовж 10 днів із дня винесення постанови. Пропущений з поважних причин строк подачі скарги може бути відновлений. За загальним правилом подання скарги й принесення протесту прокурором припиняють виконання постанови. Щодо скарги або протесту може виноситися одне з таких рішень:

- 1) постанову не змінюють, а скаргу чи протест не задовольняють;
- 2) постанову скасовують, а справу направляють на новий розгляд;
- 3) постанову скасовують і справу припиняють;
- 4) захід стягнення змінюють у межах, передбачених нормативним актом, за умови, щоб стягнення, проте, не було посилене.

Постанова районного (міського) суду (судді) про накладення адміністративного стягнення є остаточною й оскарженню в порядку провадження у справах про адміністративні правопорушення не підлягає.

Варто наголосити, що законодавець чітко визначив повноваження суддів і начальників органів внутрішніх справ щодо перегляду справ про адміністративні правопорушення. Так, постанова судді у справах про адміністративні правопорушення, перелік яких наведено в ст. 294 КУпАП, може бути скасована або змінена за протестом прокурора самим суддею, а також незалежно від наявності протесту прокурора – головою суду вищої інстанції. Постанова начальника органів внутрішніх справ у справі про адміністративне правопорушення, передбаченій ст. 173 КУпАП, може бути скасована за протестом прокурора самим начальником органу внутрішніх справ, а також незалежно від наявності протесту – начальником вищого органу в внутрішніх справ.

13.4. Виконання постанов про накладення адміністративних стягнень

Завершальною стадією провадження слід визнати виконання постанов про накладення адміністративних стягнень. Воно виявляється в реальному здійсненні застосованих до правопорушника конкретних заходів адміністративного впливу, що містяться у санкціях матеріальних норм адміністративного законодавства. Значення цієї процесуальної стадії є доволі значущим. Якщо адміністративне стягнення не виконано, то все провадження у справі, по суті, втрачає сенс.

Загальні процесуальні приписи щодо виконання усіх постанов про накладення адміністративних стягнень відбито в гл. 25 КУпАП (ст. 298–305). Вони визначають обов'язковість постанов для виконання державними і громадськими органами, підприємствами, установами, організаціями, посадовими особами і громадянами, а також порядок виконання.

Передбачено також умови відстрочки, припинення й давності виконання постанов, повноваження органу, який ухвалив постанову щодо розв'язання питань, пов'язаних із її виконанням, здійснення контролю за правильною і своєчасною реалізацією цього акта органом (посадовою особою), який його ухвалив.

Направлення постанов до виконання належить до функцій низки державних органів. Загальне правило згідно зі ст. 299 КУпАП полягає в тому, що постанова про накладення адміністративного стягнення звертається до виконання органом (посадовою особою), який їх виніс. Безпосереднє виконання постанов покладено на уповноважені органи в порядку, встановленому законодавством (ст. 300 КУпАП).

У КУпАП встановлено можливість відстрочки виконання адміністративного стягнення у вигляді арешту, виправних робіт або штрафу на термін до одного місяця (ст. 301), за винятком випадків стягнення штрафу на місці.

Згідно з вимогою ст. 303 КУпАП не підлягає виконанню постанова про накладення адміністративного стягнення, якщо її не було направлено до виконання протягом 3 місяців із дня винесення. У разі зупинення або відстрочки виконання перебіг строку давності зупиняється до розгляду скарги або протесту, а також закінчення строку відстрочки. Припинення виконання можливе на підставі акта амністії, який усуває застосування адміністративного стягнення, скасування акта, який встановлює адміністративну відповідальність, або смерті особи, стосовно якої було розпочате провадження у справі.

Припинення виконання постанов про накладення адміністративних стягнень урегульовано ст. 302 КУпАП.

Законом детально регламентовано процедуру виконання кожного з видів адміністративних стягнень. Зокрема, штраф має сплачувати порушник не пізніше як через 15 днів із дня вручення йому постанови про це, а в разі оскарження чи опротестування постанови — не пізніше як через 15 днів із дня повідомлення про незадоволення скарги або протесту. За відсутності заробітку в неповнолітніх штраф стягується з батьків або осіб, які їх замінюють. При порушенні встановленого строку сплати штрафу він може бути стягнений у примусовому порядку.

Виконання постанови про вилучення з відшкодуванням предмета здійснюється державним виконавцем. Вилучені предмети передають для реалізації у спеціальні торговельні організації, а суми, виручені від цього — колишньому власнику, за винятком витрат на реалізацію предмета.

При конфіскації предмета, що став знаряддям учинення або безпосереднім об'єктом правопорушення, та грошей, отриманих унаслідок учинення адміністративного правопорушення, ці гроші вилучаються

посадовою особою державної виконавчої служби й безоплатно передаються у власність держави. Виконання цього виду стягнення здійснюють органи, зазначені в ст. 313 КУпАП.

Виконання постанови про позбавлення спеціального права (право керування транспортним засобом, річковим чи маломірним судном, а також право полювання) здійснюється шляхом вилучення відповідного посвідчення або мисливського квитка органом, наділенням відповідно до ст. 317 КУпАП правом виконувати цей вид стягнення.

Постанова районного (міського) суду (судді) про застосування виправних робіт направляється для виконання органу внутрішніх справ. Виправні роботи відбуваються за місцем постійної роботи порушника. При цьому із заробітку порушника утримуються гроші в дохід держави в розмірі, визначеному постановою. У разі ухилення особи від відбування заходу стягнення, призначеного за вчинення дрібного хуліганства, невідбутий строк виправних робіт може бути замінений штрафом або адміністративним арештом із розрахунку один день арешту за три дні виправних робіт.

Особи, піддані адміністративному арешту, утримуються під вартою у місцях, визначених органами внутрішніх справ. На виконання постанови про застосування цього виду стягнення арештовані піддаються особистому огляду й можуть використовуватися на фізичних роботах.

Регламентуючи провадження з виконання постанови про відшкодування майнового збитку, законодавець визначає, що збиток має бути відшкодований порушником не пізніше як через 15 днів із дня вручення йому копії постанови, а за умови оскарження або опротестування такої постанови — не пізніш як через 15 днів із дня повідомлення про незадоволення скарги або протесту. У примусовому порядку відшкодування майнового збитку здійснюється відповідно до вимоги цивільно-процесуального законодавства.

Висновок

1. Провадження у справах про адміністративні правопорушення — це основана на законі діяльність компетентних державних органів і посадових осіб, спрямована на об'єктивне розв'язання справ про адміністративне правопорушення.

Згідно зі ст. 245 КУпАП до завдань провадження у справах про адміністративні правопорушення належать:

- своєчасне, всебічне, повне і об'єктивне з'ясування обставин кожної справи;

- вирішення її в точній відповідності з законодавством;
- забезпечення виконання винесеної постанови;
- виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень (див. ст. 10 п. 6 Закону України “Про міліцію”);
- запобігання правопорушенням;
- виховання громадян у дусі дотриманням законів, зміцнення законності.

2. Проведення у справах про адміністративні правопорушення складається з таких стадій: порушення справи та адміністративне розслідування; розгляд справи та прийняття рішення у справі; перегляд справи та виконання постанов про накладення адміністративних стягнень.

3. Під час здійснення проведення у справах про адміністративні правопорушення правозастосовчі органи мають керуватися такими принципами: законність, гласність, об’єктивна істина, рівності громадян перед законом, презумпція невинуватості, швидкість та ін.

ТЕМИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Змістовий модуль I. Загальні вимоги щодо адміністративної відповідальності

Тема 1. Адміністративно-правові методи реалізації виконавчої влади

Питання для самоконтролю

1. Поняття адміністративно-правових форм та методів.
2. Види адміністративно-правових методів.
3. Ознаки, що характеризують методи управління.
4. Відмінність методу правового регулювання від методу управління.
5. Переконання як метод державного управління.
6. Поняття та особливості правового примусу.
7. Адміністративний примус як особливий вид правового примусу, спрямований на охорону суспільних відносин у сфері державного управління.
8. Ознаки адміністративного примусу.

Практичні завдання

Завдання 1. Підготуйте реферати на теми:

1. Економічні методи управління: поняття та загальна характеристика.
2. Співвідношення адміністративних і економічних методів управління.

Завдання 2. Ознайомтеся з положеннями Закону України “Про надзвичайний стан” від 26.06.92 і випишіть адміністративно-попереджувальні заходи, що передбачаються його нормами.

Література: [1; 2; 4; 6–8; 11]

Тема 2. Адміністративний примус у діяльності органів виконавчої влади

Питання для самоконтролю

1. Державний примус та його види.
2. Класифікація заходів адміністративного примусу: адміністративно-попереджувальні, адміністративного припинення, адміністративної відповідальності, адміністративно-процесуального забезпечення.
3. Адміністративно-попереджувальні заходи: поняття, особливості та система.
4. Правова характеристика та проблеми законодавчого закріплення адміністративно-попереджувальних заходів.
5. Заходи адміністративного припинення: поняття та призначення.
6. Особливості адміністративного припинення як різновиду адміністративного примусу.
7. Види заходів адміністративного припинення.

Практичні завдання

Завдання 1. Підготуйте реферати на теми:

1. Адміністративне затримання: характеристика та правові підстави застосування.
2. Необхідність виділення відновлювальних заходів як окремого виду заходів адміністративного примусу, їх характеристика та мета застосування.
3. Мета, підстави та умови застосування заходів адміністративного припинення.

Завдання 2. Проаналізуйте юридичну ситуацію, за якою 15-річний Кравченко В. О. о 23 годині, розбивши вітрину кіоску, викрав звідти пляшку лікеру та коробку цукерок “Київ вечірній”.

Дайте відповідь, чи можна до нього застосовувати такий захід адміністративного припинення, як адміністративне затримання.

Література [1–3; 5–7; 9–11]

Тема 3. Поняття та основні ознаки адміністративної відповідальності

Питання для самоконтролю

1. Аналіз поняття “юридична відповідальність”.
2. Характеристика позитивного (перспективного) і негативного (ретроспективного) аспектів розуміння юридичної відповідальності.
3. Адміністративна відповідальність як різновид юридичної відповідальності.
4. Загальні та особливі ознаки адміністративної відповідальності.
5. Функції, завдання та принципи адміністративної відповідальності.
6. Критерії відмежування адміністративної відповідальності від кримінальної, дисциплінарної, цивільно-правової.
7. Підстави адміністративної відповідальності: нормативна, фактична, процесуальна.

Практичні завдання

Завдання 1. Підготуйте реферати на теми:

1. Загальна характеристика законодавства про адміністративну відповідальність і проблеми його реформування на сучасному етапі.
2. Суб’єкти адміністративної відповідальності.

Завдання 2. Проаналізуйте правомірність твердження: “Будь-яке порушення правил, встановлених адміністративно-правовими нормами, спричинює адміністративну відповідальність”.

Завдання 3. Визначтеся, виходячи з указаної ситуації, чи підлягає Іваненко Г. Д. відповідальності згідно зі ст. 154 КУпАП.

Громадянин Іваненко Г. Д., на якого напав озброєний бандит, спустив з повідка свого собаку. Собака покусав нападника й порвав його одержу.

Обґрунтуйте свою відповідь.

Завдання 4. Наведіть статті КУпАП, положення яких необхідно аналізувати та враховувати, вирішуючи питання про відповідальність:

- а) за дрібне хуліганство з боку військовослужбовця;
- б) за вчинення дрібного розкрадання 15-річною особою;
- в) за незаконне зберігання 17-річною особою наркотичних засобів у невеликих розмірах;
- г) за використання посадовою особою в особистих цілях транспорту, наданого їй у службове користування;
- д) за неявку на виклик у військовий комісаріат без поважних причин.

Література [1–3; 5–7; 11–13]

Змістовий модуль II. Адміністративні правопорушення та адміністративні стягнення, їх види та сутність

Тема 4. Адміністративне правопорушення: поняття та юридичний склад

Питання для самоконтролю

1. Законодавче визначення адміністративного правопорушення.
2. Основні ознаки правопорушення.
3. Характеристика підходів щодо вирішення проблеми суспільної небезпеки адміністративного правопорушення.
4. Поняття юридичного складу адміністративного правопорушення.
5. Спосіб закріплення у законі ознак складу адміністративних правопорушень.
6. Структура юридичного складу адміністративного правопорушення.
7. Поняття об'єкта правопорушення. Класифікація об'єктів: загальний, родовий, видовий, безпосередній. Співвідношення понять “об'єкт правопорушення” та “предмет посягання”.
8. Поняття та ознаки об'єктивної сторони адміністративного правопорушення: протиправне діяння (просте та складне); шкідливі наслідки; причинний зв'язок між діянням і його результатом; час; місце; спосіб; знаряддя; ознаки засобів; ознаки іншої особи, яка мала ті чи інші відносини з порушником.
9. Суб'єкт правопорушення: загальний, спеціальний, особливий.

- Проблеми адміністративної відповідальності юридичних осіб.
10. Суб'єктивна сторона адміністративного правопорушення та її ознаки. Форми та види вини. Мета й мотив як ознаки суб'єктивної сторони.

Практичні завдання

Завдання 1. Підготуйте реферати на теми:

1. Види ознак складу адміністративних правопорушень: постійні та змінні, родові та одиничні.
2. Види юридичних складів адміністративних правопорушень за ступенем суспільної небезпеки, за характером шкоди, за суб'єктом проступку, за структурою складу, за особливостями конструкції.
3. Відмежування адміністративних правопорушень від інших правопорушень.

Завдання 2. Прийміть рішення стосовно ситуації, що склалася.

Група студентів вирушила в похід за одним із маршрутів, позначених на туристичній карті. На третій день шляху вони зайшли у великий лісовий масив, який перетинало багато річок.

Студенти почали ловити рибу, збирати ягоди, але згодом були затримані працівниками заповідника, на території якого, як з'ясувалось, вони опинилися.

Студентів затримали, бо в межах заповідника забороняється рибалити, збирати ягоди, розпалювати багаття. Однак студенти йшли за маршрутом, який не був позначений на карті, як заповідна зона.

Дайте відповідь, чи підлягають студенти-туристи адміністративній відповідальності? Обґрунтуйте свою відповідь.

Література[1; 2; 4; 5; 9–13]

Тема 5. Система адміністративних стягнень

Питання для самоконтролю

1. Сутність адміністративних стягнень.
2. Мета накладення адміністративних стягнень.
3. Особливості адміністративних стягнень як виду заходів адміністративного примусу.
4. Система адміністративних стягнень: поняття та ознаки.
5. Співвідношення адміністративних стягнень як окремих частин єдиної системи.

6. Класифікація адміністративних стягнень: за юридичним значенням (основні, додаткові, замінні); за характером впливу (особисті, майнові, особисто-майнові).
7. Характеристика окремих видів адміністративних стягнень: сутність, особливості застосування, відмінність від схожих заходів державного примусу.

Практичні завдання

Завдання 1. Підготуйте реферати на теми:

1. Видворення іноземців за межі України як захід адміністративного стягнення.
2. Заходи впливу, що застосовуються до неповнолітніх (ст. 241 КУпАП).

Завдання 2. Серед наведених адміністративних правопорушень значте правопорушення у галузі торгівлі та підприємницької діяльності:

- а) азартні ігри;
- б) приставання до іноземних громадян з метою купівлі в них речей;
- в) недобросовісна конкуренція;
- г) порушення правил про валютні операції;
- д) неправомірні угоди між підприємцями;
- е) випуск у продаж нестандартної продукції;
- є) утримання громадянами м'ясоїдних хутрових звірів;
- ж) порушення громадянами порядку придбання або продажу вогнепальної зброї.

Література[1–7; 11–13]

Тема 6. Загальні правила накладення адміністративних стягнень

Питання для самоконтролю

1. Загальні правила накладення адміністративних стягнень.
2. Строки накладення стягнення.
3. Обставини, що пом'якшують відповідальність за адміністративне правопорушення.
4. Характеристика обставин, що обтяжують відповідальність за адміністративні правопорушення.
5. Проблеми множинності адміністративних правопорушень.
6. Ознаки множинності. Критерії класифікації множинності адміністративних правопорушень.

7. Сукупність і рецидив. Порядок накладення адміністративних стягнень у разі вчинення кількох адміністративних правопорушень.

Практичні завдання

Завдання 1. Підготуйте реферати на теми:

1. Строки погашення накладеного адміністративного стягнення.
2. Покладення обов'язку відшкодування збитків, заподіяних у результаті вчинення адміністративного правопорушення.

Завдання 2. Зазначте, за яке з наведених адміністративних правопорушень у галузі торгівлі та підприємницької діяльності законодавством передбачено найбільший штраф:

- а) порушення правил про валютні операції;
- б) несвоєчасне здавання виторгу;
- в) зловживання монопольним становищем на ринку;
- г) реалізація тютюнових виробів, на яких немає марок акцизного збору встановленого зразка.

Завдання 3. Присутність особи, яка притягується до відповідальності, є обов'язковою під час розгляду справ:

- а) про самогоноваріння;
- б) про дрібне розкрадання державного майна;
- в) про порушення тиші в громадських місцях;
- г) про порушення правил утримання собак;
- д) про торгівлю в невстановлених для цього місцях.

Література [1–7; 9–13]

Тема 7. Адміністративні правопорушення на транспорті, у галузі шляхового господарства та зв'язку

Питання для самоконтролю

1. Загальна характеристика адміністративних правопорушень на транспорті, в галузі шляхового господарства та зв'язку.
2. Узагальнена правова характеристика елементів юридичних складів адміністративних правопорушень на транспорті: об'єкт правопорушення та його відмежування від транспортних засобів (предмета правопорушення); об'єктивна сторона; суб'єкт (загальний суб'єкт; неповнолітні як суб'єкти відповідальності).
3. Спеціальний суб'єкт — посадові особи; особи, які несуть відповідальність за дисциплінарними статутами — військовослужбовці тощо);

4. Суб'єктивна сторона адміністративних правопорушень на транспорті.
5. Система адміністративних правопорушень на транспорті.
6. Правопорушення, скоєні особами, які керують транспортними засобами.
7. Правопорушення, скоєні посадовими особами, відповідальними за безпеку руху й експлуатацію транспортних засобів.

Практичні завдання

Завдання 1. Підготуйте реферат на тему:

“Характеристика правопорушень, вчинених пішоходами, пасажирами, велосипедистами та іншими учасниками дорожнього руху”.

Завдання 2. Підготуйте реферат на тему:

“Юридичний аналіз окремих правопорушень на транспорті”.

Література [1; 2; 4–7; 9–13]

Тема 8. Адміністративні правопорушення, що посягають на громадський порядок

Питання для самоконтролю

1. Загальна характеристика системи адміністративних правопорушень проти громадського порядку.
2. Юридичний склад правопорушень проти громадського порядку.
3. Поняття громадського порядку та його складові.
4. Характеристика громадського місця.
5. Правовий аналіз окремих адміністративних правопорушень проти громадського порядку.
6. Дрібне хуліганство як правопорушення проти громадського порядку.

Практичні завдання

Завдання 1. Підготуйте реферат на тему:

“Виготовлення, зберігання самогону та придбання самогону як правопорушення проти громадського порядку”.

Завдання 2. Підготуйте реферат на тему:

“Розпивання спиртних напоїв і поява у стані сп'яніння в громадських місцях, азартні ігри як правопорушення проти громадського порядку”.

Завдання 3. Визначте адміністративні проступки, які відповідно до КУпАП належать до таких, що посягають на громадський порядок:

- а) порушення порядку під час судового засідання;
- б) порушення правил застосування спеціальних засобів самооборони;
- в) пошкодження таксофонів;
- г) публічні заклики до невиконання вимог працівників міліції;
- д) гадання у громадських місцях;
- е) зберігання самогонного апарата;
- є) порушення правил адміністративного нагляду;
- ж) порушення правил пожежної безпеки.

Література [1; 2; 4; 8–13]

Тема 9. Адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління

Питання для самоконтролю

1. Загальна характеристика адміністративних правопорушень, що посягають на встановлений порядок управління.
2. Поняття встановленого порядку управління та його складові.
3. Загальна правова характеристика елементів юридичних складів адміністративних правопорушень проти встановленого порядку управління.
4. Юридичний аналіз окремих адміністративних правопорушень, що посягають на встановлений порядок управління.
5. Злісна непокоря законному розпорядженню або вимозі працівника міліції, що посягають на встановлений порядок управління.
6. Порушення паспортних правил.

Практичні завдання

Завдання 1. Підготуйте реферати на теми:

1. Порушення законодавства про загальний військовий обов'язок і військову службу як адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління.
2. Порушення законодавства про вибори як адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління.

Завдання 2. Визначте правильні варіанти вирішення справи у таких ситуаціях.

За вчинення дрібного хуліганства 17-річного Коваленка В. В. можна:

- а) оштрафувати за постановою начальника РВВС;
- б) оштрафувати за постановою суду;
- в) оштрафувати його батьків за постановою начальника РВВС;
- г) за постановою судді передати під нагляд педагогічному колективу.

Завдання 3. За керування транспортом у стані сп'яніння лейтенанта міліції Кругова В. А. можна притягти до адміністративної відповідальності шляхом застосування наступних санкцій:

- а) позбавити права керування транспортними засобами строком на 2 роки;
- б) винести попередження;
- в) накладити штраф;
- г) обмежитися накладенням дисциплінарного стягнення.

Література [1; 2; 4; 8–13]

Тема 10. Адміністративні правопорушення у галузі торгівлі, фінансів і підприємницької діяльності

Питання для самоконтролю

1. Загальна характеристика адміністративних правопорушень у галузі торгівлі, громадського харчування, у сфері послуг, у галузі фінансів і підприємницької діяльності.
2. Елементи юридичних складів адміністративних правопорушень у галузі торгівлі, громадського харчування, у сфері послуг, у галузі фінансів і підприємницької діяльності.
3. Загальний юридичний аналіз окремих адміністративних правопорушень у галузі торгівлі, фінансів та підприємницької діяльності.
4. Порушення правил торгівлі як адміністративне правопорушення у галузі торгівлі, громадського харчування, у сфері послуг, у галузі фінансів і підприємницької діяльності.
5. Порушення правил про валютні операції як адміністративне правопорушення у галузі торгівлі, громадського харчування, у сфері послуг, у галузі фінансів і підприємницької діяльності.

Практичні завдання

Завдання 1. Підготуйте реферати на теми:

1. Порушення порядку зайняття підприємницькою діяльністю як адміністративне правопорушення в галузі торгівлі, громадського

харчування, у сфері послуг, у галузі фінансів і підприємницької діяльності.

2. Порухення антимонопольного законодавства як адміністративне правопорушення в галузі торгівлі, громадського харчування, у сфері послуг у галузі фінансів і підприємницької діяльності.

Завдання 2. Серед наведених адміністративних правопорушень зазначте, які з них вчинені в галузі торгівлі та підприємницької діяльності:

- а) азартні ігри;
  - б) приставання до іноземних громадян з метою купівлі в них речей;
  - в) недобросовісна конкуренція;
  - г) порушення правил про валютні операції;
  - д) неправомірні угоди між підприємцями;
  - е) випуск у продаж нестандартної продукції;
  - ж) утримання громадянами м'ясоїдних хутрових звірів;
- з) порушення громадянами порядку придбання або продажу вогнепальної зброї.

Література [1; 2; 4; 8–13]

Тема 11. Адміністративні правопорушення, що пов'язані з корупцією

Питання для самоконтролю

1. Поняття та зміст корупції як соціально-політичного явища.
2. Види корупційних діянь та їх загальна характеристика.
3. Суб'єкти корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних з корупцією.
4. Адміністративна відповідальність за корупційні правопорушення.
5. Адміністративна відповідальність за вчинення корупційних діянь.
6. Адміністративна відповідальність за порушення спеціальних обмежень.
7. Адміністративна відповідальність за порушення вимог фінансового контролю.

Практичні завдання

Завдання 1. Підготуйте реферати на теми:

1. Адміністративні стягнення, що застосовуються за вчинення корупційних діянь.
2. Співвідношення адміністративних стягнень, що застосовуються за вчинення корупційних діянь із системою адміністративних стягнень, передбачених КУпАП.

Завдання 2. Зазначте, хто із перелічених осіб може бути суб'єктом правопорушень, пов'язаних з корупцією:

- а) народний депутат;
- б) інспектор ДАІ;
- в) проректор педінституту;
- г) сільський голова.

Література [1; 2; 4; 8–13]

Змістовий модуль III. Проведення у справах про адміністративні правопорушення

Тема 12. Органи, уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення

Питання для самоконтролю

1. Поняття адміністративної юрисдикції.
2. Види органів, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення та причини їх множинності.
3. Класифікація органів адміністративної юрисдикції: за характером компетенції; за обсягом компетенції; за порядком вирішення справ.
4. Адміністративні комісії: порядок утворення, правовий статус, компетенція.
5. Повноваження виконавчих комітетів селищних і сільських рад народних депутатів.
6. Особливості адміністративної юрисдикції суду.
7. Загальна характеристика адміністративно-юрисдикційної діяльності органів внутрішніх справ.
8. Компетенція державних інспекцій під час розгляду справ про адміністративні правопорушення.

Практичні завдання

Завдання 1. Підготуйте реферати на теми:

1. Поняття підвідомчості справ про адміністративні правопорушення. Родова, видова та територіальна підвідомчість.
2. Проблеми реформування системи адміністративної юстиції на сучасному етапі.

Завдання 2. Прийміть рішення стосовно ситуації, що склалася.

Старший інспектор ДАІ Печерського РУ ГУМВС у м. Києві, виявивши, що номерний знак мотора в автомобілі хмельничанина Кудря В. С. підроблено, склав протокол про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 121–1 КпАП України.

Де має розглядатися справа?

Література [1; 2; 4–7; 9–13]

Тема 13. Проведення у справах про адміністративні правопорушення

Питання для самоконтролю

1. Загальна характеристика проведення у справах про адміністративні правопорушення.
2. Учасники проведення у справах про адміністративні правопорушення, їх правовий статус.
3. Процесуальні гарантії захисту прав особи, яка притягується до адміністративної відповідальності.
4. Докази в проведенні у справах про адміністративні правопорушення. Критерії класифікації доказів.
5. Види доказів залежно від джерела їх отримання.

Практичні завдання

Завдання 1. Підготуйте реферат на тему:

“Адміністративно-процесуальні документи у справах про адміністративні правопорушення”.

Завдання 2. Підготуйте реферат на тему:

“Особливості проведення у справах про адміністративні правопорушення, пов’язані з корупцією та корупційними діями”.

Література [1; 2; 4–7; 9–13]

Питання для самоконтролю

1. Адміністративна деліктологія, її поняття та зміст.
2. Адміністративний арешт.
3. Адміністративні правопорушення, за які накладаються адміністративні стягнення місцевими (міськими) судами (суддями).
4. Види адміністративних правопорушень.
5. Види постанов по справі про адміністративні правопорушення.
6. Визначення адміністративно-деліктного права.

7. Визначення правопорушення за адміністративним законодавством.
8. Винність як ознака адміністративного правопорушення.
9. Виправні роботи.
10. Відмінність адміністративного правопорушення від дисциплінарного проступку.
11. Відмінність адміністративного правопорушення від злочину.
12. Відокремлення адміністративних правопорушень від злочинів і дисциплінарних проступків.
13. Відокремлення адміністративної відповідальності від інших видів юридичної відповідальності.
14. Адміністративна відповідальність військовослужбовців та інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів.
15. Адміністративна відповідальність іноземних громадян і осіб без громадянства.
16. Адміністративна відповідальність неповнолітніх.
17. Адміністративна відповідальність посадових осіб.
18. Вік, після досягнення якого настає адміністративна відповідальність.
19. Вчинення адміністративного правопорушення з необережності.
20. Вчинення адміністративного правопорушення умисно.
21. Діяння як ознака адміністративного правопорушення.
22. Забезпечення законності при застосуванні заходів впливу за адміністративні правопорушення.
23. Завдання адміністративного провадження та його принципи.
24. Загальна характеристика адміністративних правопорушень у галузі шляхового господарства.
25. Загальна характеристика адміністративних правопорушень на транспорті.
26. Загальна характеристика адміністративних правопорушень у галузі охорони природи.
27. Загальна характеристика адміністративних правопорушень, які посягають на власність.
28. Загальна характеристика правопорушень, що посягають на громадський порядок і громадську безпеку та їх небезпечність.
29. Загальні правила накладення стягнень за адміністративні правопорушення.
30. Запобігання адміністративним правопорушенням.
31. Заходи впливу, що застосовуються до неповнолітніх.

32. Заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення.
33. Караність як ознака адміністративного правопорушення.
34. Класифікація адміністративних правопорушень.
35. Конкретність адміністративного правопорушення.
36. Конституція України щодо адміністративного правопорушення і адміністративної відповідальності.
37. Конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення.
38. Мета накладення адміністративного стягнення.
39. Місце адміністративно-деліктного права у системі права.
40. Можливість звільнення від адміністративної відповідальності при малозначності правопорушення.
41. Накладення адміністративних стягнень при вчиненні кількох адміністративних правопорушень.
42. Наявність об'єкта зазіхання як ознака адміністративного правопорушення.
43. Об'єкт адміністративного правопорушення.
44. Об'єктивна сторона адміністративного правопорушення.
45. Обставини, що виключають адміністративну відповідальність (крайня необхідність, необхідна оборона, неосудність).
46. Обставини, що пом'якшують відповідальність за адміністративні правопорушення.
47. Обставини, що обтяжують відповідальність за адміністративні правопорушення.
48. Обставини, що виключають провадження у справі про адміністративні правопорушення.
49. Обчислення строків накладення адміністративного стягнення.
50. Ознаки адміністративного правопорушення.
51. Оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення.
52. Органи та посадові особи, уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління.
53. Органи, уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення, що посягають на охорону природи.
54. Органи, уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення, що посягають на власність.
55. Органи, уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення, що вчинені на транспорті.

56. Органи, уповноважені розглядати справи про адміністративні проступки.
57. Порядок оскарження та опротестування постанови по справі про адміністративне правопорушення.
58. Основні та додаткові адміністративні стягнення.
59. Особливості дисциплінарного провадження у сфері державної служби та його правова основа.
60. Особливості накладення адміністративних стягнень за вчинені правопорушення у галузі шляхового господарства.
61. Особливості накладення адміністративних стягнень за вчинені правопорушення у галузі охорони природи.
62. Перспективи розвитку законодавства, що регулює адміністративну відповідальність за Концепцією реформи адміністративного права.
63. Повноваження адміністративних комісій щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення.
64. Повноваження виконавчих комітетів, сільських, селищних, міських рад щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення.
65. Позбавлення спеціального права, наданого певному громадянину.
66. Покладення обов'язку відшкодувати заподіяну шкоду.
67. Поняття адміністративного правопорушення.
68. Поняття адміністративного стягнення.
69. Поняття і підстави адміністративної відповідальності.
69. Поняття складу адміністративного правопорушення.
70. Поняття, зміст виконавчого провадження.
71. Поняття, зміст дисциплінарного провадження.
72. Попередження.
73. Порядок здійснення органами внутрішніх справ провадження у справах про адміністративні правопорушення.
74. Принципи адміністративної відповідальності.
77. Проблема суспільної небезпечності адміністративного правопорушення.
78. Протиправність як ознака адміністративного правопорушення.
79. Розвиток наукових знань про адміністративні правопорушення.
80. Система адміністративних стягнень.
81. Склади адміністративних правопорушень з постійними і перемінними ознаками.
82. Співвідношення складу адміністративного правопорушення і

- безпосереднього адміністративного правопорушення.
83. Справи про адміністративні правопорушення, підвідомчі органам внутрішніх справ.
  84. Стадії провадження у справах про адміністративні правопорушення.
  85. Строк, після закінчення якого особа вважається такою, що не була піддана адміністративній відповідальності.
  86. Строки накладення адміністративного стягнення.
  87. Суб'єкт адміністративного правопорушення.
  88. Суб'єктивна сторона адміністративного правопорушення
  89. Учасники виконавчого провадження.
  90. Учасники провадження у справах про адміністративні проступки.
  91. Характеристика адміністративних правопорушень у галузі зв'язку.
  92. Штраф.
  93. Юридичний аналіз складу адміністративного правопорушення.
  95. Юридичний склад адміністративних правопорушень, що посягають на встановлений порядок управління.
  96. Юридичний склад правопорушень, що посягають на громадський порядок та громадську безпеку.

Тести для перевірки знань

Мета тестування — проконтролювати знання студентів з дисципліни “Адміністративна відповідальність (Адміністративно-деліктне право)”.

Тестування передбачає надання відповідей на 42 запитання, які охоплюють усі теми курсу.

Тест складається із запитань та 4–5 варіантів відповідей, на кожне з яких тільки одна є правильною. Завдання тесту — дати правильну відповідь.

1. Зазначте, який орган може видати нормативно-правовий акт про встановлення адміністративної відповідальності:

- а) Конституційний Суд України;
- б) Верховна Рада України;
- в) Кабінет Міністрів України;
- г) міністерство чи інший центральний орган виконавчої влади;
- д) керівник підприємства, установи чи організації.

2. Визначте, особи якого віку підлягають адміністративній відповідальності:

- а) 21 рік;
- б) 14 років;
- в) 35 років;
- г) 16 років;
- д) 18 років.

3. Дайте відповідь, яке з наведених адміністративних стягнень не застосовується до військовослужбовців та інших прирівняних до них осіб:

- а) попередження;
- б) штраф;
- в) оплатне вилучення предмета;
- г) позбавлення спеціального права;
- д) адміністративний арешт.

4. Визначте, яка з наведених обставин не виключає адміністративну відповідальність:

- а) неосудність особи, яка вчинила протиправне діяння;
- б) похилий вік особи, яка вчинила правопорушення;
- в) вчинення дії у стані крайньої необхідності;
- г) вчинення дії у стані необхідної оборони;
- д) відсутність події і складу адміністративного правопорушення.

5. Не є звільненням від адміністративної відповідальності:

- а) передача матеріалів на розгляд товариського суду;
- б) передача матеріалів на розгляд громадської організації;
- в) передача матеріалів на розгляд трудового колективу;
- г) передача матеріалів прокурору, органу попереднього слідства або дізнання;
- д) оголошення усного зауваження.

6. До адміністративних стягнень не належить:

- а) покарання порушника;
- б) виховання порушника;
- в) відшкодування заподіяної шкоди;
- г) загальна превенція;
- д) спеціальна превенція.

7. До виняткового адміністративного стягнення належить:

- а) попередження;

- б) штраф;
- в) сплатне вилучення предмета;
- г) виправні роботи;
- д) адміністративний арешт.

8. Зазначте, яке з наведених адміністративних стягнень може застосовуватися і як основне, і як додаткове:

- а) попередження;
- б) штраф;
- в) сплатне вилучення предмета;
- г) виправні роботи;
- д) позбавлення спеціального права.

9. Для застосування такої адміністративної санкції, як позбавлення спеціального права, встановлено наступний максимальний строк:

- а) 6 місяців;
- б) 1 рік;
- в) 2 роки;
- г) 3 роки;
- д) 5 років.

10. Зазначте, до якої категорії громадян не застосовуються виправні роботи:

- а) неповнолітніх;
- б) вагітних жінок;
- в) жінок, що мають дітей віком до 12-ти років;
- г) непрацюючих громадян;
- д) інвалідів I і II груп.

11. Назвіть, хто може призначити такий вид адміністративного стягнення, як адміністративний арешт:

- а) адміністративна комісія;
- б) виконком сільської або селищної ради;
- в) районний (міський) суд (суддя);
- г) начальник органу внутрішніх справ;
- д) прокурор району.

12. Зазначте, яка з наведених обставин, залежно від характеру проступку, може не визнаватися обтяжуючою адміністративну відповідальність:

- а) повторне протягом року вчинення однорідного правопорушення;

- б) втягнення неповнолітнього у правопорушення;
- в) вчинення правопорушення групою осіб;
- г) вчинення правопорушення в умовах стихійного лиха або за інших надзвичайних обставин;
- д) вчинення правопорушення у стані сп'яніння.

13. Визначте, протягом якого терміну з дня вчинення правопорушення може бути накладене адміністративне стягнення:

- а) 15-ти днів;
- б) 1-го місяця;
- в) 2-х місяців;
- г) 3-х місяців;
- д) 6-ти місяців.

14. Адміністративна комісія і виконком селищної чи сільської ради можуть вирішити питання про відшкодування майнової шкоди, заподіяної адміністративним правопорушенням, якщо її розмір не перевищує:

- а) 1-го неоподаткованого мінімуму доходів громадян;
- б) 2-х неоподатковуваних мінімумів;
- в) 3-х неоподатковуваних мінімумів;
- г) 5-ти неоподатковуваних мінімумів;
- д) 10-ти неоподатковуваних мінімумів.

15. Зазначте, який з наведених органів (посадових осіб) не має права розглядати справи про адміністративні правопорушення:

- а) адміністративна комісія;
- б) виконком сільської ради;
- в) керівник підприємства (установи, організації);
- г) районний суддя;
- д) дільничний інспектор міліції.

16. Зазначте, хто у наведеному складі адміністративної комісії є зайвим:

- а) голова;
- б) заступник голови;
- в) секретар;
- г) консультант;
- д) члени.

17. Назвіть, скільки членів має входити до складу адміністративної комісії:

- а) не менше ніж 3;
- б) не менше ніж 5;
- в) не менше ніж 6;
- г) не менше ніж 10;
- д) не менше ніж 15.

18. Справи про дрібне розкрадання має право розглядати:

- а) адміністративна комісія;
- б) виконком сільської або селищної ради;
- в) комісія по боротьбі з пияцтвом;
- г) районний (міський) суд (суддя);
- д) органи внутрішніх справ (міліція).

19. Вкажіть, яка з наведених обставин не виключає провадження у справах про адміністративні правопорушення:

- а) відсутність події і складу адміністративного проступку;
- б) неосудність особи, яка вчинила протиправну дію чи бездіяльність;
- в) вчинення дії особою у стані крайньої необхідності;
- г) досягнення особою пенсійного віку;
- д) смерть особи, стосовно якої було розпочато провадження.

20. Визначте, який із наведених носіїв інформації не визнається джерелом доказів у справі про адміністративне правопорушення:

- а) протокол про адміністративне правопорушення;
- б) пояснення потерпілого;
- в) аудіозапис;
- г) акт перевірки об'єкта;
- д) висновок експерта.

21. Назвіть, хто відповідає визначенню: “Особа, про яку є дані, що їй відомі які-небудь обставини, що підлягають встановленню по даній справі”:

- а) потерпілий;
- б) свідок;
- в) експерт;
- г) понятий;
- д) адвокат.

22. До законних представників не належать:

- а) батьки;
- б) усиновителі;
- в) опікуни;
- г) піклувальники;
- д) адвокат.

23. Визначте, яка з наведених стадій провадження у справах про адміністративні правопорушення є необов'язковою (альтернативною):

- а) порушення справи і попереднє з'ясування її обставин;
- б) розгляд справи і винесення постанови;
- в) оскарження (опротестування) постанови і перегляд справи;
- г) виконання постанови про накладення адміністративного стягнення.

24. Недійсність протоколу про адміністративне правопорушення визначає:

- а) відсутність підпису порушника;
- б) відсутність пояснень порушника;
- в) відсутність підписів свідків;
- г) відсутність підпису особи, яка склала протокол;
- д) відсутність відомостей про місце роботи порушника.

25. Дайте відповідь, протягом якого терміну надсилається протокол органів (посадовій особі), уповноваженому розглядати справу про адміністративне правопорушення:

- а) 1 доби;
- б) 2-х днів;
- в) 3-х днів;
- г) термін не встановлено;
- д) 5-ти днів.

26. До заходів забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення не належать:

- а) доставлення порушника;
- б) застосування спеціальних засобів;
- в) адміністративне затримання;
- г) особистий огляд і огляд речей;
- д) вилучення речей і документів.

27. Визначте, до якої установи не здійснюється доставлення порушника:

- а) у міліцію;
- б) у штаб ДНД;
- в) у приміщення воєнізованої охорони;
- г) у приміщення виконкому селищної, сільської ради;
- д) у приміщення ЖЕД.

28. Адміністративне затримання (крім виняткових випадків) встановлюється на такий максимальний строк:

- а) 1 година;
- б) 2 години;
- в) 3 години;
- г) 4 години;
- д) 5 годин.

29. Посвідчення водія чи талон до нього може бути вилучено на такий строк:

- а) до 10 днів;
- б) до 15 днів;
- в) до 1 місяця;
- г) до 2 місяців;
- д) до винесення постанови і сплати порушником штрафу.

30. Не належить до встановлених місць розгляду справи про адміністративне правопорушення:

- а) місце роботи порушника;
- б) місце проживання порушника;
- г) місце обліку транспортних засобів;
- д) місце вчинення адміністративного правопорушення.

31. Визначте, протягом скількох днів з дня отримання уповноваженим органом протоколу, за загальним правилом, розглядаються справи про адміністративні правопорушення:

- а) 10 днів;
- б) 13 днів;
- в) 20 днів;
- г) 25 днів;
- д) 30 днів.

32. Зазначте, яке з наведених питань не повинен вирішувати орган (посадова особа) при підготовці до розгляду справи про адміністративне правопорушення:

- а) чи належить до його компетенції розгляд цієї справи;
- б) чи правильно складено протокол та інші матеріали справи;
- в) чи призначено адвоката порушникові;
- г) чи сповіщено осіб, які беруть участь у справі, про час і місце її розгляду;
- д) чи витребувані необхідні додаткові матеріали.

33. Послідовність процедури розгляду справи про адміністративне правопорушення можуть порушувати такі дії:

- а) оголошення складу колегіального органу, представлення посадової особи;
- б) дослідження доказів;
- в) оголошення про те, яка справа підлягає розгляду і хто притягається до відповідальності;
- г) роз'яснення особам, які беруть участь у розгляді справи, їхніх прав та обов'язків;
- д) оголошення протоколу про адміністративне правопорушення.

34. Визначте, яку постанову по справі про адміністративне правопорушення орган (посадова особа) прийняти не може:

- а) про накладення адміністративного стягнення;
- б) про порушення кримінальної справи;
- в) про застосування заходів впливу, передбачених ст. 24¹ КУпАП;
- г) про закриття справи.

35. Зазначте, протягом якого часу копія постанови вручається або надсилається особі, стосовно якої її винесено, чи потерпілому:

- а) негайно після винесення;
- б) наступного дня;
- в) протягом 3-х днів;
- г) протягом 5-ти днів;
- д) протягом тижня.

36. Не може подати скаргу на постанову по справі про адміністративне правопорушення:

- а) особа, стосовно якої її винесено;
- б) потерпілий;
- в) законний представник;
- г) адвокат;
- д) прокурор.

37. Скаргу на постанову по справі про адміністративне правопорушення можна подати протягом:

- а) 5-ти днів з дня її винесення;
- б) 7-ми днів з дня її винесення;
- в) 10-ти днів з дня її винесення;
- г) 15-ти днів з дня її винесення;
- д) 20-ти днів з дня її винесення.

38. Зазначте, яке рішення не може прийняти орган (посадова особа) за результатами розгляду скарги або протесту на постанову про притягнення до адміністративної відповідальності:

- а) залишити постанову без зміни, а скаргу або протест без задоволення;
- б) скасувати постанову і надіслати справу на новий розгляд;
- в) скасувати постанову і закрити справу;
- г) змінити захід стягнення у межах встановленої санкції з метою його пом'якшення;
- д) змінити захід стягнення у межах встановленої санкції з метою його посилення.

39. Постанова про накладення адміністративного стягнення, якщо її не було звернуто до виконання, не підлягає виконанню протягом:

- а) 10-ти днів;
- б) 15-ти днів;
- в) 1-го місяця;
- г) 3-х місяців;
- д) 6-ти місяців.

40. Штраф має бути сплачений порушником не пізніше ніж:

- а) 5 днів з дня вручення йому копії постанови;
- б) 10 днів з дня вручення йому копії постанови;
- в) 15 днів з дня вручення йому копії постанови;
- г) 1 місяць з дня вручення йому копії постанови;
- д) 2 місяці з дня вручення йому копії постанови.

41. До підстав скорочення призначеного року позбавлення права керування транспортним засобом не належать:

- а) сумлінне ставлення до праці і зразкова поведінка особи;
- б) закінчення не менш як половини призначеного строку стягнення;
- в) клопотання порушника;
- г) клопотання громадської організації або трудового колективу.

42. У разі, якщо негайне виконання постанови про застосування адміністративного арешту є неможливим, то на який строк може бути відстрочено її виконання:

- а) на 10 днів;
- б) на 15 днів;
- в) на 20 днів;
- г) на 1 місяць;
- д) на 2 місяці.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основні нормативні джерела

Закони України та Постанови Верховної Ради України

1. *Конституція* України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // ВВР України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. *Концепція* національної безпеки України: Затв. Президією ВРУ від 16.01.97.
3. *Закон* України “Про державну службу” від 16 грудня 1993 р. // ВВР України. — 1993. — № 52. — Ст. 490.
4. *Закон* України “Про державну таємницю” від 21 січня 1994 р. // ВВР України. — 1994. — № 16. — Ст. 93.
5. *Закон* України “Про дорожній рух” від 30 червня 1993 р. // ВВР України. — 1993. — № 31. — Ст. 338.
6. *Закон* України “Про загальний військовий обов’язок і військову службу” від 25 березня 1992 р. // ВВР України. — 1992. — № 27. — Ст. 385.
7. *Закон* України “Про зайнятість населення” від 1 березня 1991 р. // ВВР України. — 1991. — № 14. — Ст. 170.
8. *Закон* України “Про захист економічної конкуренції” від 11 січня 2001 р. // ВВР України. — 2001. — № 12. — Ст. 64.
9. *Закон* України “Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними” від 15 лютого 1995 р. // ВВР України. — 1995. — № 10. — Ст. 62.
10. *Закон* України “Про Збройні сили України” від 6 грудня 1991 р. // ВВР України. — 1992. — № 9. — Ст. 108.
11. *Закон* України “Про звернення громадян” від 2 жовтня 1996 р. // ВВР України. — 1996. — № 47. — Ст. 256.

12. *Закон України “Про інформацію”* від 2 жовтня 1992 р. // ВВР України. — 1992. — № 48. — Ст. 650.
13. *Закон України “Про Конституційний Суд України”* від 16 жовтня 1996 р. // ВВР України. — 1996. — № 49. — Ст. 272.
14. *Закон України “Про митну справу в Україні”* від 25 червня 1991 р. // ВВР України. — 1991. — № 44. — Ст. 544.
15. *Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні”* від 21 травня 1997 р. // ВВР України. — 1997. — № 24. — Ст. 170.
16. *Закон України “Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів”* від 15 лютого 1995 р. // ВВР України. — 1995. — № 10. — Ст. 60.
17. *Закон України “Про оборону України”* від 6 грудня 1991 р. // ВВР України. — 1992. — № 9. — Ст. 106.
18. *Закон України “Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх”* від 24 січня 1995 р. // ВВР України. — 1995. — № 6. — Ст. 35.
19. *Закон України “Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю”* від 30 червня 1993 р. // ВВР України. — 1993. — № 35 — Ст. 358.
20. *Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища”* від 25 червня 1991 р. // ВВР України. — 1991. — № 41. — Ст. 546.
21. *Закон України “Про охорону праці”* від 14 жовтня 1992 р. // ВВР України. — 1992. — № 49. — Ст. 668.
22. *Закон України “Про пожежну безпеку”* від 17 грудня 1993 р. // ВВР України. — 1994. — № 5. — Ст. 21.
23. *Закон України “Про правовий режим надзвичайного стану”* від 16 березня 2000 р. // ВВР України. — 2000. — № 23. — Ст. 176.
24. *Закон України “Про правовий статус іноземців”* від 4 лютого 1994 р. // ВВР України. — 1994. — № 23. — Ст. 161.
25. *Закон України “Про прокуратуру”* від 5 листопада 1991 р. // ВВР України. — 1991. — № 53. — Ст. 793.
26. *Закон України “Про свободу совісті та релігійні організації”* від 23 квітня 1991 р. // ВВР України. — 1991. — № 25. — Ст. 283.
27. *Закон України “Про Службу безпеки України”* від 25 березня 1992 р. // ВВР України. — 1992. — № 27. — Ст. 382.
28. *Закон України “Про статус суддів”* від 15 грудня 1992 р. // ВВР України. — 1993. — № 8. — Ст. 56.

29. Закон України “Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини” від 23 грудня 1997 р. // ВВР України. — 1998. — № 20. — Ст. 99.
30. Закон України “Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини” від 23 грудня 1997 р. // ВВР України. — 1998. — № 19. — Ст. 98.
31. Закон України “Основи законодавства України про охорону здоров’я” від 19 листопада 1992 р. // ВВР України. — 1993. — С. 19.
32. Закон України “Про державну програму приватизації” від 12 лютого 1998 р. № 124/98-ВР.
33. Закон України “Про дипломатичну службу” від 20 вересня 2001 р. // ВВР України. — 2002. — № 5. — С. 29.
34. Закон України “Про загальну структуру і чисельність Міністерства внутрішніх справ України” від 10 січня 2002 р. № 2925/Ш // ВВР України. — 2002. — № 16. — Ст. 115.
35. Закон України “Про запобіжне затримання особи” від 29 липня 1994 р. № 150/94-ВР // ВВР України. — 1994. — № 38. — Ст. 346.
36. Закон України “Про захист від недобросовісної конкуренції” від 7 червня 1996 р. № 236/96-ВР // ВВР України. — 1996. — № 36. — С. 164.
37. Закон України “Про міліцію” від 1991 р.
38. Закон України “Про оперативно-розшукову діяльність” // ВВР України. — 1992. — № 22. — Ст. 303.
39. Закон України “Про службу в органах місцевого самоврядування” від 7 червня 2001 р. // ВВР України. — 2001. — № 33. — С. 175.
40. Закон Української РСР “Про власність” від 7 лютого 1991 р. // ВВР України. — 1991. — № 20. — Ст. 249.
41. Постанова Верховної Ради України “Про затвердження Положення про загальні збори громадян за місцем проживання в Україні” від 17 грудня 1993 р. // ВВР України. — 1994. — № 6. — Ст. 30.
42. Постанова Верховної Ради України “Про затвердження Положення про матеріальну відповідальність військовослужбовців за шкоду, заподіяну державі” від 23 червня 1995 р. // ВВР України. — 1995. — № 25. — Ст. 193.
43. Постанова Верховної Ради України “Про затвердження дис-

циплінарного Статуту прокуратури України” // ВВР України. — 1992. — № 4. — Ст. 14.

44. *Постанова* Президії ВР Української РСР “Про статус Академії наук Української РСР // ВВР України. — 1991. — № 6. — С. 40.
45. *Закон* України “Про соціальний і правовий захист військово-службовців та членів їх сімей” від 20 грудня 1991 р. // ВВР України. — 1992. — № 15. — С. 190.

Кодекси

46. *Кодекс* України про адміністративні правопорушення: Наук.-практ. комент. — К., 1991.
47. *Кодекс* України про адміністративні правопорушення (зі змін. на 20.02.03).
48. *Митний кодекс* України // ВВР України. — 2002. — № 38–39. — Ст. 288.
49. *Повітряний кодекс* України // ВВР України. — 1993. — № 25. — Ст. 274 (зі змін. на 15.12.99).
50. *Господарський процесуальний кодекс* України // ВВР України. — 1992. — № 6. — Ст. 56 (зі змін. на 07.03.02).
51. *Виправно-трудоий кодекс* України // ВВР України, — 1971. — № 1. — Ст. 6 (зі змін. на 11.07.01).
52. *Кримінальний кодекс* України // ВВР України. — 2001. — № 25–26. — Ст. 131 (зі змін. на 07.03.02).
53. *Кримінально-процесуальний Кодекс* України // ВВР України. — 1961. — № 2. — Ст. 15 (зі змін. на 06.02.03).
54. *Бюджетний процесуальний кодекс* України // ВВР України. — 2001. — № 37–38. — Ст. 189.

Укази та розпорядження Президента України

55. *Указ* Президента України “Питання Державного комітету України з нагляду за охороною праці” від 16 січня 2003 р. № 29/2000.
56. *Указ* Президента України “Про зміни в системі центральних органів виконавчої влади” від 15 грудня 1999 р. № 1573/99.
57. *Указ* Президента України “Про Міністерство з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи” від 28 жовтня 1996 р. № 1005/96.
58. *Указ* Президента України “Про запровадження дозвільної системи у сферах підприємницької діяльності” від 20 травня 1999 р. № 539/99.

59. *Указ* Президента України “Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України” від 30 грудня 1997 р. № 1396/97.
60. *Указ* Президента України “Про затвердження Положення про Міністерство іноземних справ” від 18 лютого 1993 р.
61. *Указ* Президента України “Про затвердження Положень про Міністерство оборони України та Генеральний штаб Збройних сил України” від 21 серпня 1997 р. № 888/97.
62. *Указ* Президента України “Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні” від 22 липня 1998 р. № 810/98.
63. *Указ* Президента України “Про Положення про Головне Контрольно-ревізійне управління України” від 28 листопада 2000 р. № 1265/2000.
64. *Указ* Президента України “Про Положення про Державний комітет у справах охорони державного кордону України” від 14 вересня 2000 № 1071/2000.
65. *Указ* Президента України “Про утворення Державного департаменту України з питань виконання покарань” від 22 квітня 1998 р. № 344/98.
66. *Указ* Президента України “Про затвердження Положення про Державну судову адміністрацію України” від 3 березня 2003 р. № 182/2003.

Декрети та постанови Кабінету Міністрів України

67. *Декрет* Кабінету Міністрів України “Про державний нагляд за додержанням стандартів, норм та правил і відповідальності за їх порушення” від 8 квітня 1993 р. // ВВР України. — 1993. — № 23. — Ст. 247.
68. *Декрет* Кабінету Міністрів України “Про стандартизацію і сертифікацію” від 10 травня 1993 р. № 46–93.
69. *Постанова* Кабінету Міністрів України “Про затвердження Інструкції з діловодства за зверненнями громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування, об’єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності, в засобах масової інформації” від 14 квітня 1997 р. № 348.
70. *Постанова* Кабінету Міністрів України “Про затвердження концептуальних напрямків діяльності органів виконавчої влади щодо розвитку культури” від 28 червня 1997 № 675.

71. *Постанова* Кабінету Міністрів України “Про затвердження Положення про Міністерство закордонних справ України та кількісного складу його колегії” від 18 лютого 1993 р. № 129.
72. *Постанова* Кабінету Міністрів України “Про затвердження Положення про реєстрацію асоціацій та інших добровільних об’єднань органів місцевого самоврядування” від 16 лютого 1998 р. № 175.
73. *Постанова* Кабінету Міністрів України “Про затвердження Правил застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку” від 27 лютого 1991 р. № 49.
74. *Постанова* Кабінету Міністрів України “Про затвердження Положення про дозвільну систему” від 12 жовтня 1992 р. № 573.
75. *Постанова* Кабінету Міністрів України “Про затвердження типових положень про управління культури обласної Севастопольської міської державної адміністрації, Головне управління культури та мистецтв Київської міської державної адміністрації, про відділ культури районної, районної в містах Києві та Севастополі державної адміністрації” від 17 травня 2001 р. № 529.
76. *Постанова* Кабінету Міністрів України “Про затвердження Типового положення про урядовий орган державного управління” від 22 лютого 2000 р. № 386.
77. *Постанова* Кабінету Міністрів України “Про Колегію Міністерства внутрішніх справ України” від 31 жовтня 2002 р. № 1642.
78. *Постанова* Кабінету Міністрів України “Про концесію розвитку системи Міністерства внутрішніх справ” від 24 квітня 1996 р. № 456.
79. *Постанова* Кабінету Міністрів України “Про ліцензування, атестацію та акредитацію навчальних закладів” від 12 лютого 1996 р. № 200.
80. *Постанова* Кабінету Міністрів України “Про Положення про Державну Автомобільну інспекцію Міністерства внутрішніх справ України” від 14 квітня 1997 р. № 341.
81. *Постанова* Кабінету Міністрів України “Про порядок державної акредитації закладу охорони здоров’я” від 15 липня 1997 р. № 765.
82. *Постанова* Кабінету Міністрів України “Про порядок продажу, придбання, реєстрації, обліку і застосування спеціальних засобів самооборони, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівливої дії” від 7 березня 1993 р. № 706.

**Нормативні акти міністерств та інших центральних органів
виконавчої влади**

83. *Наказ* Мінекоресурсів України “Про затвердження Положення про громадських інспекторів охорони дозвілля” від 27.02.02 № 88.
84. *Наказ* Міністерства внутрішніх справ України “Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями, металевими снарядами не смертельної дії та зазначених патронів, а також боєприпаси до зброї та вибухових матеріалів” від 21.08.98 № 622.
85. *Наказ* Міністерства внутрішніх справ України “Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення” від 22.02.02 № 185.
86. *Наказ* Міністерства охорони здоров’я України “Про затвердження Положення про службу охорони праці системи Міністерства охорони здоров’я України” від 30.09.94 № 268.
87. *Наказ* Міністерства юстиції України “Про затвердження Положення про Головне управління юстиції Міністерства юстиції України Автономної Республіки Крим, області, Київське та Севастопольське міські управління юстиції та Положення про районні, районні в містах, міські (міст обласного значення) управління юстиції” від 30.08.2000 № 36/5.
88. *Наказ* МОЗ України “Про затвердження Положення про державну санітарно-епідеміологічну службу Міністерства охорони здоров’я України від 18.04.2000 № 7–8.

Літературні джерела

89. *Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ.* — К., 1995.
90. *Бантшиев А. Ф., Ухоль А. М.* Административная ответственность за нарушение правил валютных операций по действующему законодательству Украины: Учеб. пособие. — Ужгород, 2001.
91. *Бахрах Д. Н.* Административная ответственность граждан в СССР. — Свердловск, 1989.
92. *Бахрах Д. Н.* Административное право. — М., 1993. — С. 213–270; 1997. — С. 255–347.

93. *Бахрах Д. Н., Ренов З. Н.* Производство по делам об административных правонарушениях. — М., 1989.
94. *Бондаренко Г. П.* Адміністративна відповідальність у СРСР. — Л., 1975.
95. *Веремеенко И. И.* Административно-правовые санкции. — М., 1975.
96. *Гончарук С. Т.* Адміністративна відповідальність за законодавством України. — К., 1995.
97. *Державне управління: Теорія і практика.* — К., 1998. — С. 265–274.
98. *Додин Е. В.* Административная деликтология. — Одесса, 1995.
99. *Додин Е. В.* Административная ответственность в свете Конституции Украины // Юрид. вестн. — 1997. — № 3. — С. 70.
100. *Иванов Л.* Административная ответственность юридических лиц // Рос. юстиция. — 2001. — № 3.
101. *Калайнов Д. П.* Административно-юрисдикционная деятельность органов внутренних дел. — Одесса, 1998.
102. *Коваль Л. В.* Административно-деликтные отношения. — К., 1979.
103. *Коваль Л. В.* Відповідальність за адміністративні правопорушення. — К., 1975.
104. *Колпаков В. К.* Адміністративне право України: Підручник. — К., 1999. — С. 239–311, 333–355.
105. *Остапенко О. І.* Адміністративна деликтология. — Л., 1995.
106. *Стахов А.* Виды административного принуждения // Рос. юстиция. — 2001. — № 9.
107. *Студеникіна М. С.* Что такое административная ответственность. — М., 1999.
108. *Шкарупа В. К.* Доказування та докази в адміністративно-примусовій діяльності органів внутрішніх справ (міліції). — К., 1995.

МАУП

Навчальне видання

Бородін Іван Лук'янович
Бортник Валентин Анатолійович

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Навчальний посібник

Редактор *Т. М. Коліна*
Коректор *Т. К. Валицька, А. А. Тютюнник*
Комп'ютерне верстання *К. І. Мельник*
Художнє оформлення *О. О. Стеценко*

Підп. до друку 09.06.11. Формат 60×84/16. Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 7,09. Обл.-вид. арк. 6,52. Наклад 1000 пр.

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП

*Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК № 3262 від 26.08.2008 р.*

Надруковано в друкарні ДП «Видавничий дім «Персонал»